

RELLEU

REVISTA SEMESTRAL DE PENSAMENT I CULTURA

Un nou estat europeu

TERCERA ÈPOCA - JULIOL 2014 / DESEMBRE 2014

118-119

-
- 03 **Un nou estat europeu**
EDITORIAL
-
- 04 **Sobre el desencuentro político entre Cataluña
y España: Carta a una amiga leonesa con residencia
en Madrid**
MIQUEL RUBIROLA
-
- 22 **Fraternitat, do i reciprocitat en la *Caritas in veritate***
STEFANO ZAMAGNI
-
- 34 **Una mica d'independència?**
JOAN-ALBERT ASENS
-
- 40 **El corrent de fons de la societat catalana**
JOAQUIM FERRER
-
- 44 **Secessió**
ROLAND VAUBEL
-
- 50 **El nucli polèmic de *Quaderns de l'Exili***
LOLES FREIXA / AGUSTÍ D'ARANA
-
- 54 **Fragments escollits
de *La joia de l'Evangelí* del Papa Francesc**
JOSEP HEREU
-

REVISTA RELLEU

Revista fundada pel Grup d'Estudis Nacionalistes l'any 1983 com a butlletí intern de l'entitat. A partir del 1992 (segona època) és l'òrgan d'expressió de la Fundació Rellu. Revista cultural i de pensament. Té una periodicitat trimestral. Pertany a l'Associació de Publicacions en Llengua Catalana (APPEC) ¶ DIRECTOR: Jordi Sales. DIRECTOR ADJUNT: Raimon Terradas. CONSELL DE REDACCIÓ: Jordi Barnadas, Aleix Buch, Joan Capdevila, Manfred Díez, Agustí d'Arana, Joaquim Ferrer, Josep Hereu, Amadeu Matosas, M.Àngels Orriols, Ramon Tremosa, Jordi Giudici, Josep Solà, Antoni Vallès. SECRETARI DEL CONSELL: Jordi de Nadal ¶ COL·LABORADORS D'AQUEST NÚMERO: Josep de Nadal, Miquel Rubirola, Stefano Zamagni, Joan-Albert Asens, Roland Vaubel, Joaquim Ferrer, Loles Freixa, Agustí d'Arana, Josep Hereu ¶ EDITA: Quaderns d'Estudis i Treballs SL

REDACCIÓ I SUBSCRIPCIONS: Fundació Rellu. C/Balmes 413, 8è-C, Barcelona ¶ TEL.: 93 488 09 00 ¶ WEB: www.relleu.cat
CORREU ELECTRÒNIC: relleu@relleu.net ¶ DISSENY: Jordi Matosas i Eloi Gimeno ¶ MAQUETACIÓ: Jordi Matosas ¶ IMPRESSIÓ:
Grupo Gráfico ¶ ISSN: 1579-0231

PREU D'AQUEST NÚMERO: 12 € SUBSCRIPCIÓ ANUAL: 30 € (4 nùms)

UN NOU ESTAT

EDITORIAL

EUROPEU

Els ciutadans de Catalunya són ara ciutadans europeus de ple dret. És ben possible que majoritàriament vulguin posseir un estat propi. En conseqüència, potser cal un nou estat europeu per tal de correspondre a una voluntat majoritària de ciutadans lliures que ara pertanyen a la Unió Europea. La força d'aquest raonament rau en les seves premisses de les quals deriva una conclusió.

La seva primera premissa és un fet. Convé insistir-hi molt més del que es fa que nosaltres som ara ciutadans europeus de ple dret. Tot i aquesta la nostra condició som agredits en l'exercici de les nostres llibertats. Hi ha uns ciutadans europeus que són agredits per l'Estat del qual formen part d'una manera contínua. Per la sentència d'un tribunal constitucional que tenia clarament una composició irregular va ser anul·lada part d'un text legal que havia estat sotmès a referèndum popular. La qual cosa no és pas corrent en la vida dels pobles lliures. És una anomalia.

La segona premissa és la possibilitat d'una voluntat de tenir un estat propi. *Som una nació. Nosaltres decidim* fou el lema de la manifestació del 10 de juliol de 2010. Durant la Diada Nacional de Catalunya de l'any 2012 se celebrà la manifestació *Catalunya, nou estat d'Europa* a Barcelona. La Via Catalana cap a la Independència, més coneguda com a Via Catalana, va ser una cadena humana d'uns quatre-cents quilòmetres proposada per l'Assemblea Nacional Catalana per l'Onze de Setembre de 2013 amb l'objectiu de reivindicar la independència de Catalunya. Va seguir el traçat de l'antiga Via Augusta, des del Pertús (Vallespir) fins a Alcanar (Montsià). Segons Carme Forcadell, presidenta de l'ANC, va ser «un símbol, el símbol de la unitat del poble català per assolir la sobirania nacional».

Victòria, Votar i Voluntat: l'11 de setembre de 2014 es varen desbordar els carrils centrals de l'avinguda Diagonal i la Gran Via de les Corts Catalanes de Barcelona. A les 17:14h es formà una gran V amb tres escenaris situats al vèrtex i als dos extrems de la V: "Victòria", escenari principal situat a la plaça de les Glòries; "Votar", situat a la plaça de Sarah Bernhart i "Voluntat", ubicat a la plaça Pius XII. Són tres punts d'una afirmació: Volem vèncer votant sobre la nostra sobirania nacional. Ho volem fer el diumenge dia 9 de novembre de 2014. Sabem el que volem. Som molts a saber-ho. Ens mantindrem fermes en aquesta voluntat. Des d'aquesta fermesa nacional celebrarem repetidament la festa de la nostra unitat com a poble. Des d'aquesta fermesa nacional i per tots els angles de la realitat treballarem per la nostra dignitat de ciutadans. A la Unió Europea hi ha qui escolta als seus ciutadans. Volem ser respectats. Volem la nostra plenitud nacional com tots els pobles lliures. Volem ser un nou estat europeu.

SOBRE EL DESENCUENTRO
POLÍTICO ENTRE CATALUÑA Y ESPAÑA:

**CARTA A UNA
AMIGA LEONESA
CON RESIDENCIA
EN MADRID**

MIQUEL RUBIROLA

Economista i Polític

Ban-ki-Moon destacó: “Las Naciones Unidas respetan el derecho a la autodeterminación tanto en el caso de Escocia como de Cataluña, procesos que se sitúan en el marco de los derechos humanos y de la dignidad de las personas.

Querida amiga:

Temo que la información y el conocimiento que yo tengo sobre la llamada transición nacional de Cataluña hacia el Estado político propio sea muy discordante con la que circula en los medios de comunicación de Madrid. Por ello te envíé esta carta con la finalidad de que puedas contrastar libremente lo que considero que caracteriza el proceso hacia la independencia política de Cataluña con las versiones más comunes en la prensa y televisiones de Madrid. Mi intención no es convencerte sobre la bondad del camino que se ha iniciado en Cataluña desde hace unos quince años, sino expresarte mi parecer atendiendo al respeto que siento hacia tu persona y las inquietudes intelectuales y morales que te caracterizan. No sé cuál será el devenir político de Cataluña y de España. Lo que sí sé es que nada podrá impedir que nuestra amistad prosiga el camino de mutuo afecto y admiración que iniciamos allá por la década de los setenta.

España y Cataluña no son para mí sociedades monolíticas. Ambas tienen pluralidad interna, afortunadamente, y por lo tanto, cuando me refiero a las relaciones entre Cataluña y España, las referencias genéricas a una y a otra no deben entenderse como un todo sino en términos de opiniones, percepciones o posiciones mayoritarias. Ciertamente, hay catalanes a quienes les gusta la España política actual y españoles a quienes no les gusta casi nada de lo que encarna esta España política.

A mi modo de ver, el desencuentro político que vivimos enfrenta a una parte muy numerosa –al parecer mayoritaria– de la población catalana con las instituciones políticas del Estado español. No es un enfrentamiento de los catalanes con los castellanos, los andaluces, los extremeños o los habitantes de Murcia. El nacionalismo catalán de hoy no es étnico ni antiespañol. Es antiinstituciones del Estado español y, por extensión, anti-Madrid capital política.

El desacuerdo que expresamos muchos catalanes es con determinadas decisiones políticas adoptadas por el gobierno central; con leyes aprobadas en el Congreso de los Diputados; con sentencias judiciales del Tribunal Supremo y, sobre todo, con el

Tribunal Constitucional. Por ejemplo, no estamos de acuerdo con la sentencia del Tribunal Constitucional número 31, de fecha 28 de junio de 2010, sobre el Estatuto de Autonomía de Cataluña refrendado en votación popular el año 2006. Y no compartimos los criterios de la Ley Wert respecto al catalán, ni consideramos justas las sentencias del Tribunal Supremo respecto a cómo debe enseñarse el castellano y el catalán en las escuelas de Cataluña. Nuestro modelo de inmersión lingüística es fruto de un acuerdo político y social consolidado desde los años ochenta, que ha dado resultados magníficos en términos de integración social y de aprendizaje del castellano y del catalán. La sentencia número 337 del Tribunal Constitucional del año 1994 avaló la adecuación constitucional del sistema de inmersión lingüística y el uso del mecanismo de atención individualizada para satisfacer los derechos concurrentes en materia de lengua. Sin embargo, aprovechando la sentencia del año 2010 sobre el Estatuto de Autonomía de Cataluña, un Tribunal Constitucional de diferente composición al de los años noventa reinterpretó la adecuación constitucional y pasó a entender que el sistema educativo catalán no puede otorgar preferencia al catalán. La falta de definición precisa de lo que puede considerarse como uso vehicular de una lengua, cuando lo son más de una, ha comportado una indefinición que provoca actuaciones judiciales sin fin.

Debo insistir en el hecho de que la defensa de la independencia política no se concreta en Cataluña en términos antiespañoles y sí antiestatales. Las masivas manifestaciones en Barcelona y en toda Cataluña el día 11 de septiembre de los años 2010, 2011, 2012 y 2013, han tenido cabeceras con lemas en términos no antiespañoles sino procatalanes: “Somos una nación. Nosotros decidimos”; “Cataluña, nuevo estado político de Europa”; “Vía catalana hacia la independencia”. El multitudinario concierto en el Camp Nou de junio de 2013 fue un concierto “Para la libertad” y se cantó en catalán y en castellano. Incluso el eslogan “Catalonia is not Spain” expresa más una voluntad de identidad territorial, social, política, deportiva, etc. que un rechazo hacia la cultura española y la identidad nacional

de matriz castellana. Cuando, en el minuto 17'14" de la primera y la segunda parte de los partidos de fútbol en el campo del Barça, se corea masivamente la palabra "Independencia, independencia", su significado tiene relación con la libertad y no se formula contra la España cívica, cultural, social o económica. El pasado sábado, día 11 de enero, en el estadio Vicente Calderón, los seguidores del Atlético de Madrid gritaron masivamente: "Putá Barça, puta Cataluña". Nunca he oído gritar masivamente "Putá España" en ningún campo de fútbol de Cataluña. Y deseo no tener que escuchar nunca ese grito en ningún lugar de Cataluña.

No, el movimiento independentista catalán no es xenófobo, no tiene ninguna relación con el desprecio hacia el otro, hacia el extranjero, hacia lo español. Este independentismo se nutre del catalanismo histórico basado en Cataluña en la voluntad de ser una nación de acogida, de bienvenida. Y nos caracterizamos por ser una tierra de aluvión, pero con fuertes raíces territoriales, lingüísticas y culturales. El expresidente Jordi Pujol lo resumió con una frase: "Es catalán todo aquel que vive y trabaja en Cataluña y desea serlo". Los únicos votantes xenófobos en Cataluña son los que apoyan al partido Plataforma por Cataluña, que no tiene representación en el Parlamento de Cataluña. A diferencia de la xenófoba Liga Norte en la autodenominada Padania, con centro en la Lombardía italiana, los partidos nacionalistas catalanes defienden que una sociedad es más próspera cuanto más diversa, plural y democrática es. La nación catalana tiene una larga historia precisamente porque siempre hemos defendido que aquí cabe todo el mundo sin distinción de origen, de lengua, de religión, o de cultura. Tú has leído Noticia de Cataluña de Jaume Vicens Vives y puedes entender perfectamente de lo que hablo.

El movimiento independentista catalán basa su fuerza en ser popular y transversal. Como escribe un exdiputado socialista del PSC, José Antonio Donaire, en su artículo en castellano "10 claves sobre Cataluña", publicado en su página web De bat a bat el día 2 de enero de 2014: "Contrariamente a la visión externa, el proceso ha sido claramente *bottom-up*. No es un plan urdido en el Palau de la

Generalitat, sino un movimiento ciudadano que ha eclosionado después de un estado latente. Una parte muy importante de la sociedad se ha organizado, ha trabajado y ha forzado al Gobierno a dar un paso que no deseaba dar. No es la apuesta de unos partidos, sino de una sociedad". Donaire no concreta más pero es probable que tenga en mente la tarea de la Asamblea Nacional Catalana (ANC), una potente agrupación cívica que promueve la independencia de Cataluña, surgida al margen de los partidos políticos, constituida por ciudadanos de todas las edades y condición social agrupados en comités de trabajo y asambleas.

El propio presidente Artur Mas, en una entrevista reciente publicada en el periódico italiano La República, de fecha 27 de diciembre de 2013, decía: "No la quiero yo la independencia, la quieren los ciudadanos. Mire los balcones y las ventanas, mire las banderas que ondean. En la ciudad, en el campo, en el centro y en la periferia, en las casas de los que votan derecha o que votan izquierda. Es un movimiento transversal y colectivo. Dos millones de personas salieron a las carreteras y calles para enlazar sus manos en una cadena humana. No había rabia en esas calles, había esperanza. Era una fiesta. Los catalanes desean ir a votar y nadie puede impedir que lo hagan. Ir a votar es un rasgo definitorio de la democracia".

Donaire también escribe: "El catalanismo es un proceso transversal. Campesinos, clases medias, "botiguers", personas en paro, Pérez, Pujol, Martínez, Hassan, radicales antisistema, neoliberales, conservadores, socialdemócratas, democristianos (...). Tal vez ésta sea una de las debilidades más evidentes, porque no es posible articular un proyecto compartido más allá de la proclamación de un nuevo Estado. Pero se ha creado un compromiso tácito de prioridades: primero, el Estado y luego todo lo demás". Para complementar el argumento de Donaire sólo recordar que el colectivo Súmate, constituido por emigrantes mayoritariamente andaluces de habla castellana residentes en Cataluña, es uno de los más activos en la defensa de un nuevo Estado político catalán.

En el análisis del movimiento hacia la indepen-

dencia política hay que destacar, además de su carácter pacífico, democrático, popular y transversal, tres connotaciones no menores: primera, el independentismo ha atraído a la inteligencia del país; segunda, el independentismo está utilizando en profundidad las posibilidades de comunicación que permiten las redes sociales; tercera, el independentismo ha motivado una gran ilusión colectiva en muchos catalanes, frente al unionismo fundamentado con frecuencia en el miedo, la debacle y la miseria colectiva.

En las pasadas Navidades los catalanes de todas las edades hemos discutido con pasión acerca de la realidad social y política de Cataluña pues, ciertamente, desde hace unos años la Política, en mayúscula, ha entrado de nuevo en las casas. Pero esto no ha provocado ni división social ni fractura. Cuando el ministro del Interior del gobierno de España, el catalán Jorge Fernández Díez, declara el día 3 de enero que “en esas Navidades en Cataluña muchas familias no han podido reunirse a causa de la fractura social que sufre la sociedad catalana a raíz del independentismo que promueve el presidente Mas”, sus palabras han producido estupor. ¿Cómo es posible que un dirigente político, supuestamente de talante democrático, diga tamañas falsedades sólo para servir a los intereses más mezquinos de su partido político?

El día anterior a las declaraciones del ministro Fernández Díez, Ester Giménez-Salinas, catedrática de derecho penal y criminología en ESA-DE-URV y ex rectora de esta Universidad Rovira i Virgili, escribía en el periódico ARA del día 2 de enero, un artículo intitulado: “Galetes per al 2014”, en el que manifestaba: “¿Quién dice que (los catalanes) estamos divididos? ¿A quién le interesa afirmar e insistir en que estamos divididos? La diferencia de opinión nunca ha sido cuestionada, afortunadamente, pues no todos pensamos de la misma manera y todos defendemos la pluralidad como un valor, sin renunciar a las propias ideas. Ésta es precisamente la gran riqueza de nuestro país y es por ello por lo que hemos luchado tanto, para poder opinar desde la diferencia. Es cierto que es un ejercicio difícil y que comporta el riesgo de fracturas, pero incluso el

nuevo papa Francisco insiste en decir que no puede haber paz sin diálogo y que el único camino ante las dificultades y los conflictos es una cultura que promueva el acuerdo, el conocimiento del otro y que permita que las personas dialoguen sin pelearse”.

Giménez-Salinas prosigue: “Habrá que preguntarle al ministro Margallo en qué se basa para afirmar que la opinión libre “rompe la convivencia” o que “el separatismo no es una opción democrática”. Por descontado que él es libre de opinar lo que quiera, pero precisamente por este motivo su libertad de expresión no puede restringir la mía”. Y, dicho sea

“Se ha creado un compromiso tácito de prioridades: primero, el Estado y luego todo lo demás.”

entre paréntesis, en Cataluña causa una cierta sorpresa constatar que el ministro del ejecutivo español que más habla sobre la imposibilidad de la independencia política de Cataluña y las consecuentes desgracias de todo orden –económico, social y político– que conllevaría esa imposible independencia, sea el ministro de Asuntos Exteriores del gobierno de España .

He recordado las afirmaciones de Ester Giménez-Salinas y de José Antonio Donaire –con quienes no comparto especial afinidad ideológica ni ellos entre sí son coincidentes en planteamientos políticos o ideológicos– para ilustrar cómo reacciona el unionismo ante el fenómeno político que vive Cataluña. Su desmesura, falsedad, despropósito, irracionalidad y agresividad han motivado que personas moderadas y de centro se hayan radicalizado para afrontar esta posición que proviene del gobierno español y de los partidos políticos unionistas.

En Cataluña se dice que ellos fabrican nuevos independentistas cada vez que hablan o escriben sobre nuestra realidad nacional.

En contraste con el predicamento unionista, el

independentismo se nutre del esfuerzo que muchos profesores universitarios, economistas, juristas, profesionales liberales, periodistas, empresarios, etc. han aplicado a lo largo de los últimos años al analizar qué ocurre en caso de construcción de un nuevo Estado político. Existen decenas de buenos libros, centenares de artículos competentes y miles de opiniones interesantes y sugerentes respecto a las características, problemas y potenciales soluciones para la construcción de un nuevo Estado político. Yo puedo dar testimonio de lo que ha acontecido con los economistas.

Antes de las pasadas elecciones al Parlamento de Cataluña de fecha 25 de noviembre de 2012, entre el día 14 de octubre y el día 23 de noviembre, en cuarenta días, solamente en el periódico *La Vanguardia* se publicaron análisis y opiniones de treinta y siete economistas catalanes sobre la cuestión de si una Cataluña independiente sería o no expulsada automáticamente de la Unión Europea. Quince economistas de reconocido prestigio suscribieron, en este mismo periódico de Barcelona, un artículo conjunto de título: “Independencia, Euro y Unión Europea” (Domingo, día 18 de noviembre de 2012). En este artículo argumentaban de forma convincente por qué la independencia política no conlleva quedarse sin el euro como moneda oficial y única y por qué la independencia no supone establecer aranceles ni perder la libertad de movimiento de mercancías, capitales y personas. Entre estos quince economistas algunos se han manifestado públicamente a favor de la opción de la independencia política, otros han dicho con claridad por qué están en contra de la independencia y otros no se han manifestado de manera explícita sobre esta cuestión. Todos ellos, sin embargo, han rehusado creer en la caída a los infiernos que, nos dicen, comportará para la economía catalana, la “salida automática del cielo de la Unión Europea”.

Seis prestigiosos académicos catalanes, la mayoría economistas de renombre internacional, publican sus artículos sobre las consecuencias económicas de la independencia política a través del Colectivo Wilson, que han bautizado así en honor al presidente norteamericano Woodrow Wilson, de-

fensor del derecho de los pueblos a la autodeterminación. (Véase: www.wilson.cat). Y los economistas agrupados en la Asamblea Nacional Catalana trabajan cada día en red y dan numerosas conferencias por toda Cataluña. (Ver: www.economistes.assemblea.cat). Lo que he anotado para los economistas se puede aplicar a muchos otros colectivos y entidades de todo tipo, cívicas, culturales y colegios profesionales. Ver, por ejemplo, los artículos jurídicos publicados por prestigiosos licenciados en derecho agrupados en el Colectivo Praga. (www.collectiu-praga.cat).

El catalanismo político popular, transversal, democrático y pacífico ha recibido, pues, un plus de formación, conocimiento y análisis de la realidad efectuado por la inteligencia del país, gracias, sobre todo, a las redes sociales. En la red se han creado conexiones densas, tupidas, que comparten argumentos y críticas. Cuando los ministros o el presidente del gobierno español, los dirigentes del PP o del PSOE u otros que discursen sin fundamento nos anuncian todos los males posibles en caso de independencia política, en la red se multiplican los análisis, las consideraciones, los argumentos y las propuestas. Un ejemplo: cuando el presidente Mariano Rajoy niega el derecho de los catalanes a una consulta o referéndum –a votar sí o no a la independencia– se le recuerda que el secretario general de la ONU Ban-ki-Moon destacó, el día 3 de abril de 2013, en Andorra: “Las Naciones Unidas respetan el derecho a la autodeterminación tanto en el caso de Escocia como de Cataluña, procesos que se sitúan en el marco de los derechos humanos y de la dignidad de las personas”.

He comenzado mi carta señalando la diferencia entre la visión compartida por muchos catalanes en Cataluña y la visión que en Madrid parece ser dominante y que es radicalmente contraria a hacer un esfuerzo analítico para comprender el proceso de transición nacional de Cataluña hacia la independencia política. En Cataluña no hay unanimidad en el análisis de las causas que han motivado el viraje del catalanismo al independentismo y menos unanimidad todavía en lo que hace referencia a la forma de concretar el proceso político. Pero sí

hay unanimidad en no caracterizar el nacionalismo catalán de “étnico, victimista y antiespañol”, como hacía recientemente el catedrático de sociología de la Universidad Complutense de Madrid, Enrique Gil Calvo.

Este intelectual publicó, hace menos de un mes, el día 31 de diciembre de 2013, un artículo en el periódico *El País* con el título “El misterioso caso catalán” (como eco del trabajo de la historiadora catalana Rosa Sala Rose sobre “El misterioso caso alemán”) y con un subtítulo muy sugerente para el lector: “¿Cómo es posible que el pueblo más culto y moderno (de la Península) caiga en esa regresión irracional?” En este artículo Gil Calvo escribe: “... hoy la secesión de Cataluña parece una opción bastante más creíble de lo que se suponía hasta ahora (...) lo cual plantea inquietantes enigmas culturales, entre los que destaca la súbita conversión de los catalanes al nacionalismo étnico, victimista y antiespañol”. Y siguiendo con la analogía del caso alemán, dice Gil Calvo: “¿Cómo se entiende que el pueblo más avanzado de Europa inventase el nacionalismo völkisch? Al decir esto no pretendo recurrir a la llamada “banalización del nazismo” pues de ninguna forma cabe pensar que el catalanismo pudiera caer nunca en la criminalidad nazi. Pero sí deseo subrayar la flagrante contradicción que existe entre una sociedad vanguardista que en lo material y lo cultural siempre ha estado a la cabeza de España, como es la catalana, y una ideología política tan regresiva e involucionista como es el nacionalismo völkisch: un caso típico de lo que Jeffrey Herf llamó modernismo reaccionario”.

Pocos intelectuales residentes en Cataluña podrían suscribir este diagnóstico de Gil Calvo y menos aún la interpretación de sus causas. Dice este catedrático: “La explicación que me parece más plausible del enigma catalán es la misma que la del misterioso caso alemán: el factor responsable del hecho diferencial catalán es el modelo de familia troncal (también genuino de la comunidad foral vasconavarra) basado en la autoridad paterna y el reparto desigual de la herencia en beneficio del primogénito con exclusión del igualitarismo fraterno”. ¡Pero si la Cataluña actual está conformada por emigración es-

pañola, latinoamericana y de todos los continentes!

Desde mi punto de vista, a partir de un diagnóstico totalmente erróneo –“un nacionalismo étnico, victimista y antiespañol”– deviene una investigación sobre sus causas muy sofisticada e inútil, porque no permite comprender nada de la realidad que vive hoy el pueblo catalán. He citado el artículo de Gil Calvo como un ejemplo de interpretación de un fenómeno político basado en un diagnóstico totalmente equivocado y en una investigación fallida sobre sus causas y que, sin embargo, en Madrid se puede considerar un análisis plausible.

Llegados a este punto de la carta, si crees que he conseguido perfilar cómo es el movimiento político catalán hacia la independencia –transversal, popular, con participación destacada de la inteligencia del país, alejado de las élites económicas, capaz de propuestas y análisis, no étnico ni antiespañol y sí profundamente pacífico y democrático– y si consideras de provecho proseguir con la lectura, me gustaría poder hablarte de los hechos que a mi modo de ver han influido en la transformación del catalanismo político en independentismo y también en la interpretación de estos hechos, una tarea nada fácil de llevar a cabo. Comienzo, pues, con la síntesis de los hechos políticos que desde una óptica catalana se consideran más relevantes:

- **Año 1981, 23 de febrero.** Intento de golpe de Estado. Por la tarde del día siguiente, el Rey convoca en la Zarzuela a Adolfo Suárez, Leopoldo Calvo Sotelo, Felipe González, Santiago Carrillo y Manuel Fraga. Ni el PNV ni CiU son convocados a la reunión. CiU, y más en concreto el presidente Jordi Pujol, había demostrado durante la crisis del golpe su inequívoco apoyo al proceso de transición democrática. Incluso CiU acababa de anunciar su voto a la investidura de Calvo Sotelo sin ninguna contrapartida política o económica.

- **Año 1982.** La LOAPA marca los límites del nuevo estado autonómico y la LOFCA (reformulada en 2009) inicia la asfixia de las finanzas de los gobiernos autonómicos, entre ellos el de la Generalitat de Cataluña.

- **Años 1982 a 1990.** Numerosas leyes españolas invasoras de las competencias de los gobiernos au-

tonómicos son claros exponentes de la conducta de las mayorías parlamentarias encabezadas por Felipe González en relación al modelo de Estado.

- **Años 1993 a 2000.** En los años noventa se intentó modificar esta dinámica de regresión autonómica con la implicación decisiva de CiU en la política española y también del PSC.

- **Año 2000.** El presidente José María Aznar inicia una vigorosa agenda de recentralización política que sume en el desconcierto al catalanismo político en sus diferentes variantes, hecho que se ha obviado frecuentemente. La consecuencia de ello es que el

dimensión de esta incomodidad que al día siguiente de la aprobación del Estatuto en el Parlamento, el día 30 de septiembre de 2005, José Montilla, en ese momento ministro de Industria en el gobierno español y principal autoridad orgánica del PSC, anunció un bloque de varias enmiendas –creo recordar que fueron sesenta– cuando se tramitase en el Congreso de los Diputados el Estatuto aprobado en el Parlamento de Cataluña.

- **Año 2006.** Desde el día 31 de enero el PP lleva a cabo una campaña de recogida de firmas contra el Estatuto. La campaña fue encabezada por el futuro

“Los políticos españoles toleran que artículos del Estatuto de Autonomía de Cataluña declarados «inconstitucionales» sigan vigentes en su misma literalidad en los Estatutos de Andalucía, Aragón o Baleares.”

catalanismo se sitúa a la defensiva en la cuestión de la organización territorial y deja de ser parte activa en la imprescindible transformación del Estado uniformizador y centralista que el presidente Aznar, en cambio, quiere afianzar sin fisuras.

- **Año 2003.** Cataluña se sumerge en la elaboración de un nuevo Estatuto de Autonomía de la mano del gobierno tripartito de la Generalitat –PSC, ERC e ICV– con el presidente Pasqual Maragall a la cabeza. El presidente José Luís Rodríguez Zapatero afirma: “Apoyaré la reforma del Estatuto de Autonomía de Cataluña que apruebe el Parlament de Catalunya”. Pronuncia estas palabras en la recta final de la campaña de las elecciones autonómicas catalanas del año 2003.

- **Año 2005, 30 de septiembre.** El Parlamento de Cataluña aprueba el nuevo Estatuto de Autonomía de Cataluña después de un proceso largo, complejo, difícil y desconcertante. El principal partido en el gobierno catalán, el PSC, llegó a estar muy incómodo con la reforma que el propio presidente Maragall había impulsado con ERC e ICV. Tal fue la

presidencia del gobierno, Mariano Rajoy, y una de las peticiones más defendidas en todas las plazas y calles de España (excepto en Cataluña) fue la de: “Écheme aquí una firmita contra Cataluña”. Al finalizar el trámite en el Congreso de los Diputados de una Ley Orgánica fundamental como es un Estatuto de Autonomía, el socialista Alfonso Guerra, presidente de la Comisión Constitucional, presumía de “haberse cepillado el Estatuto”.

- **Año 2007, verano.** El día 2 de julio se colapsa el tránsito de aviones en el aeropuerto de El Prat gestionado por la empresa estatal AENA. El día 23 de julio se produce en Barcelona un apagón eléctrico que afecta a más de 300.000 abonados y que dura más de dos días. A su vez, la circulación de trenes –a cargo de ADIF– sufre graves disfunciones y retrasos durante todo el verano. Estos hechos producen un fuerte malestar que se manifiesta en una concentración, multitudinaria para los estándares del momento, el día 1 de diciembre, en Barcelona, con el lema: “Somos una nación y decimos basta. Tenemos derecho a decidir sobre nuestras infraestructuras”.

• **Año 2009, día 26 de noviembre.** Doce periódicos editados en Cataluña, en un hecho histórico sin precedentes, publican un editorial conjunto con el título: “Por la dignidad de Cataluña”. Este editorial expresa la preocupación de los doce medios de comunicación respecto al hecho “de la transformación del Tribunal Constitucional en una cuarta Cámara legislativa enfrentada con el Parlamento de Cataluña, las Cortes Generales y la voluntad de los ciudadanos libremente expresada en las urnas”. El editorial, al final de su relato, decía: “Que nadie se confunda ni malinterprete las contradicciones de la Cataluña actual. Que nadie se equivoque de diagnóstico, por muchos que sean los problemas existentes. No estamos ante una sociedad débil, postrada y dispuesta a asistir impasible al deterioro de su dignidad. No deseamos presuponer un desenlace negativo y confiamos en la probidad de los jueces, pero nadie que conozca Cataluña pondrá en duda que el reconocimiento de su identidad, la mejora en el autogobierno, la obtención de una financiación justa y un salto considerable en la gestión de las infraestructuras son y continuarán siendo reclamaciones tenazmente planteadas con un amplísimo soporte político y social. Si es necesario, la solidaridad catalana volverá a articular la legítima respuesta de una sociedad responsable”.

• **Año 2010, día 28 de junio.** Demoledora sentencia del Tribunal Constitucional sobre el Estatuto de Autonomía de Cataluña aprobado en referéndum por el pueblo catalán en 2006 y sometido a todos los controles jurídicos en el Congreso de los Diputados. Esta sentencia supuso algo mucho más profundo que una discordancia entre algunos artículos aprobados en el Congreso de los Diputados y los criterios de constitucionalidad del Tribunal. Supuso el final de la tentativa de encaje estatutario de Cataluña en el Estado español. Además, este Tribunal perdió toda credibilidad a los ojos de muchos catalanes. Los políticos españoles, a su vez, toleran que artículos del Estatuto de Autonomía de Cataluña declarados “inconstitucionales” sigan vigentes en su misma literalidad en los Estatutos de Andalucía, Aragón o Baleares. A algunos políticos españoles todavía hoy este hecho les produce jocosidad, que

expresan en público sin pudor.

• **Años 2009 a 2011.** El día 13 de septiembre de 2009 se inician, en la pequeña población de Arenys de Munt (unos 9.000 habitantes), las Consultas Populares para la Independencia. A lo largo de varias convocatorias entre 2010 y 2011 se formula esta consulta en más de 200 municipios catalanes, entre ellos el de Barcelona. La pregunta fue: “¿Está usted de acuerdo en que Cataluña sea un Estado de derecho independiente, democrático y social, integrado en la Unión Europea?” Las consultas se llevan a cabo sin ningún incidente, de forma absolutamente democrática y festiva, después del intento del gobierno central de prohibirlas apelando a la fiscalía.

• **Año 2011.** El día 30 de abril, 1.500 personas constituyen la Conferencia Nacional para el Estado propio. Son el embrión de la Asamblea Nacional Catalana (ANC), que en marzo de 2013 contaba con unos 27.000 miembros, de los cuales unos 13.600 son socios de pleno derecho a partir de una cuota monetaria y se organizan territorialmente en asambleas y unos 13.400 son colaboradores voluntarios que no pagan cuota. La capacidad de organización de la ANC es indiscutible y su mejor muestra fue la Vía catalana hacia la Independencia que el pasado 11 de septiembre de 2013 unió enlazados a unos dos millones de catalanes por el litoral de Cataluña desde El Pertús (al norte) hasta Alcanar (al sur), más de 400 kilómetros. El pasado domingo día 12 de enero, 3.000 apoderados de la ANC instalaron 700 mesas de recogida de firmas con nombre, apellidos y DNI para la celebración de una consulta sobre si se desea o no la independencia política y, en caso de prohibición del gobierno español para realizar la consulta, autorizar a los parlamentarios catalanes para una declaración unilateral de independencia. En un solo día se recogieron 235.000 firmas.

• **Año 2012, día 20 de septiembre.** El presidente Rajoy comunica al presidente Mas que rechaza la propuesta del pacto fiscal en la línea del concierto económico por “inconstitucional” y por “no solidaria en tiempos de crisis”.

• **Años 2010 a 2013.** Los días 11 de septiembre de esos años tienen lugar masivas manifestaciones populares, pacíficas, festivas y no convocadas por los

partidos políticos, a favor del derecho de los catalanes a decidir su propio futuro político y, también, en defensa de la independencia política de Cataluña. Destacados dirigentes políticos españoles y medios de comunicación de la capital Madrid califican estas manifestaciones de “calenturas de verano”.

Como señala Carles Campuzano –un destacado dirigente político de CDC con muchos años de experiencia en el Congreso de los Diputados, en su artículo “La Transició Nacional”, publicado en el libro del mismo título por la editorial Grup Malhi-vern, marzo de 2012–, a lo largo de estos años 2010 a 2013, “desde el catalanismo político se constata que, de forma explícita y no encubierta como en las décadas anteriores, tanto las líneas editoriales de *El País* como las de *El Mundo*; tanto los directivos del Instituto Empresa como los profesores más destacados de la Universidad Carlos III; también los ejecutivos de la CEOE y los sindicalistas de CCOO o UGT –todos ellos en conjunto aunque no necesariamente de manera armónica– comparten una idea de España basada en los siguientes parámetros: un poder político y económico fuerte en Madrid; una identidad española con el castellano como elemento vertebrador; una unidad de mercado y la uniformización jacobina de los derechos sociales”. Para Campuzano esta voluntad de reforzar la identidad española impone la siguiente visión de los hechos políticos: “Las autonomías forman parte del problema de España y la crisis es una fenomenal excusa para poner “orden” en una realidad que en estos treinta años se ha salido de madre y que ha debilitado el proyecto nacional español”. La consecuencia política de este proyecto español es la derrota irreversible del catalanismo político concebido como una voluntad de transformación del Estado un nacional español. Una parte muy destacada del catalanismo político consolida su viraje hacia el derecho a decidir y el Estado político propio a causa de esta durísima recentralización política.

• **Año 2013:** El día 23 de enero, el Parlamento de Cataluña aprueba por amplia mayoría una Declaración de Soberanía y por el Derecho a Decidir del Pueblo de Cataluña. El gobierno central, a las pocas semanas, acuerda someter esta Declaración a

dictamen del Tribunal Constitucional.

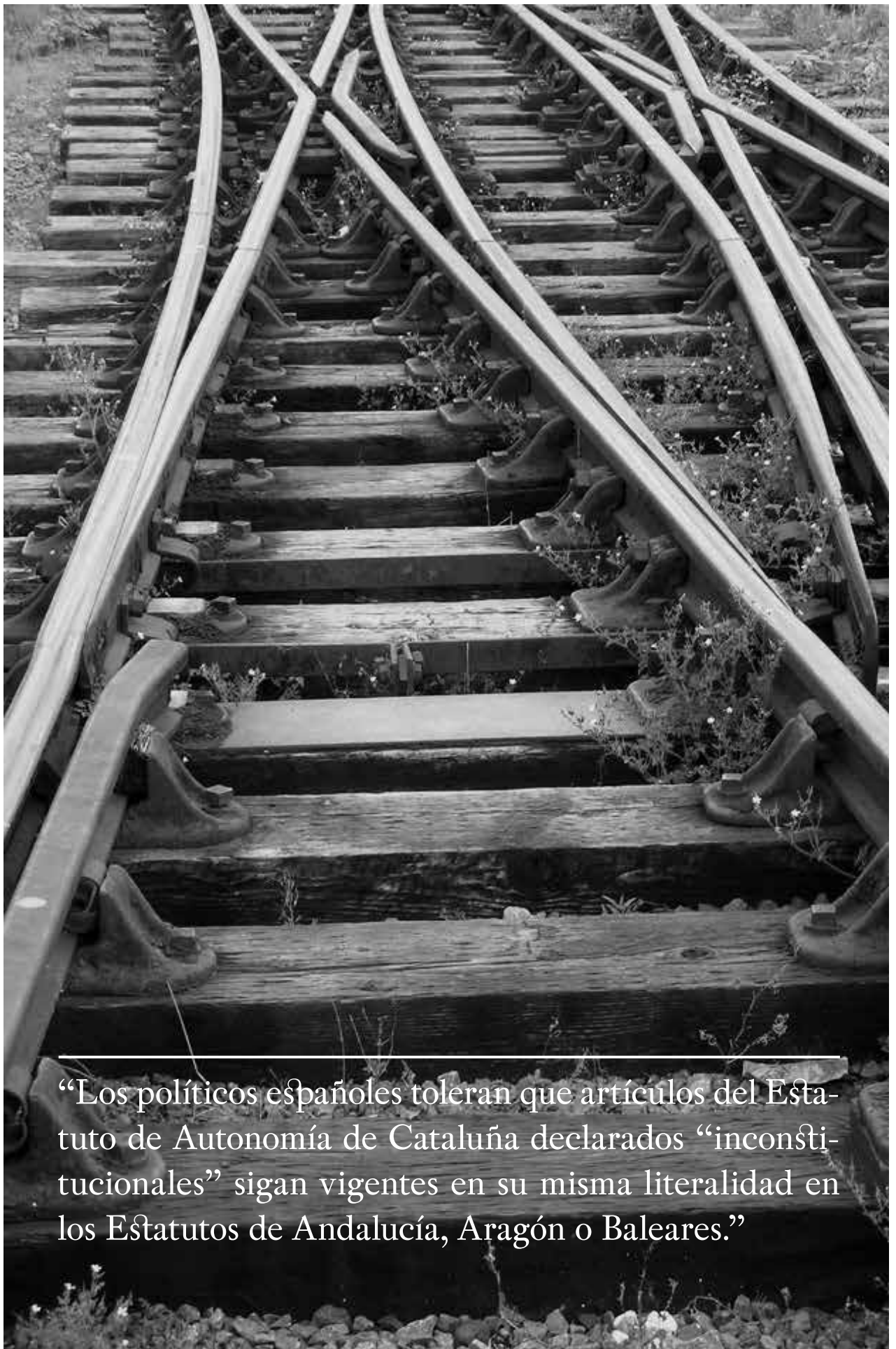
Se constituye la Asociación de Municipios para la independencia (AMI) que agrupa a 682 municipios catalanes (de un total de 947) y a 36 consejos comarcales (de un total de 41). Se trata de una asociación de cargos electos a favor de la independencia política y cuyos acuerdos se adoptan en los plenarios municipales. No están en la AMI los consejos comarcales más numerosos en población ni la ciudad de Barcelona.

Se establece el Pacto Nacional por el Derecho a Decidir que concreta la posición de las entidades cívicas, ciudadanas, culturales, económicas, sindicales y empresariales más representativas de Cataluña y de una parte del mundo local y algunos grupos parlamentarios. El Pacto se manifiesta a favor de una ineludible consulta legal y democrática para que el pueblo catalán pueda decidir libremente la forma jurídica del Estado político.

Se crea el Consejo Asesor para la Transición Nacional (CATN), órgano de carácter consultivo del gobierno de la Generalitat, constituido por catorce miembros de reconocido prestigio en el mundo académico y de la comunicación social. Lo preside Carles Viver Pi-Sunyer, exvicepresidente del Tribunal Constitucional. Este Consejo ha entregado cinco informes técnicos: La consulta sobre el futuro político de Cataluña; La administración tributaria de Cataluña; Las relaciones de cooperación entre Cataluña y el Estado español; Internacionalización de la consulta y el proceso de autodeterminación de la consulta. Las tecnologías de la información y de la comunicación en la Cataluña independiente.

En el mes de Mayo, el Departamento de Economía de la Generalitat publica el resultado de la balanza fiscal entre Cataluña y el Estado español durante el período 2007-2010. Tanto los cálculos del método del flujo monetario como del coste-beneficio indican aportaciones desde Cataluña al Estado español del orden del 8,5% y del 5,8%, respectivamente, del PIB catalán. Estos porcentajes se mantienen a pesar del nuevo sistema de financiación autonómico acordado en el año 2009.

Es importantísimo subrayar que el déficit fiscal contiene dos parámetros fundamentales: primero,

“Los políticos españoles toleran que artículos del Estatuto de Autonomía de Cataluña declarados “inconstitucionales” sigan vigentes en su misma literalidad en los Estatutos de Andalucía, Aragón o Baleares.”

el sistema de financiación del sector público catalán (sobre todo de la Generalitat y, también, de los Ayuntamientos); y, segundo, la inversión directa del gobierno del Estado español en Cataluña. Con una adecuada inversión directa del Estado en Cataluña podría, en teoría, no haber déficit fiscal y al mismo tiempo existir una pésima financiación de la Generalitat y, por lo tanto, de la sanidad, la educación, los servicios sociales y la seguridad en Cataluña. Los catalanes somos parcialmente responsables de haber aceptado un mal sistema de financiación autonómico, basado en una falsa “solidaridad” entre territorios, e impuesto a rajatabla por el gobierno español de turno, sin distinción de colores políticos. Los gobiernos centrales son absolutamente responsables de haber siempre presupuestado e invertido directamente en Cataluña muy por debajo de las necesidades de la economía catalana. Por ello se puede hablar con acierto de un déficit fiscal histórico, injusto e insostenible que padece Cataluña, pero no se puede hablar con propiedad de una “España que nos roba” (“quitar o tomar para sí con violencia o con fuerza lo ajeno”). Sí, tal vez, se pueda hablar de “expolio fiscal”, no en el sentido de “despojar con violencia” y sí en el sentido de despojar con “iniquidad”; es decir, cometer “injusticia grande”. El equivalente catalán de la expresión castellana “expolio”, la palabra “espoli”, no contiene connotaciones de violencia física. En catalán, el verbo “espoliar”, quiere decir “desposeer a alguien de aquello que le pertenece”.

• **El día 20 de diciembre**, el presidente Artur Mas anuncia un acuerdo político entre CDC, UDC, ERC, ICV-EUiA y las CUP acerca de la consulta. Se acuerda preguntar a todos los catalanes, el día 9 de noviembre de 2014: “¿Quiere usted que Cataluña sea un Estado? Y si es así, ¿independiente?”

• **Año 2014, día 16 de enero**. El Parlamento de Cataluña, con los votos favorables de CiU, ERC, ICV-EUiA, tres diputados del PSC y la abstención de tres diputados de las CUP –casi dos tercios del total de diputados, a favor– aprueban solicitar la aplicación del artículo 150.2 de la Constitución Española, que permite la delegación de competencias a la Generalitat para poder convocar la consulta el día 9 de noviembre.

Efectuada una relación de hechos relevantes, significativos, podemos preguntarnos: ¿Explican estos hechos, por sí mismos, lo que ocurre en Cataluña desde el punto de vista político? ¿Hay que buscar causas más profundas, incluso distintas al impacto negativo que ha provocado en Cataluña la durísima crisis económica que sufrimos? Es decir, más allá de la certeza del mazazo que supuso la sentencia de fecha 28 de junio de 2010 del Tribunal Constitucional sobre el Estatuto de Autonomía y más allá de la crisis económica, ¿hay otros factores que han influido en el proceso político en que se encuentra Cataluña? ¿Por qué todo ello ha derivado hacia el deseo de construir un Estado político propio y no hacia el proyecto de una España federal, por ejemplo?

Para responder a las preguntas anteriores, algunos analistas indican como decisivas tres razones que a mi modo de ver se expresan sin fundamento empírico. Primera, el adoctrinamiento de los escolares catalanes por el sistema educativo establecido por la Generalitat de Cataluña y el papel que juegan la radio y la televisión pública catalanas, TV3 y Catalunya Radio; segunda, la extensión del nacionalismo cual epidemia que ha trastocado de manera creciente la mente de los catalanes; y tercera, la voluntad de los catalanes de ser diferentes, hecho que les convierte en independentistas.

Para considerar la falta de fundamento de estas opiniones tendré en cuenta los análisis del catedrático Germà Bel efectuados en sus dos últimos libros: *España, capital París* y *Anatomía de un desencuentro*. Germà Bel fue diputado en el Congreso de Madrid entre 2000 y 2004 y portavoz de Economía y Hacienda del Grupo Socialista desde 2001 hasta el final de la legislatura. Poco sospechoso, pues, de ser “un independentista catalán”. Además es un prestigioso profesor con investigación y docencia en Estados Unidos y Europa. Su rigor analítico es indiscutible. Y no es anecdótico que uno de los libros que comentaré, *Anatomía de un desencuentro*, lleve por subtítulo La Cataluña que es y la España que no pudo ser.

Como sabes, se ha señalado a la radio y a la televisión pública catalanas y a la formación que reciben los alumnos en la escuela como a unos de los

principales agentes de la conversión del catalanismo hacia el independentismo. Para considerar esta cuestión puede ser de utilidad retomar el artículo del exdiputado socialista José Antonio Donaire, ya citado: “La televisión y la escuela sí han participado en este proceso. Ambas están alineadas desde hace tiempo en esta dirección. Como todas las escuelas y todas las televisiones del mundo tienen un relato. Todas las televisiones optan por una determinada visión ideológica y todas las escuelas deciden unas opciones y por lo tanto renuncian a otras. En algunas ocasiones me ha molestado un determinado discurso en un programa de radio pública o podría poner alguna enmienda a un texto puntual de un libro escolar de historia. Pero son notas a pie de página. Es absurdo considerar que hemos llegado a este punto porque ha habido un lavado de cerebro colectivo. Y no sólo porque la cuota de pantalla de TV3 no llega al 20%. Si esta hipótesis fuese cierta, los 40 años de manipulación fascista habrían borrado cualquier rastro de catalanidad”.

En relación al “adocctrinamiento” de los alumnos catalanes, Germà Bel escribe: “De acuerdo con las encuestas de opinión de las que disponemos, las opiniones favorables a la independencia de Cataluña son hegemónicas en todos los segmentos de edad de Cataluña. Además, tanto el aumento de la preferencia constitucional por un Estado independiente como el aumento de la intención de voto a favor de la independencia en los últimos años han sido más intensos en los grupos de mayor edad que entre los más jóvenes. Esto contradice la hipótesis de que el apogeo del independentismo es consecuencia de un hipotético adocctrinamiento realizado por el sistema educativo catalán bajo gestión autonómica” (página 52 de *Anatomía de un desencuentro*).

En relación al segundo argumento, el del “nefasto nacionalismo catalán”, Germà Bel escribe: “En Cataluña, como en cualquier parte, hay nacionalistas. Y, sin duda, existe un grado importante de asociación entre el sentimiento de pertenencia a Cataluña, la identidad nacional catalana y el apoyo a la independencia. Exactamente de la misma forma que la identidad nacional española es un factor determinante de las posiciones contrarias a la inde-

pendencia de Cataluña. Aún más: la influencia del factor de la identidad en la oposición a la independencia es relativamente más importante que en el caso de apoyo a la misma. Sólo desde una posición consustancial al nacionalismo banal –en el sentido de “implícito”, “común”, “corriente”; aclaración añadida por mí– puede explicarse el auge del independentismo como una deriva nacionalista, cual epidemia que asola Cataluña. De hecho, el grado de adhesión a esta tesis es tanto mayor cuanto más fuerte es el grado de nacionalismo español de quien emite el dictorio. Y, adicionalmente, la historia nos muestra que en materia de nacionalismos cada cual tiene su propio currículo en materia de práctica democrática o de imposición por la fuerza. Queda a juicio del lector establecer las comparaciones que sean procedentes” (páginas 52 y 53).

Yo, como lector, debo indicarte que no tengo dudas sobre cuál de los dos nacionalismos es menos democrático y más agresivo. Cuando Gregorio Peces Barba, ya fallecido, “padre de la Constitución española” dice: “No soy pesimista. Estaremos en mejores condiciones que en otras épocas. No sé cuántas veces hubo que bombardear Barcelona (...). Creo que esta vez se resolverá sin la necesidad de bombardear Barcelona” (declaraciones del día 27 de octubre de 2011); o cuando el ministro Wert confirma, el día 10 de octubre de 2013: “Sí, nuestro interés es españolizar a los alumnos catalanes. Y queremos conseguir que se sientan tan orgullosos de ser españoles como de ser catalanes”; yo, querida amiga, no tengo ninguna duda sobre cuál es el nacionalismo agresivo y antidemocrático.

Respecto a la tercera interpretación, que yo creo también fallida como elemento explicativo del proceso político catalán –me refiero a “la voluntad de los catalanes de ser diferentes”–, también podemos retomar las conclusiones del libro de Germà Bel: “Según los estudios de percepciones y actitudes que se han realizado en España en las últimas décadas, la mayoría de los catalanes se perciben como un grupo nacional propio. A su vez, la mayoría de los españoles perciben a los catalanes como un grupo nacional de tipo diferente, más diferente incluso de lo que se percibe a los europeos, en

sentido genérico del término. Los estudios definen con claridad la relación entre catalanes y españoles como eminentemente instrumental, pero emocional y anímicamente tóxica (...). Es decir, se vive por la mayoría de españoles como una mera asociación de conveniencia material. Como es lógico, claro está, su interés puede apreciarse de forma diferente por unos y otros” (páginas 229 y 230).

El análisis de Germà Bel, que yo comparto, es que “la percepción práctica de la existencia de diferentes grupos nacionales en España nunca se ha traducido en un reconocimiento explícito de esa realidad en la organización constitucional e institucional del Estado. Tal reconocimiento de la realidad es imposible, porque exigiría la transformación del concepto francés de “nación” que ha guiado el proceso de construcción nacional en España. Por eso no ha cambiado ni cambiará la vocación de España como Estado uninacional, que tiene un respaldo masivo entre las élites políticas, funcionariales y economi-

del concierto económico e incluso la nefasta Sentencia del Tribunal Constitucional de 2010.

Como digo, no obstante la indiscutible virtud explicativa de los factores antes mencionados, creo que el factor principal que ha potenciado en muchos catalanes el deseo de tener un Estado político propio ha sido la frustración de las expectativas y esperanzas puestas en la transformación del Estado español. Para muchos de nosotros esta expectativa fallida se ha convertido en un desencuentro político irreversible, en algo que pudo ser y que ya no será. Ese algo que pudo ser hace referencia, en palabras de Germà Bel, “a un Estado español en el que todas las lenguas y culturas fuesen tratadas en pie de igualdad, sin hegemonía forzada, obligada, de la lengua mayoritaria, el castellano; un Estado donde las políticas públicas en los ámbitos fiscales, de infraestructuras y gestión de la economía no se aplicasen con diferentes reglas de equidad dentro del mismo Estado, vulnerándose así normas básicas

“La percepción práctica de la existencia de diferentes grupos nacionales en España nunca se ha traducido en un reconocimiento explícito de esa realidad en la organización constitucional e institucional del Estado.”

cas españolas y un respaldo muy mayoritario entre la población. Pero la mayoría de catalanes han rechazado y rechazan su disolución dentro de un Estado uninacional. Ésta es la contradicción básica que está en la base del desencuentro” (página 230).

Querida amiga, el párrafo anterior nos introduce en la respuesta a la pregunta central: ¿Por qué ha aumentado tanto y tan rápidamente en Cataluña el apoyo a la soberanía política? Intentaré responder a ello subrayando un aspecto que yo considero prominente respecto a otros posibles factores explicativos como son la crisis económica, el déficit fiscal, la negativa rotunda del gobierno central a considerar la propuesta de pacto fiscal en la línea

de justicia; un Estado plurinacional y pluricultural como lugar de encuentro político no dominado por los recelos mutuos, la desconfianza y, en consecuencia, la permanente defensa y ataque del uno contra el otro”.

Para muchos catalanes esta experiencia del desencuentro político profundo ha constituido un fracaso y entonces, ante la imposibilidad de reforma del Estado español, las alternativas disponibles se han reducido solamente a dos: o la asimilación de Cataluña como un espacio cultural y político residual dentro de un Estado español uninacional y con una capital Madrid obsesionada en anclar a todo el país en ella; o bien iniciar el camino hacia el Estado

político propio. La constatación de la imposibilidad de modificar la recentralización política y la instalación de un modelo de Estado uninacional e incluso anticatalán ha comportado la desconfianza mutua y el desencuentro profundo. Y como bien sabes, la confianza es un elemento imprescindible para el funcionamiento adecuado de las instituciones, familias y personas entre ellas.

Respecto al impacto vital de este desencuentro político en las personas residentes en Cataluña, te ruego me permitas poner dos ejemplos de lo que piensan y sienten dos personalidades muy distintas entre sí: el expresidente Jordi Pujol y el Dr. Santiago Díaz de Quijano, y de Arana, García-Briz, y Milá, catedrático de psicología social (trabajo y organizaciones), profesor emérito de la Universidad de Barcelona, un hombre con antecedentes familiares en el País Vasco, Navarra, Castilla y Cataluña.

Escribe Santiago Díaz de Quijano en su libro autopublicado en abril de 2013 y escrito en castellano con el título: *Independencia. Reflexiones y emociones, en flash, de un catalán con raíces españolas*: “Durante muchos años yo me he sentido “español”, luego “español y catalán”, luego “catalán y español”, y desde hace un tiempo ya no me siento español, sino catalán. El cambio además ha sido progresivo y casi imperceptible (...). ¿Qué había pasado en mí –un ciudadano español, de lengua materna castellana, con abuelos provenientes de toda España– para que hubiera experimentado un cambio tan importante de identidad nacional? (...). Cuando reflexiono sobre ello, me doy cuenta de que, poco a poco, he ido cambiando mi sentimiento de identidad nacional bajo la acción continuada, no precisamente del nacionalismo catalán, sino del nacionalismo español. Lo que me ha transformado ha sido lo que he vivido por parte del nacionalismo español. Digo lo que he “vivido” –lo que hemos vivido muchos catalanes–, porque no pretendo establecer o valorar aquí si es justo o injusto lo que digo, si mi percepción es objetiva o tergiversada subjetivamente, si tengo –tenemos– razón o no, o de quién es la culpa, etc. etc. Lo importante es que el resultado de todas las actuaciones de unos y otros nos ha llevado a muchos catalanes a estas percepciones y

sentimientos” (páginas 29 a 31).

Y prosigue Santiago Díaz de Quijano: “¿Qué he recibido de España que me ha hecho ir cambiando mi sentimiento de identidad nacional? En mi percepción: su desprecio, sus insultos, su mirada tergiversada y falsa sobre nosotros, el sentimiento mezclado de deseo y de odio, manifestado en la exigencia y la imposición de que debemos seguir “unidos” a ella (¿sometidos?), pero acompañada de la invitación a que nos vayamos y dejemos en paz a los españoles (y entonces ya veremos lo pobres que somos, y lo incapaces de salir adelante sin España). Veo que muchos españoles creen que les robamos su riqueza y su dinero, cuando los catalanes pensamos que el déficit fiscal que padecemos desde décadas nos ha ido empobreciendo y ahogando económicamente. (Luego me detendré en este tema aportando datos y reflexiones)” (página 31).

“Siento que los españoles –muchos españoles, para ser más justo– junto a los sentimientos y actitudes de rechazo y crítica que comento, también muchas veces nos miran con una mezcla de admiración y de envidia. Y la envidia es un sentimiento muy destructivo. Y –sea cual sea, la que los españoles consideren la España real– esta España que describo se muestra con Cataluña de forma muy destructiva. Llega con frecuencia a nosotros, los catalanes, a través de afirmaciones, declaraciones, artículos de prensa, e incluso de pp’s enviados a través de correos electrónicos, algunos de los cuales son auténticamente susceptibles de ser usados como prueba de acusación ante los tribunales –si supiéramos quiénes son sus autores– por la invitación que se hace en ellos, no precisamente a boicotear el cava catalán u otros productos catalanes –que también en muchos de ellos se hace– sino por su invitación a “exterminar” al pueblo catalán” (página 32).

“Todas estas percepciones han cambiado mi sentimiento de identidad nacional como la gota de agua que, día a día, poco a poco, orada la piedra. Han hecho morir mi sentimiento de identidad española. Yo no me puedo sentir orgulloso de una España que ha actuado y actúa así” (páginas 32 y 33).

“Pero subrayo que hoy, yo “me siento catalán” y “no me siento español”, lo que es muy distinto de

sentirme “anti-español”. Yo no me siento “anti-español”. Insisto: me siento “catalán”. Se trata de lo que, en su día, expresó nuestro Presidente Montilla –también él venido a Cataluña desde otras tierras de España– en sus diálogos con el Gobierno de España, cuando prevenía y avisaba de la “desafección” progresiva que se estaba generando entre los catalanes respecto a España, por la manera de hacer y de tratarnos de los españoles. Me extenderé algo más sobre este punto a continuación en la reflexión sobre el tópico siguiente: “el nacionalismo catalán excluyente” (página 33).

Hablemos ahora de la evolución del pensamiento político del presidente Jordi Pujol. Como bien sabes, el presidente Pujol tiene una trayectoria política indiscutible como máximo valedor del proyecto de una España plurinacional y pluricultural capaz de respetar a Cataluña. Además, la personalidad de Jordi Pujol tiene la enorme ventaja de haber expresado su pensamiento por escrito en artículos y libros, lo que permite un continuo contraste de pareceres y de opinión. Dar conferencias, escribir artículos, publicar libros es una tarea que el presidente Pujol sigue haciendo en la actualidad de manera brillante y con notable éxito. Lo podemos constatar en sus dos últimos libros publicados el año pasado: *El caminant davant el congost* (El caminante ante el desfiladero) y *Notícia del present. Articles a Premsa. 1947-2013* (Noticia del Presente. Artículos publicados en la Prensa. Selección del período 1947-2013). En estos dos libros encontramos una explicación documentada y plausible de por qué ha disminuido notablemente en Cataluña la satisfacción con el grado de autonomía política y por qué el desencuentro político es tan profundo y, probablemente, irreversible.

En su libro *El caminat davant el congost* (El caminante ante el desfiladero), hay seis artículos en castellano y tres en catalán y lleva por subtítulo Cuando todo es difícil. Y necesario. Los títulos de los artículos en castellano hablan por sí solos: “Los desequilibrios territoriales en España” (conferencia pronunciada en el Club Siglo XXI de Madrid, el día 27 de abril de 1978, cuando era diputado en el Congreso); “Palabras del presidente de la Generalitat de Cataluña en Castilla y León” (fruto del primer viaje

institucional del presidente Pujol y que recuerda los discursos pronunciados en Burgos, Valladolid, Villar de los Comuneros, León, Astorga y Salamanca, entre el 26 y el 29 de noviembre de 1981. La visita se planteó con el objetivo de explicar el concepto que Jordi Pujol tenía del Estado español y para reiterar el compromiso con la nueva etapa de la historia de España); “Catalanes en España, palabras del presidente de la Generalitat de Cataluña en Madrid” (Noviembre de 1981); “Ante un nuevo ciclo histórico” (conferencia en Club Siglo XXI, en Madrid, el día 1 de julio de 1996); “Desde la Constitución hasta hoy” (conferencia en la sede del Colegio de Abogados de Madrid, el día 17 de septiembre de 2001). Los artículos escritos en catalán también son significativos en su mero título, que traduzco al castellano: “Residuales o independientes: cuando se rompen los puentes”; “Reflexión en el cruce de un camino: 1714-2014”; “Habéis perdido y no os necesitamos”; “Aquello que con toda seguridad es imposible”.

¿Qué ha ocurrido en la España política en relación con Cataluña, en los últimos treinta años, según estos dos últimos libros del presidente Jordi Pujol? Si leemos atentamente los artículos publicados en la prensa desde 1980, si analizamos sus conferencias y ponderamos sus discursos, podemos constatar que el catalanismo político concretado en un proyecto de modernización de Cataluña ha constituido un éxito notorio ya que ha aportado sentimiento de pertenencia a un país, modernidad cultural, progreso económico y europeísmo. Sin embargo, el catalanismo político no ha conseguido cuajar su esfuerzo en transformar el Estado español en un estado capaz de respetar con claridad y rotundidad el llamado “hecho diferencial catalán”.

Según el presidente Jordi Pujol, este fracaso se hace evidente en dos ámbitos políticos fundamentales: El ordenamiento jurídico constitucional destruido de raíz por la sentencia del Tribunal Constitucional de 2010 contra el Estatuto de Autonomía de Cataluña de 2006; y, también, en las relaciones fiscales y económicas entre España y Cataluña.

Para el presidente Jordi Pujol, como para millones de catalanes, los gobiernos centrales del Estado, tanto del PP como del PSOE, han consolidado, bajo

la falsa “solidaridad entre territorios”, un modelo fiscal que es insostenible para la economía catalana. Este modelo pone en riesgo el estado de bienestar construido con mucho esfuerzo y ahoga la prosperidad económica. Además, y ello es fundamental, esos gobiernos han practicado el expolio fiscal con pleno conocimiento de causa y con la máxima indiferencia.

En el terreno todavía más fundamental de la lengua y la cultura de Cataluña ha habido hostilidad del gobierno español y de las instituciones políticas y a veces de instituciones no políticas y personalidades españolas. En el artículo del presidente Jordi Pujol de título “Habéis fracasado y no os necesitamos” se hace referencia a una conversación entre personas no catalanas de muy alto nivel político y económico y dos personalidades catalanas también representativas y de ningún modo radicales, si bien críticos con el trato que recibe Cataluña del gobierno del Estado español. Dijeron los contertulios españoles: “Habéis perdido la guerra”; “No os necesitamos, porque en cualquier caso, y aunque haya tensión, seguiréis contribuyendo al PIB español con un 20% y además con déficit fiscal”; y también: “Y en cualquier caso, en momentos de crisis grave eco-

cional. Ni es reciente. Ha sido evidente, desde hace años, para todo aquel que no ha querido engañarse. Como mínimo desde que el espíritu de la Transición democrática se fue desvaneciendo y reapareció –en la derecha y en la izquierda– el proyecto centralista y homogeneizador de España”. Y, en todo caso, el dramatismo de la situación se hace patente cuando “se rompen los puentes del diálogo”, expresión del presidente Pujol que él mismo relaciona con un poema de Salvador Espriu publicado en 1960 y referido a Sepharad (España-Península Ibérica):

“Haz que sean seguros los puentes del diálogo/
Fes que siguin segurs els ponts del diàleg

Y mira de comprender y amar / i mira de comprendre i estimar

Las razones y las lenguas diversas de tus hijos/
les raons i les parles diverses dels teus fills.”

La piel de toro / La pell de brau (XLVI, v, 6-8)

De acuerdo con el diagnóstico del presidente Jordi Pujol, el dramatismo de la situación plantea a la sociedad catalana la necesidad ineludible de responder a la siguiente pregunta: ¿Podrá Catalu-

“Ante el dilema: resignación a ser residuales en el marco político del Estado español o bien iniciar un nuevo camino de forma absolutamente pacífica y democrática, hemos optado por este último.”

nómica y social, si necesitamos vuestro apoyo político y parlamentario, también nos lo daréis porque el derrumbe también os perjudicaría”. Y, para remachar el clavo, la conversación terminó así: “Además, todo esto no tiene importancia porque la emigración se os va a comer. Dentro de dos generaciones, todo esto de la lengua y la autonomía se habrá acabado” (*El caminant davant del congost*, página 296).

Como dice el presidente Jordi Pujol en la misma página de su libro: “Ello no es una actitud excep-

ña continuar siendo un país digno, económicamente líder, cohesionado socialmente y con capacidad de integración, con una clara identidad en lengua y cultura, en su forma actual de encaje político dentro del marco del Estado español? O lo que es lo mismo, si el Estado español continúa políticamente rebajando o anulando competencias al Parlamento y a la Generalitat de Cataluña; si prosigue poniendo trabas a la lengua catalana en la educación; si entorpece el crecimiento económico con infraestruc-

turas diseñadas desde “Madrid kilómetro cero”; si promueve el déficit fiscal y la asfixia financiera que afecta duramente a nuestro Estado del bienestar; si todo ello prosigue y se consolida, ¿podrá Cataluña ser un país viable?, ¿podrá continuar como una nación a la cabeza de España y de Europa?

Estas preguntas del presidente Jordi Pujol se las han planteado a su vez millones de catalanes y, para ellos como para mí, el Estado español nos ha cerrado el camino del progreso y de la identidad nacional de forma rigurosa y, al parecer, irreversible. Ante el dilema: resignación a ser residuales en el marco político del Estado español o bien iniciar un nuevo camino de forma absolutamente pacífica y democrática, hemos optado por este último.

¿Por qué esta opción radical? Como decía el economista y pensador Albert O. Hirschman, cuando en las organizaciones humanas no hay lugar para la voz se tiende a buscar una salida y no a permanecer en la resignación. (Este autor es citado por Germà Bel en *Anatomía de un desencuentro*). Tal vez ello pueda parecer a muchos españoles una urgencia no fundamentada pero, querida amiga, cuando tantos millones de catalanes de todas las edades, condiciones sociales diversas, con visiones dispares de lo que es una sociedad digna, analizamos así el desencuentro político que vivimos es porque, créeme, la España política dominante nos ha arrinconado sin dejarnos alternativa. Y nos resistimos a convertirnos en residuales tanto en Europa como en el mundo globalizado.

Como dice Germà Bel: “Reconozcamos que todos (o la gran mayoría) lo hemos intentado. La España de la Transición intentó cambiar sus estructuras de poder e institucionales para dar una respuesta a su pluralidad real, pero había demasiadas restricciones de entorno y la pretensión de mantener el control centralizado y la jerarquía del poder en España fue irresistible. Los proyectos catalanes de intervención en la política estatal, a veces puestos en práctica de forma no muy ejemplar, fueron agotándose paulatinamente, pasada la “edad dorada” de la restauración de la democracia y de la incorporación al espacio social, económico y cultural europeo. La recentralización activada abiertamente a partir de

la segunda mitad de la década de 1990 aceleró el proceso” (página 231).

“Muchos catalanes habían depositado la confianza en el proyecto federal de reforma de España. Ciertamente, el federalismo es un término que puede entenderse de diferentes formas, pero esto ya ha dejado de tener importancia. En lo sustancial, se trataba de convertir un Estado de matriz castellana y vocación uninacional en un Estado plurinacional, la España plural. También ya da bastante igual que la expresión “España plural” –que tuvo un momento álgido de corrección política– haya adquirido un significado distinto cada vez que se esboza el concepto (...). Esa era, seguramente, la única fórmula capaz de crear una nueva historia de encuentros satisfactorios, un nuevo registro de confianzas recíprocas que permitiese mejorar el funcionamiento de la organización estatal y diseñar proyectos compartidos” (página 231 de *Anatomía de un desencuentro*).

En el momento de finalizar esta larga carta me asoma la preocupación de si te preguntas: esta evolución del catalanismo político hacia la independencia, ¿es coyuntural o bien es permanente, es estructural y ha venido para quedarse?

No tengo una respuesta clara a esta pregunta y sólo puedo formular dos anotaciones. La primera es que, al parecer, a diferencia de los trescientos años transcurridos desde 1714, muchos catalanes ponemos ahora el acento en la utilidad de disponer de un Estado propio como un elemento imprescindible para el progreso económico, social y de afirmación cultural. Ahora no se trata sólo de sacarse de encima un Estado español hostil o cuanto menos no favorable a los intereses de Cataluña; es decir, salir de la jaula de la autoproclamada “lealtad constitucional” que nos hunde en la miseria económica y en la regresión de la lengua y la cultura. Se trata de superar la anomalía de una nación sin Estado. Se trata de tener un Estado catalán que en el nuevo marco político europeo e internacional pueda echar a andar por su cuenta en el seno de una economía global que supera la dimensión del mercado español; donde exista libertad de movimiento de mercancías y servicios, de tránsito de personas y de capitales, lo cual haga posible que la sociedad catalana pueda

ser realmente competitiva, si hace bien las cosas; un Estado catalán encuadrado institucionalmente en el Espacio Económico Europeo (no solo en la Unión Europea); con los mecanismos de seguridad territorial y jurídica ofrecidos por los organismos internacionales; un Estado que aporte evidentes ventajas a la defensa de la lengua catalana y a la expansión universal de nuestra cultura.

Este aspecto que te señalo, el hecho que para muchos catalanes tener un Estado político propio pueda significar dejar de nadar a contracorriente y comenzar a vislumbrar qué puede ocurrir cuando se nada a favor de la corriente; la constatación de que la independencia política pueda convertirnos en un país normal con nuevos mecanismos de exigencia y responsabilidad, sin excusas, con oportunidades y fracasos, con derechos y deberes de verdad; ello, como digo, es el factor que yo destacaría como más relevante en los cambios experimentados en la sociedad catalana en los últimos quince años.

Una segunda anotación: Me inclino a pensar que muchos catalanes y muchos españoles percibimos la relación política Cataluña-España (hablo solamente de la relación política institucional) como algo agotador, que nos frustra y, en el fondo, como algo imposible. Desde hace más de una década no encontramos tiempo y energía para proyectos mutuos positivos que ayuden a ambas sociedades a plantear respuestas conjuntas a los enormes retos que plantea el siglo XXI. Si ello es así deberíamos reconocer la imposibilidad política definitiva de resolver juntos la reforma del Estado español.

Creo firmemente que desde una Cataluña con Estado político propio, independiente del Estado español, las relaciones políticas, económicas y sobre todo culturales entre el pueblo catalán y los demás pueblos de España sería de mayor intensidad y de mejor calidad que la que hemos tenido a lo largo de siglos de Historia y, en particular, en los últimos quince años.

Con consideración y afecto me despido de ti hasta nuestro próximo encuentro. Me gustará saber tu opinión sobre el contenido de esta carta. No deseo bajo ningún concepto haber, tal vez, laminado tu loable voluntad de construir un espacio institu-

cional que permita una Cataluña dentro de España, una Cataluña que, como tú lo expresas, sea de verdad respetada en su historia, valorada por su cultura y tratada con justicia en los ámbitos social, económico y político. Pero desde la España política dominante en los últimos quince años sólo nos llega negatividad y cerrazón y no atisbo ninguna propuesta política seria, de verdad, desde la derecha o desde la izquierda o con ambas, para cambiar de opinión. Sin permitirnos a los catalanes votar libremente en referéndum sobre cómo deseamos construir nuestro futuro político, no habrá solución posible a un conflicto que es eminentemente político, ni económico, ni social ni cultural.

Un beso. Miquel Rubirola

En Arenys de Mar, del 19 al 23 de enero de 2014

FRATERNITAT, DO I RECIPROCIAT EN LA *CARITAS IN VERITATE*

STEFANO ZAMAGNI

*Economista i expresident
de L'Agenzia per il terzo settore*

“Què significa i què implica en
les nostres economies actuals adoptar
el punt de vista de la fraternitat i,
per tant, de la reciprocitat tal com aquests
principis han estat interpretats
en el capítol tres de
la «Caritas in Veritate»?.”

I. INTRODUCCIÓ

Un dels signes eloqüents del nostre temps és la reiterada apel·lació a l'ètica. En el curs del darrer quart de segle aquesta crida ha substituït la insistent apel·lació a la política –típica dels anys seixanta del segle passat–, segons la qual «tot era política». Però la coincidència en el paper primordial de l'ètica acaba en el moment mateix que comencem a raonar sobre qüestions ètiques concretes. Com ha observat Alasdair Mac Intyre en *After virtue* (Després de la virtut), de 1982, l'ús apodíctic dels principis ètics només serveix per posar fi al diàleg ètic en ell mateix. Fóra tant com dir que la coincidència en el debat públic sobre la primacia de l'ètica no arriba gairebé mai al consens ètic.

I sobre aquest punt el magisteri de Joan Pau II s'ha pronunciat amb una insistència exemplar. En el discurs a les Nacions Unides el 5 d'octubre de 1995, el papa insistia que és possible entendre's en qüestions d'ordre sociopolític sobre una base comuna compartida perquè «la llei moral universal escrita al cor de l'home és aquella mena de gramàtica que serveix al món per emprendre la discussió sobre el seu futur mateix» (1995, p. 732). I, el febrer del 2004, adreçant-se als membres de la Congregació per a la Doctrina de la Fe, Joan Pau II, després d'haver recordat la idoneïtat de la llei moral natural per ser instrument de diàleg amb tothom, hi afegia que la causa principal que això no s'esdevingui és «la difusió entre els creients d'una moral de caràcter fideïsta» i, per tant, la manca d' «una referència objectiva per a les legislacions, que sovint es basen tan sols en el consens social». Aquesta línia de pensament, continuada amb renovada força per Benet XVI, troba en la *Caritas in veritate* la primera sistematització completa. D'altra banda, ja en el seu Déu i el món, Joseph Ratzinger havia escrit: «La llei natural ens revela que la naturalesa també tanca un missatge moral en ella mateixa. El contingut espiritual de la creació no és solament de naturalesa mecànicomatemàtica [...], sinó que hi ha un plus d'esperit, de 'lleis naturals', en la creació, que hi roman imprès i no revela un ordre interior» (2001, p. 142).

A partir d'aquesta premissa, el tema a què ori-

ento aquí l'atenció està relacionat amb l'extrapolació del principi de fraternitat al pla pròpiament econòmic. Exactament, miraré de donar resposta a l'interrogant següent: què significa i què implica en les nostres economies actuals adoptar el punt de vista de la fraternitat i, per tant, de la reciprocitat tal com aquests principis han estat interpretats en el capítol tres de la *Caritas in Veritate*? Abans d'esbossar cap resposta, però, és oportú precisar què és exactament el principi de reciprocitat. La manera més ràpida de fer-ho consisteix a confrontar aquest principi amb el d'intercanvi d'equivalents (de valor). Aquest estableix que tot allò que un subjecte A fa o dona a B –subjecte amb el qual ha decidit lliurement entrar en una relació d'intercanvi– ha de contrabalançar amb la resposta de B amb una cosa de valor igual. En les nostres economies de mercat, d'aquesta «cosa» en diem preu.

El principi en qüestió està subjecte a dues característiques. Primer, les determinacions del preu de mercat precedeixen, en sentit lògic, les transferències entre A i B (si A es vol vendre la casa a B, primer tots dos s'han de posar d'acord sobre el preu, i només després es podrà fer la transferència del dret de propietat). Segon, la transferència de B a A no és lliure, sinó que depèn del que A donarà a B. Tant, que si B es negava a complir, la llei l'obligaria a fer-ho. Que és el mateix que dir que en l'intercanvi d'equivalents hi ha llibertat ex-ante, des del moment que les parts no estan obligades a negociar, però no hi ha llibertat ex-post.

En la relació de reciprocitat, en canvi, les dues característiques ja esmentades són absents: A es mou lliurement cap a B per ajudar-lo d'alguna manera sobre la base de l'expectativa que B farà el mateix, en un temps successiu, en les seves relacions o, encara més, en les seves relacions amb C. En la reciprocitat no tan sols no hi ha acord previ sobre el preu, sinó que no hi ha tampoc una obligació a càrrec de B de reciprocitar. El subjecte A formula solament una expectativa, que, si era defraudada, podria comportar que A interrompés (o modifiqués) la seva relació amb B. Heus aquí per què la reciprocitat és una relació intersubjectiva fràgil: el qui inicia la relació sempre corre el risc de trobar-se davant

d'un oportunista que es limita a rebre.

Entre els principis en qüestió encara hi ha dues diferències més. Per un cantó, el valor de quant donarà (o farà) B a A o a C no ha de ser necessàriament equivalent a allò que A donarà a B. La reciprocitat, en efecte, postula la proporcionalitat i no pas l'equivalència; com ja havia entès Aristòtil, cadascú dóna en proporció a les seves capacitats efectives. D'altra banda, en la mesura que el *primum movens* de l'intercanvi d'equivalents és la persecució d'un interès (legítim), la reciprocitat comença sempre per un acte de gratuïtat: A va cap a B amb l'actitud de qui vol donar, no pas de qui pretén tancar un negoci.

2. CAP A LA SUPERACIÓ DE DICOTOMIES VELLES I OBSOLETES

El primer missatge important que ens presenta la *Caritas in veritate* és la invitació a superar l'obsoleta dicotomia entre l'esfera econòmica i l'esfera social. La modernitat ens ha deixat en herència la idea segons la qual per tenir accés al «club de l'economia» cal buscar de totes passades el guany i estar motivat per unes intencions exclusivament autointeressades; això seria tant com dir que no s'és plenament empresari si no es persegueix la maximització del benefici. En cas contrari, ens hauríem d'acontentar formant part de l'esfera social. Aquesta absurda conceptualització –filla al seu torn de l'error teòric que confon l'economia de mercat, el genus, amb una de les seves espècies particulars, com és la del sistema capitalista– ha arribat a identificar l'economia amb el lloc de la producció de la riquesa (o del rèdit), i l'esfera social amb el lloc de la distribució d'aquesta riquesa i de la solidaritat.

La *CV* ens diu, en canvi, que una empresa també pot tirar endavant quan es persegueixen finalitats d'utilitat social i s'actua a causa de motivacions de tipus prosocial. És una manera concreta, si bé no pas l'única, d'omplir la perillosa escletxa entre els plans econòmic i social. És perillosa perquè no seria èticament acceptable que una acció econòmica no incorporés dins seu la dimensió social; de la mateixa manera, un sector social merament redistributiu no

resultaria sostenible a llarg termini si no feia els seus comptes en relació amb els recursos: abans de poder distribuir, cal, de fet, produir.

Hem d'estar particularment agraïts al sant pare per haver volgut desconfiar d'un lloc comú encara persistent segons el qual l'àmbit econòmic seria una cosa massa seriosa i exigent per permetre que s'encomanés dels quatre principis cardinals de la Doctrina Social de l'Església (DSE), que són: la centralitat de la persona humana, la solidaritat, la subsidiarietat i el bé comú. D'aquí es dedueix la implicació pràctica segons la qual els valors de la DSE haurien de trobar espai únicament en les obres de naturalesa social, ja que la tasca de guiar l'economia seria encomanada als experts en eficiència. Contribuir a posar remei a aquesta greu llacuna, cultural i política al mateix temps, és un mèrit certament no pas secundari d'aquesta encíclica.

Contra el que se sol creure, l'eficiència no és el *fundamentum divisionis* per distingir què és empresa i què no ho és. I això es deu a una raó ben simple: la categoria de l'eficiència pertany a l'ordre dels mitjans i no al de les finalitats. En efecte, per aconseguir de la millor manera possible el fi que lliurement s'ha triat de donar a la pròpia acció, cal ser eficient. Però l'elecció del fi no té relació amb l'eficiència mateixa. L'emprenedor només s'ha d'ocupar de ser eficient després d'haver triat el fi que vol aconseguir. L'eficiència com a fi en ella mateixa cauria en el «eficientisme», que avui és una de les causes més freqüents de destrucció de la riquesa, com ho confirma la crisi economicofinancera actual.

Ampliant un moment la perspectiva del discurs, parlar de mercat equival a parlar de competència, i no pas en el sentit que no hi pugui haver mercat allà on no es practica la competència (encara que el contrari no sigui cert). És evident que la fecunditat de la competència està en el fet que la mateixa competència implica tensió, la qual pressuposa la presència de l'altre i la relació amb l'altre. Sense tensió no hi ha moviment, però el moviment –heus aquí– al qual la tensió dóna lloc també pot ser mortífer, generador de mort. Aquesta és la forma de competència que anomenem posicional. Es tracta d'una forma relativament nova de competència, no gaire pre-

sent en èpoques anteriors i particularment perillosa perquè tendeix a destruir el vincle amb l'altre. En la competència posicional, la finalitat de l'acció econòmica no és la tensió cap a un objectiu comú –com l'etimologia llatina *cum-petere* portaria a entendre clarament– sinó l'hobbesiana *mors tua, vita mea*. I en això es veu l'estupidesa de la «posicionalitat», que així com selecciona els millors en la carrera del mercat fent vencedor el qui arriba «primer», elimina o neutralitza el qui arriba «segon». I d'aquesta manera el vincle social és reduït a la relació mercantil, i l'activitat econòmica tendeix a esdevenir inhumana i, al capdavall, també ineficient.

Doncs bé, l'assoliment no gens menyspreable de la CV és que pren posició a favor de la concepció del mercat típica de la tradició de pensament de l'economia civil segons la qual l'experiència de la sociabilitat humana es pot viure en una vida econòmica normal i no pas fora o al costat, tal com suggereix el model dicotòmic de l'ordre social. I al mateix temps és una concepció alternativa, sigui a la que veu el mercat com a lloc d'aprofitament i d'opressió del fort sobre el feble, o a la que, en línia amb el pensament anarcoliberal, hi veu el lloc capaç de donar solució a tots els problemes de la societat.

L'economia civil es proposa com a alternativa a l'economia de tradició smithiana, que veu en el mercat l'única institució realment necessària per a la democràcia i per a la llibertat. La DSE ens recorda certament que una bona societat és fruit del mercat i de la llibertat, però hi ha exigències relacionades amb el principi de fraternitat que no poden ser eludides ni enviades a la simple esfera privada o a la filantropia. Al mateix temps, la DSE no està d'acord amb qui combat els mercats i que, veient el fet econòmic en conflicte endèmic i natural amb la vida bona, promou el decreixement i una separació de l'aspecte econòmic de la vida en comú. Encara més, la DSE proposa un humanisme de diverses dimensions, en el qual el mercat no és combatut o «controlat», sinó que es veu com un moment important de l'esfera pública –esfera que és força més vasta que l'estatal– el qual, si és concebut i viscut com un espai obert als principis de la reciprocitat i del do, pot construir la «ciutat».

3. DE LA FRATERNITAT AL BÉ COMÚ

La paraula clau que avui expressa, més que cap altra, aquesta exigència és 'fraternitat', paraula ja present en la bandera de la revolució francesa, però que l'ordre revolucionari després va abandonar –per motius prou coneguts– fins que va ser cancel·lada del lèxic polític i econòmic. L'escola franciscana de pensament és la que donà a aquest terme el significat que ha conservat en el temps: constituir, al mateix temps, el complement i l'exaltació del principi de solidaritat. En efecte, mentre la solidaritat és el principi d'organització social que permet als desiguals de ser iguals, la fraternitat és el principi d'organització social que permet als iguals de ser diferents. A les persones que ja són iguals en dignitat i drets fonamentals, la fraternitat els permet expressar el seu pla de vida o el seu carisma de maneres diverses. Les estacions que hem deixat enrere, els segles XIX i XX, es van caracteritzar per les grans batalles, tant culturals com polítiques, en nom de la solidaritat, i això va ser bo: pensem en la història del moviment sindical i en la lluita per conquerir els drets civils. El fet és que una bona societat no es pot acontentar amb l'horitzó de la solidaritat, perquè una societat que només fos solidària, i no fraterna al mateix temps, seria una societat de la qual tothom es voldria allunyar. El cas és que, mentre la societat fraternal també és una societat solidària, la inversa no és necessàriament certa.

Haver oblidat que no és sostenible una societat humana en què el sentit de la fraternitat s'extingeix i on tot es redueix, d'una banda, a millorar les transaccions basades en l'intercanvi d'equivalents i, de l'altra, a augmentar les transferències efectuades per estructures assistencials de naturalesa pública, ens explica per què, malgrat la qualitat de les forces intel·lectuals en aquest terreny, encara no s'ha arribat a una solució creïble del gran trade-off entre l'eficiència i l'equitat. Una societat en què el principi de fraternitat es dissol és una societat sense futur; és a dir, una societat on només compta el «donar per tenir» o el «donar per deure», no és una societat capaç de progressar. Per això, ni la visió liberal-individualista del món, en la qual tot (o gairebé tot) és

“Mentre la solidaritat és el principi d'organització social que permet als desiguals de ser iguals, la fraternitat és el principi d'organització social que permet als iguals de ser diferents.”

un intercanvi, ni tampoc la visió estatocèntrica de la societat en la qual tot (o gairebé tot) és un deure, no són una guia segura per fer-nos sortir de la sequera en què avui estan empantanegades les nostres societats.

Aquí es presenta la qüestió: per què en el darrer quart de segle el discurs del bé comú –segons la formulació donada per la DSE–, després de passar almenys un parell de segles fora de l'escena, avui re-emergeix a la manera d'un riu càrstic? Per què el pas dels mercats nacionals al mercat global consumat el darrer quart de segle va tornant actualitat al discurs sobre el bé comú? Observo de passada que tot el que s'esdevé és part d'un moviment més vast d'idees en economia, un moviment que té per objecte la relació entre religiositat i performance econòmica. A partir de l'afirmació que les creences religioses són d'una importància decisiva per forjar els mapes cognitius dels subjectes i per plasmar les normes socials de comportament, aquest moviment d'idees intenta indagar en quina mesura la prevalença en un determinat país (o territori) de certa matriu religiosa influeix sobre la formació de categories de pensament econòmic, els programes de welfare, la política educativa, etc. Després d'un llarg període durant el qual la cèlebre tesi de la secularització semblava haver dit l'última paraula sobre la qüestió religiosa –almenys en allò que concerneix el camp econòmic–, tot el que avui s'esdevé ens sona certament paradoxal.

No és tan difícil d'entendre que la perspectiva del bé comú, veritable figura de l'ètica catòlica en l'àmbit socioeconòmic, hagi tornat al debat cultural contemporani. Com Joan Pau II va deixar ben clar en diverses ocasions, la DSE no ha de ser considerada una teoria ètica ulterior a totes les ja disponibles en els tractats, sinó que hi hem de veure una «gramàtica comuna», perquè es basa en un punt de vista específic, el de mirar pel bé humà. En realitat, mentre que les diferents teories ètiques troben el seu fonament tant en la cerca de regles (com ocorre en el iusnaturalisme positivista, segons el qual l'ètica deriva de la norma jurídica) com en l'actuar (penso en el neocontractualisme rawlsià o en el neoutilitarisme), la DSE situa el seu punt axial en l'«estar

amb». El sentit de l'ètica del bé comú consisteix en el fet que, per poder comprendre l'acció humana, primer cal posar-se en la perspectiva de la persona que actua –Cf. *Veritatis Splendor*, 78– i no pas en la de la tercera persona (com fa el iusnaturalisme) o de l'espectador imparcial (com havia suggerit Adam Smith). En efecte, el bé moral, essent una realitat pràctica, és conegut en primer lloc, no pas pel qui el teoritza, sinó pel qui el practica: el que està en discussió és qui és que sap individualitzar-lo i, per tant, triar-lo, de vegades amb certesa.

4. EL PRINCIPI DEL DO EN ECONOMIA

En el terreny pràctic, què implica adoptar la perspectiva de la gratuïtat en l'acció econòmica? Aquí em vull referir breument a dues implicacions, entre tantes que n'hi ha. La primera concerneix la manera de veure la relació entre creixement econòmic i programes de welfare. Què és primer, el creixement econòmic o el welfare? Les despeses pel welfare, cal considerar-les consum social o inversió social? La tesi defensada en la CV és que, en les condicions històriques actuals, la posició del qui veu el welfare com un factor de desenvolupament econòmic és bastant més creïble i justificable que la posició contrària.

Com sabem, en la segona meitat del segle XX l'Estat social ha representat una institució orientada a dos objectius principals: d'una banda, reduir la pobresa i l'exclusió social, redistribuint, per mitjà dels impostos, el rèdit i la riquesa (allò que s'ha anomenat funció de «Robin Hood»); i de l'altra, oferir serveis d'assegurament, afavorint una assignació eficient dels recursos al llarg del temps (funció de «reparador»). L'instrument elaborat per aconseguir-ho ha estat sobretot el següent: els governs usen el dividend del creixement econòmic per millorar la posició relativa del qui està pitjor sense empitjorar la posició absoluta del qui està millor. Però, a partir dels anys vuitanta, als països de l'Occident avançat, hi ha hagut tot un conjunt de circumstàncies –la globalització i la tercera revolució industrial– que han provocat la desacceleració del creixement potencial. Durant l'última dècada, això ha acabat en-

coratjant el convenciment que els mecanismes de redistribució per mitjà dels impostos i les assegurances socials són la causa de l'alentiment del creixement potencial i, en conseqüència, són responsables de l'escassetat de recursos per a l'acció social dels governs.

Els resultats d'aquesta particular concepció del benestar són a la vista de tothom. No és només el vell *welfare state* que es mostra avui incapaç d'afrontar les noves formes de pobresa, sinó que serà igual d'impotent davant les desigualtats socials en continu augment a Europa. Per exemple, a la Itàlia del darrer quart de segle la quota de beneficis sobre el PIB ha passat del 23% al 30%, mentre que la quota que correspon al treball s'ha reduït del 77% al 70%. Com ens revela l'última enquesta CENSIS, Itàlia ha passat a ser un país caracteritzat per una «mobilitat de calibre reduït»: avui, les persones situades en nivells baixos de l'escala social tenen més dificultats que fa un quant temps per passar a nivells més alts. Això és un signe eloqüent de la presència d'autèntics paranyes de pobresa: el qui hi cau no n'arriba a sortir. Avui dia, la persona ineficient és deixada fora de la ciutadania perquè no li reconeix ningú la proporcionalitat dels recursos. Que és tant com dir que la persona ineficient (o no tan eficient com la mitjana) no té el «títol» per participar en el procés productiu i en queda inexorablement marginada perquè el treball decent només és per als eficients. Als altres només els queda el treball indecent o la compassió pública.

Com actuar doncs en el disseny d'un nou *welfare*? El primer pas és superar les nocions ja caduques d'igualtat de resultats (tan cara a la posició socialdemòcrata) i d'igualtat de punts de partida (l'enfocament favorit dels corrents de pensament liberal). Es tracta més aviat d'establir una noció d'igualtat de capacitats (en el sentit d'Amartya Sen) amb intervencions que intentin proveir recursos (monetaris i no monetaris) a les persones, de manera que aquestes millorin la seva posició en la vida. L'enfocament senià del benestar suggereix canviar el focus d'atenció dels béns i serveis que es volen posar a disposició del portador de necessitats per passar a la capacitat efectiva d'aquests de funcionar gràcies al seu aprofifi-

tament. Així, el nou *welfare* ha de superar la distorsió autoreferencial del vell *welfare*. Si, per més que siguin tècnicament de qualitat, les prestacions sanitàries, assistencials, educatives, etc., no augmenten les possibilitats de funcionar d'aquells a qui s'adrecen, seran ineficaces o fins i tot perjudicials, perquè no ajudaran realment al procés de desenvolupament. En una paraula, cal superar ràpidament la convicció errada segons la qual els drets subjectius naturals (a la vida, a la llibertat, a la propietat) i els drets socials de ciutadania (els que el *welfare* considera) són incompatibles entre ells i que per defensar els segons s'han de sacrificar o limitar els primers. Com sabem prou, a Europa aquesta convicció ha estat l'origen de disputes ideològiques inútils i d'un desaprofitament important de recursos productius.

En segon lloc, també cal dir que el nou *welfare* ha de ser subsidiari, és a dir, ha de dirigir els recursos públics obtinguts dels impostos generals per finançar, no pas els subjectes que ofereixen els serveis de *welfare* com passa avui, sinó aquells que en necessiten –això en la mesura que el finançament directe de les agències de *welfare* per part de l'Estat altera la naturalesa dels seus serveis i n'encareix el cost. Al seu torn, finançar els qui tenen necessitats augmenta la responsabilitat i mobilitza el protagonisme de la societat civil organitzada. No oblidem, en efecte, que el finançament directe de l'oferta tendeix a desnaturalitzar la identitat dels actors de la societat civil, que es veuen obligats a seguir procediments burocràtics i administratius que tendeixen a anul·lar les particularitats pròpies de cada subjecte, aquelles de les quals depèn la creació del capital social.

La conclusió a què arribo és que els arguments que abonen la tesi de l'existència d'un trade-off entre protecció social i creixement econòmic són molt menys plausibles que els que defensen la tesi oposada. No és cert que l'enfortiment de les institucions de protecció social impliqui la condemna a un creixement més baix i a la llarga insostenible. En canvi, és veritat que un *welfare* posthobbesià, centrat principalment en polítiques de promoció de les capacitats de les persones, en l'actual fase postfordista, caracteritzada per l'aparició de nous riscos socials, constitueix l'antídoto més eficaç contra pos-

sibles temptacions antidemocràtiques i, per tant, és el factor decisiu del desenvolupament econòmic.

La segona conseqüència que emana de reconèixer i atorgar al principi de gratuïtat un lloc de primer rengle en la vida econòmica està relacionada amb la difusió de la cultura i amb la pràctica de la reciprocitat. Al costat de la democràcia, la reciprocitat és el valor fundacional d'una societat. Fins es podria sostenir que la norma democràtica pren el seu sentit últim de la reciprocitat.

En quins «espais» la reciprocitat és practicada i alimentada? D'aquests espais, la família és el primer: pensem en les relacions entre pares i fills, entre germans i germanes. Després hi ha la cooperativa, l'empresa social i les diverses formes d'associació.

Que potser no és cert que les relacions entre integrants d'una família, o entre membres d'una cooperativa, són relacions de reciprocitat? Avui sabem que el progrés civil i econòmic d'un país depèn bàsicament de com hi són difoses les pràctiques de reciprocitat entre ciutadans. Sense el reconeixement mutu d'una pertinença comuna no hi ha eficiència o acumulació de capital que valgui. Avui hi ha una immensa necessitat de cooperació, i és per això que necessitem ampliar les formes de la gratuïtat i reforçar les que ja funcionen. Les societats que extirpen del seu terreny les arrels de l'arbre de la reciprocitat estan destinades a la decadència, i fa temps que la història ens ho ensenya.

Quina és la funció pròpia del do? És de fer comprendre que, al costat dels béns de justícia, hi ha els béns de gratuïtat i que, per tant, no és autènticament humana la societat que s'acontenta solament amb els béns de justícia. Quina és la diferència? Els béns de justícia són els que neixen d'un deure; els béns de gratuïtat són els que neixen d'una *obligatio*. D'aquesta manera, són béns que neixen de reconèixer que joestic lligat a un altre que, en cert sentit, és part constitutiva de mi mateix. Per tant, la lògica de la gratuïtat no pot ser reduïda a una dimensió purament ètica; la gratuïtat, en efecte, no és cap virtut ètica. La justícia, com ja ensenyava Plató, sí que ho és, i estem tots d'acord sobre la importància que té, però la gratuïtat és més aviat la dimensió «supràctica» del comportament humà perquè la seva

lògica és la de la superabundància, mentre que la lògica de la justícia és la de l'equivalència. Doncs bé, la *CV* ens diu que per funcionar bé i per progressar una societat necessita que dins de la pràctica econòmica hi hagi subjectes que comprenguin el que són els béns de gratuïtat; en altres paraules, que s'entengui que necessitem fer refluir en els circuits de la nostra societat el principi de gratuïtat.

El repte que Benet XVI ens convida a assumir és que cal lluitar per restituir el principi del do en l'esfera pública. L'autèntic do, afirmant la primacia de la relació sobre la seva exempció, del vincle inter-subjectiu sobre el bé donat, de la identitat personal sobre la utilitat, ha de poder trobar pertot un espai d'expressió, en qualsevol àmbit de l'acció humana, incloent-hi l'economia. El missatge que ens deixa la *CV* és de pensar la gratuïtat, i per tant la fraternitat, com a claus de la condició humana i, en conseqüència, de veure en l'exercici del do el requisit indispensable perquè Estat i mercat puguin funcionar amb l'objectiu del bé comú. Sense pràctiques extenses de do es pot tenir un mercat eficient i un Estat fort (i just i tot), però sens dubte les persones no hauran rebut ajut per aconseguir l'alegria de viure. Perquè eficàcia i justícia, ni que vagin unides, no basten per garantir la felicitat de persones.

5. SOBRE LES CAUSES REMOTES DE LA CRISI FINANCERA

La *CV* no s'oblida –ni ho podia fer– de «llegir» la crisi economicofinancera actual. Ho fa centrant-se en les causes profundes (i no ja en les immediates) de la crisi. Els factors principals de crisi detectats i examinats són tres. El primer es refereix al canvi radical en la relació entre finances i producció de béns i serveis que s'ha consolidat en el curs dels darrers trenta anys. Des de mitjan anys setanta del segle passat, la major part dels països occidentals ha basat les seves promeses en matèria de pensions en inversions que depenien de la rendibilitat sostenible dels nous instruments financers. Al mateix temps, exposant l'economia real als capritxos de les finances, la creació d'aquests nous instruments generà

la necessitat creixent de destinar més i més quotes de valor agregat a la remuneració dels estalvis que s'hi havien invertit. Les pressions de les borses i dels fons de private equity sobre les empreses hi van ser transferides com a pressions encara més grans en altres direccions. En primer lloc, sobre els dirigents, obsessivament induïts a una millora constant de la performance de les seves gestions, a fi de rebre volums creixents de stock options; en segon lloc, sobre els consumidors, per convèncer-los, amb tècniques de màrqueting sofisticades, de comprar més i més, fins i tot quan no tenien poder adquisitiu. Finalment, també sobre les empreses de l'economia real, per convèncer-les d'augmentar el valor per als accionistes (shareholder value). I ens trobem així que, per un típic mecanisme de trickle down, l'exigència permanent d'uns resultats financers cada vegada més brillants va començar a repercutir sobre tot el sistema econòmic, fins a esdevenir un veritable model cultural. Cercant un futur com més va més brillant, s'ha oblidat el present. El segon factor causal de la crisi és la difusió, fins i tot a nivell de la cultura popular, de l'ethos de l'eficiència com a criteri últim de judici i justificació de la realitat econòmica. Per un cantó, això ha provocat que es legitimés la cobdícia –que és la forma més coneguda i estesa de l'avarícia– com una mena de virtut cívica: el greed market substitueix el free market. «Greed is good, greed is right» (la cobdícia és bona, la cobdícia és justa), predicava Gordon Gekko, protagonista del cèlebre film Wall Street de 1987. D'altra banda, l'ethos de l'eficiència és a l'origen de l'alternança, avui sistemàtica, entre cobdícia i pànic. No és veritat, com més d'un comentarista ha intentat afirmar, que el pànic sigui conseqüència de comportaments irracionals dels operadors. El pànic no és res més que una eufòria invertida; d'aquesta manera, si l'eufòria, segons la teoria dominant, és racional, també ho és el pànic.

En una paraula, la CV considera causa de les causes de la crisi: d'una banda, l'especificitat de la matriu cultural que s'ha anat consolidant aquestes darreres dècades sobre l'onada de la globalització i, per l'altra, l'adveniment de la tercera revolució industrial, caracteritzada per les tecnologies tele-

màtiques i de la informació. Cal tenir en compte un aspecte específic d'aquesta matriu que es relaciona amb la insatisfacció, cada dia més estesa, amb de la manera d'interpretar el principi de la llibertat. Com sabem, les dimensions constitutives de la llibertat són tres: l'autonomia, la immunitat i la capacitació. L'autonomia es relaciona amb la llibertat d'elecció: no s'és lliure si no s'està en condicions de triar. La immunitat, en canvi, té relació amb l'absència de coerció d'un agent extern. En una paraula, es tracta de la llibertat negativa («o llibertat de»). La capacitació (literalment 'capacitat d'acció') es relaciona finalment amb la capacitat d'elecció, d'aconseguir els objectius que el subjecte es proposa almenys en part. No s'és lliure si no s'aconsegueix mai de realitzar el propi pla de vida.

I bé, mentre l'enfocament anarcoliberal intenta assegurar la primera i la segona dimensió de la llibertat mentre deixa la tercera de costat, l'enfocament estatocèntric, ja sigui en la versió de l'economia mixta o en del socialisme de mercat, tendeix a privilegiar les dimensions segona i tercera en detriment de la primera. El liberalisme és molt apte a generar moviment, però d'altra banda no és capaç de gestionar-ne les conseqüències negatives, produïdes per l'elevada asimetria temporal entre la distribució dels costos i els beneficis del moviment. Els primers són immediats i tendeixen a recaure sobre els segments més desposseïts de la població; els segons es produeixen amb el temps i beneficien els subjectes amb més talent. D'altra banda, el socialisme de mercat, en les seves diverses versions, encara que proposa que l'Estat és el subjecte encarregat d'encarar-se a aquestes asincronies, no redueix tanmateix la lògica del mercat darwinian, sinó que tot just restringeix la seva àrea d'acció i d'incidència. Com es pot veure, el desafiament a assumir és de conjuminar les tres dimensions de la llibertat: aquest és el motiu pel qual el paradigma del bé comú es presenta com una perspectiva almenys interessant per explorar.

A la llum de tot això arribem a comprendre per què la crisi financera no es pot qualificar d'esdeveniment inesperat ni inexplicable. Heus aquí per què, sense disminuir gens ni mica les indispensables in-

tervencions en clau regulatòria i les noves formes de control necessàries, no podrem impedir que en el futur sorgeixin episodis anàlegs si no ataquem el mal d'arrel, és a dir, si no s'intervé en la matriu cultural sobre la qual reposa el sistema econòmic. Aquesta crisi envia a les autoritats del govern un missatge doble. En primer lloc, que la crítica sacrosanta a l'«Estat intervencionista» no pot de cap manera servir per desconèixer el rol central de l'«Estat regulador». En segon lloc, que les autoritats públiques situades en els diversos nivells de govern han de permetre i afavorir que sorgeixi i es reforci un mercat financer pluralista, un mercat on, en condicions d'objectiva paritat, puguin operar subjectes diversos en relació amb la finalitat específica que ells atribueixen a la seva activitat. Penso en els bancs de crèdit cooperatiu, en els bancs ètics i els diversos fons ètics. Es tracta d'entitats que no tan sols no proposen als seus propis agents unes finances creatives, sinó que, sobretot, tenen un rol complementari i, per tant, equilibrador, respecte als agents de les finances especulatives. Si aquestes darreres dècades les autoritats financeres haguessin eliminat els obstacles que encara pesen sobre els agents de les finances alternatives, la crisi actual no hauria tingut la potència devastadora que avui presenciem.

6. CAP A UNA GOVERNANÇA GLOBAL

Una qüestió d'extraordinària actualitat que la *CV* tracta amb especial força fa referència al nexa entre pau i desenvolupament integralment humà. Un tema que la *Populorum progressio* de Pau VI va popularitzar amb la cèlebre frase «El desenvolupament és el nou nom de la pau» (76-77). Doncs bé, en plena coincidència amb aquesta posició, Benet XVI sistematitza un pensament que resumeixo en els termes següents: a) la pau és possible perquè la guerra és un esdeveniment i no pas un estat de coses; la guerra és, doncs, una emergència transitòria, per llarga que pugui ser, no pas una condició permanent de la societat humana; b) la pau, tanmateix, ha de ser construïda, perquè no és una cosa espontània, sinó fruit d'obres destinades a crear institucions de pau;

c) en l'actual fase històrica, les institucions de pau més urgents són les relacionades amb la problemàtica del desenvolupament humà.

Quines són les institucions de pau que avui mereixen prioritat absoluta? Per esbossar una resposta convé parar atenció a certs fets estilitzats que caracteritzen la nostra època. El primer es refereix a l'escàndol de la fam. És prou sabut que la fam no és una tràgica novetat d'aquest temps, però allò que avui la fa escandalosa i, per tant, intolerable, és que no és conseqüència d'una *production failure* de caràcter global, és a dir, d'una incapacitat del sistema productiu de garantir aliments per a tothom. No és, doncs, l'escassetat global de recursos el que causa fam i privacions diverses. És més aviat una *institutional failure*, és a dir, l'absència d'institucions econòmiques i jurídiques adequades n'és el factor responsable i principal. Considerem els fets següents. L'extraordinari augment de la interdependència econòmica que va tenir lloc en el transcurs del darrer quart de segle, implicà que grans segments de població poguessin ser influïts negativament, quant a les condicions de vida, per uns fets esdevinguts en llocs molt allunyats i respecte als quals no tenien cap poder d'intervenció. Així ens trobem que a les conegudes «fams per depressió» avui s'hi afegeixen les «fams per boom», com Amartya Sen ha documentat amplament. No és sols això, sinó que l'expansió de l'espai del mercat –un fenomen positiu en ell mateix– determina que la capacitat d'un grup social d'accedir a l'aliment depèn essencialment de les decisions d'altres grups socials. Per exemple, el preu d'un bé primari (el cafè, el cacau, etc.), que constitueix la primera font d'ingressos d'una determinada comunitat, pot dependre del que s'esdevé amb el preu d'altres productes, i això independentment d'un canvi en les condicions de producció del bé primari.

El segon fet estilitzat fa referència al canvi en la naturalesa del comerç i de la competència entre països rics i pobres. Els darrers vint anys, la taxa de creixement dels països més pobres ha estat més alta que la dels països rics: aproximadament el 4% contra l'1,7% anuals, en el període 1980-2000. Es tracta d'un fet absolutament nou: fins avui no s'havia vist

mai que els països pobres creïessin més de pressa que els rics. Això explica per què, en el mateix període, es va produir el primer declivi en la història del nombre de persones pobres en termes absoluts (les que disposen de menys d'un dòlar diari de mitjana, tenint en compte la igualtat del poder de compra). Prestant l'atenció oportuna als elevats nivells de població, podem dir que la taxa de pobres absoluts al món ha passat del 62% el 1978 al 29% el 1998. (És obvi que aquest notable resultat no ha afectat de manera uniforme les diverses regions del món. Per exemple, a l'Àfrica subsahariana, el nombre de pobres absoluts va passar de 217 milions el 1987 a 301 milions el 1998.) Al mateix temps, però, la pobresa relativa, és a dir, la desigualtat –ja sigui mesurada pel coeficient de Gini o per l'índex de Theil– ha augmentat notablement des del 1980 fins avui. És ben sabut que l'índex de desigualtat total sorgeix de la suma de dos components: la desigualtat entre països i la interior de cada país. Com es dedueix de l'important treball de Peter H. Lindert i Jeffrey G. Williamson «Does globalization make the world more unequal?» (2003), una gran part de l'augment de la desigualtat total és atribuïble a l'augment del segon component, tant als països densament poblats (la Xina, l'Índia i el Brasil) –que han registrat elevats índexs de creixement– com als països de l'Occident avançat. Això significa que els efectes redistributius de la globalització no són unívocs: no sempre guanya el ric (país o grup social) i no sempre perd el pobre.

Voldria dir unes paraules sobre un tercer fet estilitzat. La relació entre l'estat nutricional de les persones i la seva capacitat de treball influeix tant en la manera com el menjar és assignat entre els membres de la família –especialment entre homes i dones– com en la manera de funcionar el mercat del treball. Els pobres no tenen més que una capacitat potencial de treball; per fer-ne una força de treball efectiva, la persona necessita una nutrició adequada. Ara bé, si no és adequadament ajudat, el desnodrit no és capaç de complir aquesta condició en una economia de lliure mercat. La raó és simple: la qualitat del treball que el pobre és capaç d'oferir al mercat del treball és insuficient en relació amb l'aliment que necessita per viure decentment. Com ha demostrat

la ciència de la nutrició moderna, entre el 60% i el 75% de l'energia que una persona obté dels aliments s'utilitza simplement per mantenir el cos amb vida; només la part restant es pot utilitzar per treballar o per a altres activitats. Per això a les societats pobres es poden crear veritables «paranys de pobresa», destinats a persistir durant llargs períodes.

La cosa pitjor és que una economia pot continuar alimentant paranys de pobresa fins i tot si la renda creix a nivell agregat. Per exemple, podem veure –i això ha passat– que el desenvolupament econòmic, mesurat pel PBI per càpita, motiva els agricultors a transferir l'ús de les seves terres de la producció de gra a la producció de carn, mitjançant l'augment de la ramaderia, des del moment que els marges de benefici obtinguts de la segona activitat són més alts que els de la primera. Amb tot, l'augment consegüent dels preus dels cereals farà empitjorar els nivells de nutrició de la població pobre, que no pot tenir accés al consum de carn. El punt a destacar és que, a causa d'un canvi en la composició de la demanda de béns finals, un augment en el nombre de persones amb ingressos baixos pot fer créixer la desnutrició entre els més pobres. S'observa, finalment, que el vincle entre l'estat nutricional i la productivitat del treball pot ser un vincle «dinàstic»: una vegada una família o un grup social ha caigut en el parany de la pobresa, els seus descendents tindran molt difícil de sortir-ne, ni que en conjunt l'economia creixi.

Quina conclusió traiem de tot plegat? A conseqüència del reconeixement d'un fort vincle entre les *institutional failures*, d'una banda, i l'escàndol de la fam i la creixent desigualtat mundial, de l'altra, podem veure que les institucions –com els recursos naturals– no són un fet donat per la natura, sinó regles del joc econòmic establertes per la política. Si la fam –com era el cas fins a començament del segle XX– depengués d'una situació d'escassetat absoluta de recursos, no caldria més que cridar a la compassió o a la solidaritat fraterna. En canvi, si sabem que depèn de regles, és a dir, d'unes institucions, en part obsoletes i en part equivocades, no pot portar-nos sinó a intervenir en els mecanismes i procediments mitjançant els quals aquestes regles s'estableixen

i apliquen. La urgència amb què cal procedir en aquest sentit ens és suggerida també pel passatge següent de Norberto Bobbio, que, amb rara eficàcia, il·lustra el nexa entre llibertat, igualtat i lluita per adquirir posicions de domini: «En la història humana, les lluites per la superioritat s'alternen amb les lluites per la igualtat. I és natural que aquesta alternança es produeixi, perquè la lluita per la superioritat implica dues persones o grups que han aconseguit una certa igualtat entre elles. La lluita per la igualtat sol precedir la de la superioritat [...]. Abans d'arribar al punt de lluitar pel domini, cada grup social s'ha de guanyar un cert nivell de paritat amb els seus rivals» (1999, p. 164).

És evident la dificultat que planteja l'aplicació de mesures institucionals com aquestes. És per això que la *CV* parla de la urgència de crear una autoritat política global, la qual, tanmateix, ha de ser de tipus subsidiari i poliàrquic. D'una banda, això implica la negativa a donar vida a una mena de «superestat», i, de l'altra, el desig de millorar dràsticament la labor realitzada a Bretton Woods el 1944, quan es va dissenyar el nou ordre econòmic internacional després d'un llarg període de guerres.

7. A MANERA DE CONCLUSIÓ

En el seu recull autobiogràfic *Noces*, Albert Camus va escriure: «Si hi ha un pecat contra la vida, potser no és tant de desesperar-se'n com d'esperar-ne una altra i desentendre's de la grandesa implacable d'aquesta». Camus no era creient, però ens ensenya una veritat: no hem de pecar contra la vida present desqualificant-la, humiliant-la. No hem de desplaçar, doncs, el centre de gravetat de la nostra fe fins al punt de fer insignificant el present: pecaríem contra l'Encarnació. Es tracta d'una opció antiga que es remunta als Pares de l'Església, els que de l'Encarnació en deien *Sacrum Commercium* per subratllar la relació de reciprocitat profunda entre l'humà i el diví i, sobretot, per remarcar que el Déu cristià és un Déu d'homes que viuen en la història, un Déu que s'interessa, i fins es commou, per la condició humana. Llavors, estimar l'existència és un acte de

fe i no de simple plaer personal. Aquest amor s'obre a l'esperança, la qual no tan sols afecta el futur, sinó també el present: perquè cal saber que les nostres obres, a més d'un destí, tenen un significat i també un valor ara i aquí.

El segle XV va ser el segle del primer humanisme, un esdeveniment típicament europeu. El segle XXI, ja des del començament expressa amb força la necessitat d'arribar a un nou humanisme. Llavors, el factor decisiu que va empènyer en aquesta direcció va ser la transició del feudalisme a la modernitat. Avui, és un canvi d'època radical —que va de la societat industrial a la postindustrial o de la modernitat a la postmodernitat— allò que ens fa entreveure la urgència d'un altre humanisme. La globalització, la financerització de l'economia, les noves tecnologies, la qüestió migratòria, l'augment de les desigualtats socials, els conflictes d'identitat, la qüestió ambiental i el deute internacional són només algunes de les paraules que parlen de l'actual «malestar en la civilització», per citar el títol d'un cèlebre assaig de Sigmund Freud. La mera actualització de les velles categories de pensament o el simple recurs a les tècniques de decisió col·lectiva —fins les més refinades— no són prou enfront dels grans desafiaments contemporanis. Cal atrevir-se a recórrer altres camins: aquesta és, en gran mesura, la invitació apassionada que ens fa la *Caritas in veritate*.

UNA MICA D'INDEPENDÈNCIA?

JOAN-ALBERT ASENS

Enginyer Químic i Professor de l'IQS

Catalunya, nou estat d'Europa!

Evidentment Catalunya forma part d'Europa i en cas d'assolir la independència seria un nou estat d'Europa. Una altra cosa és si seria membre o no, i des de l'instant zero, de la Unió Europea (UE). Sembla que hi ha no pocs independentistes que pensen que si no és segura la continuïtat a la UE i a la zona euro, ja no interessa la independència. És a dir: independència condicionada. Una mica d'independència.

S'ha emprat el símil de l'emancipació del jove que se'n vol anar de casa dels pares o, en aquest cas, seria millor parlar de la madrastra maltractadora. Però hi ha diferents maneres d'emancipar-se. Fer-ho plenament: abandonant la casa de la madrastra per anar a viure independentment, amb totes les conseqüències. Afrontant les incomoditats i els riscos que això comporti. O fer-ho parcialment, a mitges: marxar de casa dels pares, però anant-t'hi a dinar o sopar, portant-hi a rentar la roba o acceptant que els pares paguin el lloguer o certes despeses del nou habitatge. Emancipar-se una miqueta.

Voler una miqueta d'independència no és propi d'una societat madura mereixedora de ser independent. Si un poble vol la independència, ha d'aspirar a la independència plena, assumint-ne totes les conseqüències. Després, un cop aconseguida, ja farà les renúncies que convinguin. Assolir la independència hauria de ser un objectiu en si mateix, el primer pas necessari per obrir la porta a molts altres objectius. Sense condicionar-ho ni a la pertinença a la UE i a la zona euro, com fan alguns, ni a l'establiment d'un de-

terminat model o sistema polític, com pretenen altres.

Primer cal ser independents, anar-se'n de casa de la madrastra maltractadora, i després ja decidirem com moblem la nova casa i si hi instal·lem calefacció i aire condicionat o ens adaptem a passar fred a l'hivern i calor a l'estiu. Ja farem unes eleccions constituents i redactarem una constitució amb el màxim consens entre les forces polítiques que hagin sortit de les urnes, però essent conscient, cadascuna, del seu volum de suport social. Perquè una cosa és respectar les minories i una altra que les minories vulguin imposar el seu model de societat. Ja decidirem, també, si ens convé o no seguir a la UE i a la zona euro. És cert que això ho podem analitzar i discutir ja ara, però no s'haurà de decidir fins que no hàgim assolit la capacitat de fer-ho.

Seria un drama no pertànyer a la UE? Personalment crec que no. Primer cal analitzar de quina UE estem parlant. Una cosa és aquella imatge ideal que ens fèiem de la UE fa vint o trenta anys i una altra, ben diferent, la realitat de la UE.

Què és la UE? És pertinent recordar que Europa ha estat un camp de batalla gairebé permanent i que el seu territori geogràfic està amarat de sang. Podríem esmentar, sense pretendre fer una llista exhaustiva, la Guerra dels Cent Anys, del segle XIV al XV, la Guerra dels Trenta Anys al segle XVII, la Guerra de Successió a la corona espanyola i la dels Set Anys al segle XVIII, les guerres napoleòniques, la guerra de Crimea i la franco-prussiana al segle XIX, per acabar amb les dues terribles guerres mundials en la primera meitat del segle XX.

Cal tenir en compte que els intents d'unir, totalment o parcialment, els diversos pobles d'Europa són tan antics com l'Imperi Romà. Imperi que intentaren reconstruir, successivament, Carlemany i el Sacre Imperi Romà, els Habsburg i Napoleó. Intents generalment violents i de duració variable. Serà la UE un intent fallit més? No hauríem d'oblidar que en l'arrel de la UE hi havia un pacte per a evitar que es tornés a produir un altre enfrontament bèl·lic entre dos grans estats: França, un vencedor en última instància, que havia estat prèviament vençut i ocupat, i Alemanya, el vençut que havia estat vencedor i ocupant de França.

Efectivament, el 1950, el ministre d'exterior francès, Robert Schuman, va fer una declaració, basada en el projecte de Jean Monnet, que fou acollida favorablement per Konrad Adenauer. La declaració proposava establir un pacte, entre França i Alemanya, sobre el carbó i l'acer, com a símbols de primeres matèries imprescindibles per a la guerra. Un any després se signà el Tractat de París, al qual s'afegiren Bèlgica, els Països Baixos, Itàlia i Luxemburg, i que donà lloc a la Comunitat Europea del Carbó i l'Acer (CECA), embrió de l'actual UE.

Per tant, què hi ha en l'arrel de l'actual UE? Un pacte entre dues potències continentals, França i Alemanya, històricament en brega, que han constituït l'eix de la UE. Amb el decurs del temps s'ha esdevingut que aquests dos pols de l'eix europeu han canviat: França s'ha anat encongint i arrugant com una pansa i Alemanya ha adquirit un pes i un protagonisme creixents.

D'uns anys ençà, Alemanya és el líder de la UE. Imposa les normes i se les salta quan li convé. Es va annexionar, el 1990, un estat, la RDA, que no solament era fora de la CEE sinó considerat enemic per l'OTAN. Ho va batejar com a "reunificació" i tothom va dir amén. Això sí, amb l'operació va augmentar el seu pes demogràfic, polític i econòmic. Actualment representa el 15,9% de la població de la zona euro i el 28,6% del PIB d'aquesta. Amb la reunificació va aconseguir un bon contingent de mà d'obra barata procedent de la RDA, on els sous eren la meitat dels de la RFA. Alemanya va incomplir en catorze ocasions, des del 2001 al 2010, els criteris de convergència acordats en el Tractat de Maastricht. Tant superant el deute públic del 60%, com el dèficit del 3%. Però no va passar res.

L'euro ja es va fer d'una manera que ha perjudicat molt les economies del sud d'Europa. No és el mateix emprar un factor de poc menys de 2 o poc més de 0,5 per fer les conversions d'euro a marc alemany o a l'inrevés, que recórrer, com en el cas d'Espanya, a un factor 1.000/6 per passar d'euros a pessetes o 6/1.000 per passar de pessetes a euros. L'adopció de l'euro per part de l'Estat espanyol va significar un augment automàtic de preus, una assimilació de l'euro a 100 pessetes en el subcons-

cient de la gent. Només cal recordar l'exemple de la premsa diària, que va passar, de la nit al dia, de costar 100 pessetes a un euro. La gent va acabar trencant la referència a la pesseta perquè havien de fer incòmodes càlculs mentals per passar d'euros a pessetes. Aviat vam renunciar a fer la conversió. Cal pensar en euros, se'ns deia... i així hem anat perdent el sentit de preus i costos que havíem desenvolupant al llarg del temps. Ara ens costa determinar si un producte és car o barat, més aviat ens semblava barat, per una raó purament aritmètica.

Ens podem preguntar: perquè els estats del sud d'Europa van acceptar tan alegrement entrar en la zona euro, sense analitzar-ne els inconvenients? En economies, com l'espanyola, habituades a superar les crisis periòdiques de demanda interna recurrent a l'increment d'unes exportacions impulsades per les devaluacions monetàries competitives, perdre la sobirania monetària comporta haver de recórrer a la devaluació interna, és a dir, a la reducció de salaris, que és el que hem hagut de fer. Possiblement, tant les elits com els treballadors d'aquest país estaven cansats de les contínues devaluacions de les seves respectives monedes i de la permanent inflació que es menjava les millors salarials aconseguides pels sindicats. Els feia il·lusió tenir una moneda "seriosa".

Però Alemanya no només va influir poderosament en la determinació de la paritat de l'euro, sinó que, degut al seu volum demogràfic i econòmic, va adoptar un paper predominant en el Banc Central Europeu i en la política monetària d'aquest. Les premses d'Alemanya, com a gran exportador als països perifèrics d'excedents de béns i capitals, ens van portar a crear una moneda comuna sense dissenyar simultàniament una política fiscal i laboral comuna. Vam pecar de precipitació. I, davant l'oferta de capital barat, vam caure en el parany de l'endeutament. L'any 1998 el deute públic d'Espanya era només del 64,10% del PIB i encara va baixar fins al 36,30% el 2007. Però les empreses, volent reconquerir l'Amèrica del Sud a crèdit, i les famílies, cament enlluernades per la bombolla immobiliària, van iniciar un procés d'endeutament privat galopant, al qual s'hi va afegir el del sector públic. La cobdícia encega els homes. Aquests deutes en han deixat en

mans dels creditors.

Ara bé, interessa a Catalunya formar part d'una Europa dels estats, dominada per un gran Estat, davant del qual els petits tenen el trist paper de palmeros o de claca, per emprar un mot més nostrat? Thomas Mann ja va advertir, el 1953, a la Universitat d'Hamburg, que "calia lluitar no per fer una Europa alemanya sinó una Alemanya europea". Però en els últims deu anys anem en sentit contrari. Continuar a la zona euro i dintre de la UE és una necessitat tan dramàticament vital que recomanaria renunciar a la independència en cas de no tenir garanties de continuïtat? O seria raonable fer una anàlisi de pros i contres, sense precipitar-se? Qui ens garanteix que l'euro no acabarà anant-se'n en orris? O que la UE no es desintegrarà? No seria la primera vegada que la supèrbia alemanya posa en greus dificultats Europa. No estem sentint parlar sovint de l'Europa a dues velocitats o d'expulsar de l'euro determinats estats del sud d'Europa?

L'escriptor i dissident rus Vladimir Boukovski va publicar, el 2005, *L'union européenne, une nouvelle URSS?* Un títol d'impacte. Una obra en què ve a dir que l'antiga URSS estava governada per quinze persones no elegides per ningú que es nomenaven mútuament pels càrrecs, sense retre comptes a ningú. Certament hi havia un Parlament, el Soviet Suprem, que aprovava automàticament les decisions del Politburó. La UE està configurant-se, segons ell, d'una manera similar: dues dotzenes de tecnòcrates, no votats per ningú, es reparteixen els càrrecs entre ells, no reten comptes a ningú, es reuneixen i decideixen discretament, assistits per centenars de buròcrates, i sempre condicionats pel poder d'Alemanya i els seus satèl·lits. Tenim un Parlament amb molts escons i poc poder legislatiu i de control, encara que ara en tindrà una mica més. Un Parlament on les intervencions dels parlamentaris no poden superar el minut. Evidentment, diu Boukovski, l'URSS es va crear per coacció i ocupació militar i la UE no s'ha creat per la força de les armes, però sí per coacció i prepotència econòmica. Continua Boukovski dient que l'URSS va iniciar la seva decadència quan deixà d'expandir-se. I sempre va tenir com a objectiu anihilar les nacions integrants i en-

gendrar el nou ciutadà soviètic. Aquest objectiu no es va arribar a assolir i quan es va esfondrar l'URSS van renéixer amb més força els problemes ètnics i econòmics. Possiblement Boukovski, dissident perseguit i empresonat, exagera i veu gegants on només hi ha molins de vent, però és cert que la UE pateix una crisi de legitimitat democràtica. I, deixant a part el seu funcionament intern, la forma en què ha imposat canvis de primers ministres a Grècia i Itàlia o de polítiques econòmiques a molts països membres, n'és un exemple més.

Aquest govern de tecnòcrates i buròcrates, amb escassa legitimitat democràtica, alimenta en diversos estats europeus els partits populistes i euroescèptics que pretenen fer explotar la UE. En trobem, a França, amb el FN; a la Gran Bretanya, amb l'UKIP; a Holanda, amb el PVV; i no farà la llista més llarga, perquè n'hi ha a pràcticament tots els estats membres. L'UKIP va aconseguir un 25% de vots a les municipals del 2013, pràcticament en igualtat amb els conservadors i els laboristes. Aquests partits suposen una amenaça que no convé menystenir.

Quines alternatives té Catalunya? Diverses. A Europa es confeccionen vestits a mida. Per exemple:

- Formar part de la UE i de la zona euro com a membre de ple dret. Encara que automàticament en sortíssim, cosa que està per veure, és molt probable que en un curt termini de temps hi tornéssim a entrar, si ens convingués. I Espanya, si pensés per primera vegada amb criteris d'interessos econòmics, en lloc de fer-ho amb màximes metaffísiques o ancorada a somnis imperials, seria la primera interessada perquè així fos, ja que en cas contrari quedaria bastant dificultada, per raons logístiques, la seva relació comercial amb Europa, atès que Catalunya és la via de connexió més ràpida, còmoda i econòmica amb la resta d'Europa. Al productes espanyols no els convindria gens haver de passar dues fronteres amb aranzels: Espanya-Catalunya i Catalunya-França.

- Formar part de la UE, però conservant la moneda pròpia, o sigui sense integrar-se a la zona euro, com és el cas del Regne Unit, Suècia, Dinamarca, Bulgària, Croàcia, Hongria, Lituània, Polònia, Txèquia i Romania. Recuperaríem així la sobirania monetària amb la possibilitat de fer devaluacions com-

petitives per afavorir el turisme i les exportacions, sense haver de recórrer a devaluacions internes. Ens deslligariem també dels interessos econòmics d'Alemanya. Aquesta opció, però, és més teòrica que pràctica, atès el volum de deute de les famílies, les empreses i el deute públic propi i la part del deute del Regne d'Espanya que ens toqués assumir. Deutes, gairebé tots nominats en euros.

- No integrar-se a la UE, però establir tractats bilaterals com és el cas de Noruega, que forma part de l'Espai Econòmic Europeu (EEE), o de Suïssa, que és membre de l'Associació Europea de Lliure Comerç i ha signat diversos tractats bilaterals amb la UE.

- Emprar l'euro, com Andorra, sense integrar-se a la UE, però signant acords d'Unió Duanera, amb clàusula de nació més afavorida, tenint un tracte d'estat membre en determinades matèries comercials.

Catalunya no té per què descartar d'entrada cap de les alternatives anteriors. Al contrari, convé analitzar-les fredament i sense perdre de vista que es pot començar per una situació com la d'Andorra o Noruega i acabar amb una integració plena. Però és important fer-ho sense presses ni precipitacions. Tenint en compte que el futur immediat de la UE, amb l'ascensió dels euroescèptics en diversos estats, no és per tirar coets. Més encara si no s'aconsegueix mitigar la supremacia d'Alemanya, assolint una estructura política i financera més democràtica. Una Europa dels ciutadans, més que l'actual Europa dels estats.

És cert que sempre hi haurà desigualtats regionals quant als excedents i s'haurà d'arbitrar un sistema d'anivellament d'aquestes desigualtats si no es vol escanyar l'economia europea. Si Alemanya colla excessivament els països del sud, no tindrà on col·locar els seus excedents i a la llarga les pedres cauran sobre el seu propi terrat. Especialment ara que els països emergents estan en dificultats, la Xina ha moderat el seu creixement i els EUA estan fent el cim del deute. Tampoc pot continuar el flux de capitals cap als països deficitaris, ja prou endeutats, per continuar venent a crèdit. Ni exigir la devolució del deute d'aquests a base de destruir les seves classes mitjanes, perquè així està destruint també la

demanda dels seus manufacturats. Més aviat o més tard, com abans millor, haurà de consentir en una quitança com a compensació de la seva temerària política de crèdit. En realitat, tan irresponsable és la conducta de qui s'endeuta per sobre de les seves possibilitats de retorn, com de qui concedeix crèdits excessius a deutors d'escassa solvència.

Per altra banda, l'euro no ha aconseguit entrar en competència amb el dòlar USA, ni ho aconseguirà fàcilment, perquè els EUA, que continuen essent la primera potència militar, a gran distància de la resta, tenen molt clar que l'acceptació gairebé universal del dòlar com a divisa patró en les transaccions mercantils internacionals és el que els permet seguir augmentant el seu deute i estímulant la seva economia amb una política fiscal expansiva. I això, com deia Eduardo Inda, referint-se a parar Messi, ho defensaran “por lo civil o por lo criminal”. I la realitat és que en aquest món, i per molt que ens desagradi, la força preval sobre l'ètica.

Monnet va partir, entre d'altres, d'un idea senzilla: crear interessos compartits, dels quals brotarien espontàniament solidaritats i valors en comú que ens durien a la unió política. Però en l'evolució de la UE veiem que s'ha posat més èmfasi en els mitjans –seus i estructures arquitectòniques, tecnòcrates i buròcrates– que en el fi de la unió política, en la construcció d'una Europa dels ciutadans. Ara prevalen els interessos dels estats sobre els interessos compartits i els valors en comú. I quan hi ha lluita d'interessos estatals, el més fort, en aquest cas Alemanya, dicta la llei. Desoïnt el savi consell de Thomas Mann, Alemanya vol construir una Europa alemanya.

Catalunya, per situar-se intel·ligentment davant d'aquesta conjuntura, necessita assolir una independència plena, una emancipació total. Sense por. Amb confiança en ella mateixa. No una “miqueta” d'independència, ni una independència condicionada. El procés serà difícil, i més quan tanta gent diu: jo abans de posar-me a caminar vull saber cap on anem. Si no en tenim prou amb el fi de crear un estat lliure i independent, no anirem enlloc. Serem com el jove que diu: emancipar-me sí, però sempre que pugui anar a viure a Pedralbes amb calefac-

ció, aire condicionat i amb una renda assegurada. Doncs, no. L'emancipació no és això. Certament no és l'opció més còmoda a curt termini, però és el primer pas necessari per poder construir un futur millor, o per no desaparèixer, o simplement per dignitat. Sense imposicions. I sense por. Fins i tot sense por de no ser automàticament dins la UE.

Suposant, que ja és molt suposar, que la majoria dels catalans ens decidíssim per una emancipació plena, sense condicionants, encara ens caldria superar molts obstacles. Les aspiracions de Catalunya no tenen el suport d'una gran potència que la defensi amb contundència, com és el cas, per exemple, de Rússia respecte a Crimea. Tots els arguments jurídic-constitucionals esgrimits per la UE en contra de la secessió de Crimea, i emfatitzats pel ministre Margallo, oblidant que la constitució ja havia estat violada pels manifestants de la plaça Maidan, se n'han anat en orris en quatre dies quan el dirigent rus ha posat els seus atributs damunt la taula. La UE ha fet, un cop més, el ridícul. Imposarà sancions... ja veurem en què quedaran davant del tsar que té l'aixeta del gas.

Com diu en Xavier Sala i Martín, és curiós que històricament s'hagin acceptat les secessions imposades per la força de les armes i es rebutgin les pacífiques, les basades en el resultat de les urnes.

No podem confiar que els estats europeus ens ajudin, perquè estaran condicionats per l'interès d'Alemanya, de França i del BCE per recuperar els crèdits concedits a l'Estat espanyol, cosa que si ja és difícil ara, amb un deute públic de gairebé el 100% del PIB i un 26% d'atur, seria pràcticament impossible amb una Espanya sense Catalunya. A més, tindran por que l'exemple d'Escòcia i Catalunya es generalitzi i afecti els seus territoris propis. És més factible que trobem suport en òrgans jurídics, com el Tribunal de Justícia de la UE o el Tribunal Internacional de Justícia de la Haia, que en les institucions polítiques de la UE i els estats integrants, egoïstament interessats que Espanya no es trenqui per poder recuperar els crèdits. El que segurament no permetrà la UE és l'ús de la força per part de l'Estat espanyol, perquè Espanya no és Rússia ni té l'aixeta del gas o el petroli.

LA REVISTA RELLEU

— RECOMANA —

La captivitat inadvertida

Jordi Sales
Proemi de Salvador Giner

GALERADA

Què tenen en comú el retrat de Felip V de cap per avall al Museu de l'Almodí de Xàtiva, l'escut de la façana del Parlament de Catalunya, el convent del Roser, la Seu Vella i el quarter del Gardeny de Lleida, i el canó de Felanitx? Tots ells són senyals que serveixen a Jordi Sales per a estructurar el llibre *La captivitat inadvertida*, escrit en un moment molt transcendent de la nostra història, en què cal que ens aturem i detectem els comportaments i les actituds.

EL CORRENT DE FONTS DE LA SOCIETAT CATALANA

JOAQUIM FERRER

Historiador

En tots els països els problemes i aspiracions de qualsevol època tenen el seu origen en etapes anteriors. Però n'hi ha que registren un fenomen de característiques especials com és que en no trobar-se solució a una qüestió, els raonaments al seu entorn es repeteixen una vegada i una altra. És el cas d'aquells pobles que topen amb un problema i per un conjunt de factors la seva solució es va ajornant i esdevé inevitable per a una generació rere l'altra.

Aquest és el cas de Catalunya, que des de fa segles malda per retrobar la possibilitat d'autogovernar-se, després del gran trontoll que significà el 1714, quan en formar-se l'Estat espanyol inspirat en el model francès de centralisme i uniformisme foren derogades les Constitucions de Catalunya –conjunt de lleis que ens reconeixien com a poble i ens autogovernaven– i fou prohibida la nostra tradicional institució de govern des del segle XIV, la Generalitat de Catalunya.

Des d'aleshores, cada generació de catalans ha manifestat el seu malestar respecte a l'estructura de l'Estat espanyol que encotillava les nostres activitats i que intentava diluir la nostra identitat.

UNA INCANSABLE REIVINDICACIÓ

Actualment es fa a Catalunya un esforç especial per recordar i difondre els fets de 1714 i el coratge demostrat pels catalans en el setge de Barcelona en

defensa d'aquelles Constitucions de Catalunya, i a través d'una nova onada de llibres, d'activitats culturals, des del teatre a la música, de les exposicions de pintura al cinema, s'està aconseguint un grau important d'informació general. Tot això en aquest any 2014, quan s'esdevé el tricentenari d'aquells fets. És molt positiu i absolutament necessari. Mai no s'havia perdut la memòria històrica d'aquells fets, però havia resultat malmesa per molts anys en què com deia Triadú “era prohibit fins i tot dir que era prohibit”. Entre aquells esforços importants per informar d'aquells fets mai no hem d'oblidar el llibre de S. Albertí *L'onze de setembre*, publicat el 1964 quan es complia el 250è aniversari del fets de 1714, llibre que encara és recomanable i que segueix fent el seu servei.

Enguany és el del tricentenari i la societat catalana crec que acull amb interès la sèrie d'activitats que arreu s'organitzen per informar sobre el que significaren, però caldrà no oblidar la segona part d'aquesta memòria històrica, que és conèixer també com aquella manca de llibertats que patim des del 1714 ha estat present en totes les generacions de catalans posteriors i com ha estat i és l'origen d'un seguit notable d'iniciatives que han intentat recupear-les des dels angles propis de cada època.

Així, caldrà, que es faci semblant esforç divulgatiu sobre el que significà el Decret de Nova Planta (1716) i potser caldria reeditar l'obra de l'historiador igualadí Joan Mercader i Riba, deixeble de Vicens i Vives, *Felip V i Catalunya* (1968), fer conèixer el primer Memorial de Greuges a un rei d'Espanya del 1760, conèixer el sentit exacte que tingueren a Barcelona els que durant molts anys foren coneguts com a “Rebomboris del pa” del 1789 fins que l'historiador Enric Moreu Rei publicà *Revolució a Barcelona* el 1789 (Institut d'Estudis Catalans, 1967) per fer saber com s'expressaven en els debats del Consistori barceloní d'aquells dies les aspiracions de llibertat.

En el segle XIX, aquesta relació d'iniciatives que sorgien de Catalunya protagonitzades per generacions diferents però coincidents en l'aspiració de l'autogovern segueix en la Guerra del Francès, que recentment ha estat prou estudiada en els catalans que col·laboraren amb Napoleó a canvi d'un reconeixement cultural i polític per a Catalunya i

els que combateren l'ocupació i que desitjaven un retorn de les possibilitats de l'autogovern. Així mateix, caldrà una vegada més explicar com la Renaixença, moviment cultural i cívic, mai no oblidà els fets de 1714 i el que hi havíem perdut, i com el discurs de Milà i Fontanals el 1859 en el restabliment dels Jocs Florals en fa un recordatori i com evolucionà cap al catalanisme polític amb el Primer Congrés Catalanista (1880) i el Segon Congrés Catalanista (1883) amb l'impuls de Valentí Almirall.

Tampoc s'haurà d'oblidar la iniciativa de la Unió Catalanista del 1892 aplegant a Manresa un ampli conjunt d'entitats de les quals sorgiren les famoses "Bases de Manresa". Fa uns anys, l'editorial Eumo publicà els debats d'aquella assemblea que presidí Lluís Domènech i Montaner, que en la seva primera intervenció adreçada als delegats els va dir: "Benvinguts siau los que vos aplegueu avui per primera vegada per a treballar tots a la una en l'obra de restauració de la Pàtria Catalana. Com fins suara la havia fet revivre digna i respectada, aïllats, des de vostres cases, amb los vostres particulars treballs, en les corporacions i societats locals o en públics escrits de multiples coneixements humans, donant-li, davant de propis i forasters, personalitat intel·ligent i activa en arts, ciència i indústria, tracteu avui de retornar-la a l'autònoma vida política que li pertany i necessita per a son vigorós avanç i prosperitat". Previsiblement, caldrà reeditar aquest text per conèixer en directe el pensament d'aquella generació que va de Guimerà a un jove Prat de la Riba.

Enguany també es commemora el centenari de la formació de la Mancomunitat de Catalunya (1914-1924), sobre la qual ja hi ha una història, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, d'Albert Balcells, Enric Pujol i Jordi Sabater (1996), però potser caldrà publicar el volum editat per la Mancomunitat *L'obra realitzada – anys 1914-1923* per conèixer com explicaven les realitzacions i expressaven les aspiracions. Hi llegim: "L'obra és modesta, si es té en compte les necessitats i aspiracions de Catalunya; és gran, si es pensa en els mitjans pobres que la llei ens deixa i en el caràcter efímer de les facultats de la Mancomunitat i en la seva naturalesa d'institució incompleta i passatgera, destinada a ésser la trans-

ició entre el vell règim, durament centralitzador i uniforme, i aquell a què aspirem, en el qual puguem regir amb plena autoritat la vida catalana".

Aquest recordatori de la persistència dels catalans a recuperar la llibertat perduda el 1714 segueix amb Francesc Macià, que en el missatge que dirigí el 6 de desembre de 1931 en l'obertura del Parlament de Catalunya començà amb una referència històrica: "Feia més de dos-cents anys que Catalunya no tenia Corts pròpies, suprimides pel primer Borbó d'Espanya, com totes les altres institucions polítiques del nostre passat gloriós. I encara en els dos-cents anys darrers de llur resistència, aquelles Corts, molt de llarg en llarg aplegades pels monarques de la dinastia austríaca, ja no eren una ombra de les Corts catalanes de l'època nacional".

Caldrà resseguir la continuïtat en els textos de Ferran Soldevila, de Joan Sales o de Jordi Pujol fins a arribar a l'experiència de l'autonomia que Catalunya ha fet amb l'Estatut de 1979, sovint amb la referència ben present de 1714, per entendre com el corrent de fons de la societat catalana de forma natural en qualsevol moment s'ha mostrat sensible al restabliment de l'autogovern.

Aquesta serà una gran segona part d'aquest esforç d'informació que enguany ha començat centrat en el 1714 i que caldrà anar desplegant en anys successius per comprendre l'abast del que ha estat i són les aspiracions dels catalans.

LA HISTÒRIA DE LES RESPOSTES

Potser també caldrà fer la història de la resposta que han rebut tantes iniciatives dels catalans per part de l'Estat espanyol. Sovint no n'hi ha hagut, Rajoy no ha inventat res amb la seva evident incapacitat per al diàleg, altres vegades hem rebut promeses incomplertes, alguna vegada una oferta concreta que després ha estat assetjada i asfixiada –cas de la Mancomunitat– o de la Generalitat actual. L'interlocutor, l'Estat espanyol, ha estat i és dirigit per una mentalitat al·lèrgica a la diversitat congènita que aplega.

També sovint els catalans hem elaborat esqemes i projectes de com hauria de ser aquest Estat

espanyol. En el segle XIX els federalistes catalans proposaren la Primera República realment fonamentada en aquell ideari però toparen amb els federalistes espanyols, que mai no havien pensat que el federalisme fos res més que una expressió romàntica que obligués a fer un Estat espanyol nou de cap a peus. Així mateix, al segle XX, Bosch i Gimpera féu aportacions importants sobre com entendre la realitat i recomanava: “No han de crear-se unes altres supraestructures postisses ni confondre-les amb el vertader poble. No s’ha d’agafar cap poble d’Espanya, ni la seva cultura, com a representant exclusiu dels espanyols o de la cultura espanyola, ni atribuir

patents d’heterodòxia als altres” (València, 1937), però aquesta lectura de la realitat ha estat rebutjada sistemàticament per les institucions d’aquest Estat espanyol que segueix aferrat al model que tan bé ha descrit Germà Bel en el seu llibre *Espanya, capital París*.

Aquest conjunt d’informacions no farà els catalans més decidits per aconseguir ser un nou Estat d’Europa del que ja ho estem, però ens fa veure amb més precisió que el que advertim en el dia a dia és l’expressió d’un problema que tenim el deure de resoldre definitivament.

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ A LA REVISTA RELLEU

SUBSCRIPCIÓ ANUAL (4 NÚM.): 24 €

Desitjo rebre periòdicament la revista RELLEU a partir del núm.
Fotocopieu o retalleu aquesta butlleta i trameteu-la a:

REVISTA RELLEU
C/ARAGÓ 287, 3r 2a B
08009 BARCELONA

Nom
Cognoms
Adreça
Telèfon
CP-Població

Domiciliació de rebuts en banc o caixa.
Sr. Director, li prego que atengui, amb càrrec al meu compte/llibreta, els rebuts que li presentarà la Fundació Rellu.

Titular del compte
Banc o Caixa
Adreça de l’agència
CP-Població

Codi Compte Client (CCC)
entitat oficina control número del compte

Data
Signatura del titular del compte o la llibreta

REVISTA RELLEU

RELLEU VOL DIR EL GRUIX QUE TÉ UNA
COSA, I EL FET QUE UNS SEGUEIXIN LA
TASCA FETA PELS ALTRES

—
EUROPA ÉS EL MARC DE LA NOSTRA NACIÓ
DE CIUTADANS I CIUTADANES LLIURES

—
LLENGUA CATALANA, VOLEM LA PLENITUD
NACIONAL DELS PAÏSOS DE
LLENGUA CATALANA

—
LA NOSTRA REALITAT HA DE SER SERVIDA
MÉS QUE ELS NOSTRES NEGUITS

—
ESTUDI I TEMPS PER A ORIENTAR EL SENTIT
DE LES NOSTRES ACCIONS

—
UNITAT BÀSICA DE TOTS ELS CIUTADANS
CADA COP QUE FA FALTA

Si ja estàs subscrit/a a la revista RELLEU, pots
subscriure-hi un amic o amiga. Si reps la revista
i encara no hi estàs subscrit, en aquest número
trobaràs una butlleta per fer-ho. (pàg. 42)

C/Balmes 413 8è C 08022 Barcelona
Tel.: 93 488 09 00

SECESSIÓ

ROLAND VAUBEL

Professor d'Economia Política a la Universitat de Mannheim i assessor d'Angela Merkel.

Els següents països europeus deuen la seva existència a la secessió: Suïssa (1291), Suècia (1523), Països Baixos (1579), Grècia (1827), Bèlgica (1831), Noruega (1905), Finlàndia (1917), Irlanda (1921), Islàndia (1944), Estats Bàltics (1990), Eslovènia (1991), Croàcia (1991), Macedònia (1991), Bòsnia i Hercegovina (1992), República Txeca (1992), Eslovàquia (1992) i Montenegro (2006).

Amb l'excepció de Noruega, cap d'aquests secessions ha estat constitucional. La mateixa secessió d'Eslovàquia de la República Txeca, que, més que unilateral, molts consideren una «separació» consensuada, va començar amb una vulneració de la Constitució Federal de Txecoslovàquia quan, el juliol de 1992, el govern d'Eslovàquia va emetre una declaració unilateral d'independència, anterior, doncs, a l'adopció de l'esmena constitucional necessària per dissoldre la Federació de l'Assemblea Federal Txecoslovaca (aquesta esmena és del novembre de 1992).

ASPECTES CONSTITUCIONALS

Quan una minoria demana la independència, és previsible que la majoria s'hi oposi, tret que la minoria hagi estat una càrrega financera per a la majoria. La majoria perdria el poder d'imposar-se sobre la minoria i deixaria d'obtenir beneficis de la seva economia. Com que el poder polític resideix fonamentalment en el govern i en el parlament nacionals, els més contraris a la secessió són els polítics d'àmbit nacional. Podrien combatre la secessió tot i que la majoria estigués disposada a acceptar-la.

D'altra banda, el govern nacional i el parlament són més contraris a la secessió que els governs i els parlaments de les regions no secessionistes, perquè amb la secessió els polítics nacionals perdrien més poder que els polítics regionals. Si l'Estat predecessor és una federació o un Estat federal, això significa que es basa en un contracte entre les seves províncies. Per tant, la secessió, en aquest cas, seria una qüestió a negociar entre províncies.

És més fàcil posar-se d'acord sobre el dret de secessió en el terreny constitucional ignorant com en resultarien afectades cada persona o regió que no pas entrant en cada cas particular d'intent de secessió. Amb tot, cap constitució no sembla permetre expressament la secessió de l'Estat. La constitució suïssa reconeix el dret d'un cantó (província) a separar-se i fundar-ne un altre dins de la confederació suïssa. Aquesta esmena constitucional va ser aprovada per referèndum popular el 1979, quan el nou cantó del Jura se separà del cantó de Berna, també per referèndum.

Quan la Constitució no diu res sobre la secessió, la qüestió sol passar al Tribunal Constitucional. Com que la majoria (si no la totalitat) de jutges del Tribunal Constitucional han estat seleccionats i nomenats per la majoria política, no abonaran el dret de secessió. La Cort Suprema dels Estats Units, el 1861, i la Cort Suprema del Canadà, el 1998, en són un exemple. La Cort del Canadà va sostenir que el Quebec no s'ha de separar sense l'acord de la federació. Però a diferència del Tribunal Constitucional espanyol, la Cort Suprema del Canadà va reconèixer que el parlament de cada província pot consultar els electors sobre la qüestió de la secessió. D'acord amb l'art. 149, núm. 32, l'Estat espanyol té la competència exclusiva per aprovar oficialment l'organització d'un referèndum popular.

La Constitució espanyola afirma «la unitat indissoluble de la nació espanyola», i parla d'Espanya com a «pàtria comuna i indivisible de tots els espanyols» (art. 2). Aquesta clàusula es remunta al règim de Franco: d'acord amb l'art. 2 de la Llei orgànica de l'Estat espanyol de 10 de gener de 1967, «La sobirania nacional és una i indissoluble». Això planteja la qüestió de si els catalans es consideren part de

la nació espanyola o una nació pròpia. Des d'una perspectiva filosòfica, una constitució és un contracte social i, com a principi fonamental de llei, no hi ha cap contracte que no pugui d'alguna manera ser denunciat per una de les parts contractants. Els catalans també assenyalen que, com afirma el Pacte internacional de drets civils i polítics, ratificat per Espanya el 1977, «tots els pobles tenen dret a la lliure determinació» (art. 1.1).

El Regne Unit no té una constitució escrita, tot i tenir certs textos quasiconstitucionals (habeas corpus, etc). Les qüestions constitucionals són decidides en última instància pel parlament. El parlament ha reconegut el dret d'Escòcia a la secessió si una majoria simple vota per la independència. Per tant, en un país civilitzat el dret a la secessió pot ser reconegut fins i tot pel govern nacional i el parlament. Tanmateix, el govern britànic s'esforça a descoratjar els escocesos de votar per la independència.

ASPECTES INTERNACIONALS

Sovint s'ha comparat la secessió amb el divorci. El divorci és regulat per la llei. Si les parts no poden posar-se d'acord sobre els termes de la separació, el jutge decideix com s'han de resoldre les reclamacions i els deutes. Com que les parts negocien a l'ombra de la llei o del tribunal, tenen un fort incentiu per tancar acords pel seu compte.

Quan una regió se separa de la resta del país també hi ha reclamacions i deutes a resoldre. No ha d'estranyar, doncs, que, per exemple, en opinió de Bucheit (1978, p. 245), la secessió hagi de ser supervisada per un àrbitre internacional, per exemple les Nacions Unides o, a Europa, la Unió Europea o el Consell d'Europa. L'organització internacional pot establir un marc normatiu que reguli com s'assignen els drets i deures entre els estats successors, com cal protegir les minories dins de l'Estat separat i com es mantindran el lliure comerç i els moviments de capital.

En aquest sentit, les Nacions Unides van fer un primer pas quan el 1978 van adoptar la Convenció de Viena sobre la successió d'estats en matèria de tractats. L'art. 34 estableix que quan una part d'un

Estat se separa per formar-ne un de nou, tot tractat en vigor en aquell moment continua en vigor per a l'Estat nou i per a l'Estat anterior. Amb tot, segons l'art. 4, aquest principi no s'aplica a l'adquisició de la condició de membre d'organitzacions internacionals. Correspon a cada organització internacional decidir si els estats secessionistes s'hi mantenen automàticament, si en són automàticament exclosos o si la permanència s'ha de negociar. Aquest conveni no ha estat ratificat per Espanya, el Regne Unit o la Unió Europea.

Desgraciadament, hi ha una diferència fonamental entre un jutge en un cas de divorci i una organització internacional que considera una secessió. Les organitzacions internacionals no són àrbitres imparcials sinó tendenciosos contra la secessió, per dos motius:

1. Els representants dels estats membres són representants de les majories dels països respectius.
2. Els buròcrates, parlamentaris i jutges de les organitzacions internacionals reforcen el seu poder i prestigi defensant els beneficis de la centralització política.

Hechter (1992, pàg. 278) ho expressa així:

«Gairebé tots els països amfitrions s'han d'enfrontar a possibles moviments secessionistes. No és difícil concloure que el fet de donar suport a moviments secessionistes externs podria contribuir a revifar desagradables problemes interns. Això proporciona als líders dels estats un incentiu per oposar-se a la secessió i desaconsellar-la globalment. En segon lloc, el suport a un moviment secessionista es produeix necessàriament a costa de les relacions amb l'Estat amfitrió.»

Les Nacions Unides no reconeixen el dret de secessió. En general un Estat creat per secessió deixa de ser-ne membre i ha de presentar una sol·licitud si vol continuar-ho essent. En això només hi ha hagut una excepció: quan el 1961 Síria es va separar unilateralment de la República Àrab Unida (unió amb Egipte), Egipte i Síria es van mantenir automàticament com a membres de l'ONU.

La Unió Europea no reconeix el dret de segregar-se d'un Estat membre; es limita a reconèixer el dret d'un Estat membre a sortir-ne (article 50 TUE).

Com demostren les manifestacions que segueixen, la Comissió, el Consell i el Parlament de la Unió Europea s'oposen a la secessió dels estats membres i procuren evitar-la:

Romano Prodi, president de la Comissió de la UE, març de 2004: «Quan una part del territori d'un Estat membre deixa de ser part d'aquest Estat –per exemple, perquè el territori esdevé un Estat independent–, els tractats deixen d'aplicar-s'hi.»

José Manuel Durão Barroso, president de la Comissió de la UE, novembre de 2012: «Una regió que se separa d'un Estat membre deixa automàticament de formar part de la Unió Europea»; i, febrer de 2014: «Naturalment, serà molt difícil aconseguir l'aprovació de tots els altres estats membres per admetre un nou membre procedent d'un Estat membre.»

Viviane Reding, comissària de Justícia i vicepresidenta de la Comissió Europea, octubre de 2012: «Catalunya, si se separa d'Espanya, no podria romandre a la Unió Europea com a membre separat.»

Joaquín Almunia, comissari, setembre de 2013: «Si una part d'un territori d'un Estat membre decideix separar-se'n, la part separada no és membre de la Unió Europea.»

Herman van Rompuy, president del Consell de la UE, novembre de 2012: «En el món actual, ningú no té res a guanyar amb el separatisme... Com pot ajudar, el separatisme? La paraula del futur és "unió"... Escòcia haurà de tornar a demanar l'adhesió a la UE.»

Martin Schulz, president del Parlament de la UE, octubre de 2012: «Estic molt preocupat per les tendències divisòries degudes als moviments separatistes als estats membres, sobretot en un moment de crisi.»

Elmar Brok, president de la Comissió del Parlament de la UE d'Afers Exteriors, octubre de 2012: «Per a Europa la desintegració regional és una metzina.»

McLean, Gallagher i Lodge (2013, pàg. 28f) creuen que les institucions de la UE volen renegociar els termes de la condició de membre d'Escòcia, una Escòcia unida a l'euro i que deixaria de participar de la rebaixa en la contribució econòmica del Regne Unit a la UE aconseguida per la senyora Thatcher.

La posició jurídica de la Comissió ha estat reiterada pel secretari britànic de Relacions Exteriors, William Hague: «La gent no n'hauria de tenir cap dubte: si una part d'un Estat membre abandona la UE, ha de tornar a sol·licitar-hi l'admissió, i això seria un procés de durada incerta i de resultat desconegut.»

La posició jurídica adoptada per l'Haia i pels representants de la UE ja esmentats no té fonament ni a la UE ni en el dret internacional. En els tractats de la UE no hi ha una norma tal, com no n'hi ha tampoc cap precedent (Algèria i Groenlàndia no volien continuar a la CEE). A la Carta de les Nacions Unides no hi ha cap regla semblant, ni tampoc en cap altre acord de l'ONU. Com hem dit, la Convenció de Viena sobre successió d'estats en matèria de tractats no es refereix a la condició de membre d'organitzacions internacionals. Són simples pràctiques que varien entre organitzacions internacionals:

1. El Fons Monetari Internacional i el Banc Mundial van mantenir els estats successors de Iugoslàvia, com també la República Txeca i Eslovàquia, com a membres en determinades condicions que havien de complir.

2. L'Organització Mundial de Meteorologia, la Unió Postal Universal i l'Organització Internacional de l'Energia Atòmica els van mantenir sense condicions.

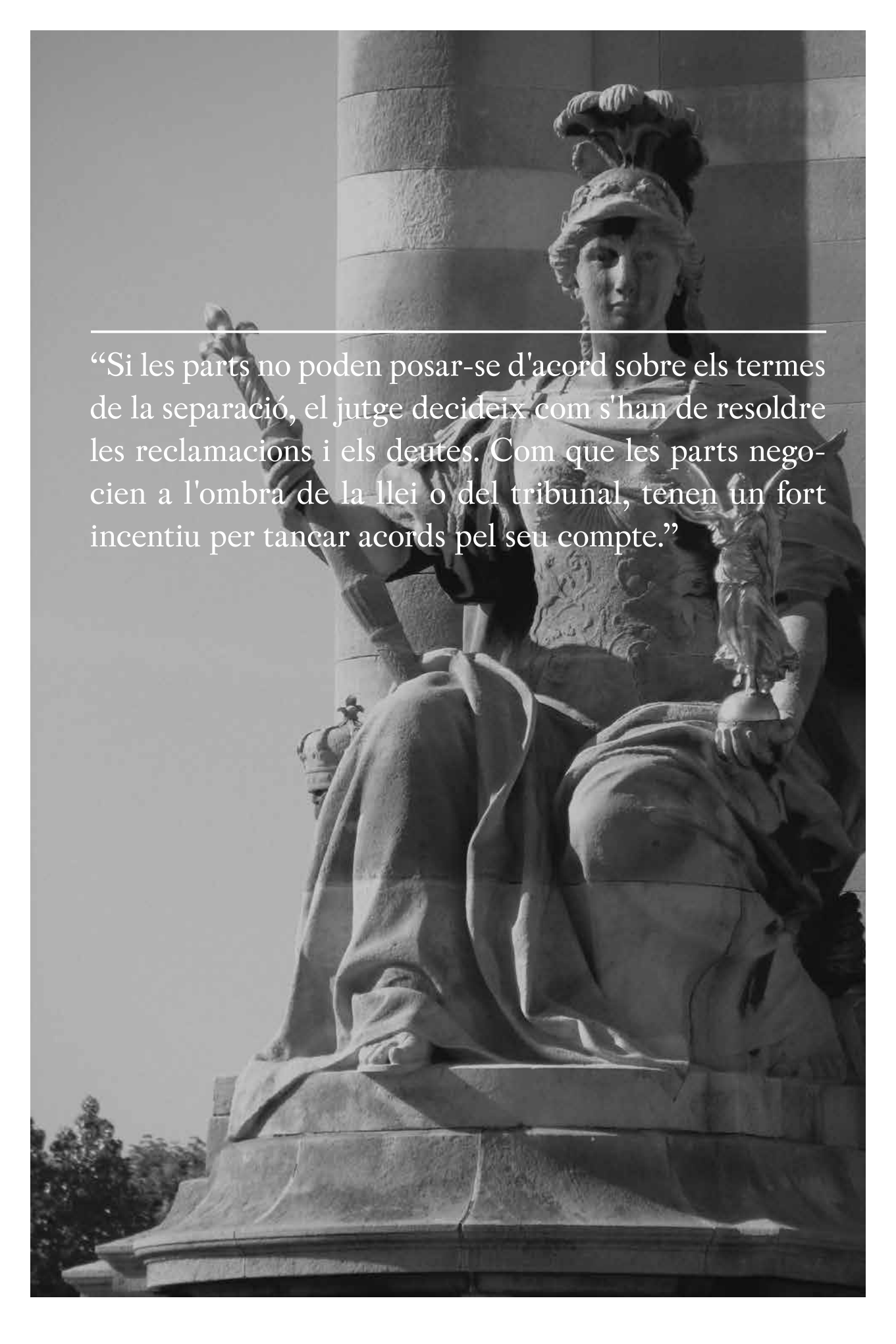
3. El Consell d'Europa va demanar a tots dos de tornar-s'hi a unir.

4. L'Organització Mundial de la Propietat Intel·lectual es limità a demanar a les repúbliques secessionistes soviètiques de Geòrgia, Kazakhstan, Kirguizistan, Moldàvia, Tadjikistan, Turkmenistan i Uzbekistan que confirmessin la seva pertinença a l'organització.

5. Quan Montenegro se separà de Sèrbia, tots dos estats van haver de tornar a sol·licitar de ser membres de l'ONU, mentre que el Consell d'Europa va mantenir Sèrbia i demanà a Montenegro una nova adhesió.

L'opinió de la Comissió ha estat qüestionada per Sir David Edward, antic jutge britànic acreditat al Tribunal Europeu de Justícia:

«Considerant la presumible intenció dels autors

“Si les parts no poden posar-se d'acord sobre els termes de la separació, el jutge decideix com s'han de resoldre les reclamacions i els deutes. Com que les parts negocien a l'ombra de la llei o del tribunal, tenen un fort incentiu per tancar acords pel seu compte.”

del Tractat, no crec que raonablement poguessin haver pretès que en cas de retirada hi havia d'haver una negociació prèvia (art, 50 TEU); en cas de separació, però, cap ni una. No podien preveure les paradoxals conseqüències jurídiques d'una exclusió automàtica... Abans no es produís la separació, les institucions de la UE i tots els estats membres (incloent-hi el Regne Unit com a preexistent) tindrien l'obligació d'obrir negociacions per determinar la relació futura que les parts separades de l'antic Regne Unit i els altres estats membres tindrien dins de la Unió Europea.»

Així mateix, Matas i Dalmases i altres (2011) – un grup de juristes catalans – sostenen que l'exclusió automàtica és incompatible amb els valors de la Unió Europea (en particular, el respecte a la democràcia, la diversitat cultural de les regions i els drets de les persones pertanyents a minories). La notificació de la secessió ha d'anar seguida d'unes negociacions dins de la Unió Europea i la ulterior modificació dels tractats.

No fa gaire, Yves Gounin, cap del gabinet del ministre francès d'Afers Europeus fins l'any 2012, va suggerir que, atès que el Tribunal Europeu de Justícia ha declarat que la ciutadania de la Unió Europea és diferent de la ciutadania d'un Estat membre, a la qual s'afegeix, la ciutadania europea no es pot perdre automàticament per la pèrdua de la ciutadania nacional (Gounin 2014, pàg. 21).

Des d'una perspectiva contractual, quan una part de l'Estat se separa unilateralment de l'Estat anterior o quan diverses parts de l'Estat acorden la secessió, hi ha dues solucions internament coherents per a la successió.

1. Cap de les parts no es fa càrrec dels drets i obligacions internacionals de l'Estat predecessor pel fet que la població de cada part és diferent de la població de tot l'Estat predecessor. (Com hem vist, aquesta posició era la de l'ONU pel que fa a Sèrbia i Montenegro, i del Consell d'Europa respecte a la República Txeca i Eslovàquia.)

2. Inicialment, cada part separada aconsegueix mantenir l'estabilitat i les previsions, però després és lliure de retirar-les. (Aquest és el principi general de successió consagrat a l'art. 34 de la Convenció de

Viena.) Si les parts no compleixen les seves obligacions conjuntes amb l'organització internacional, poden ser processades per la cort de l'organització o bé ser-ne expulsades. Si no es poden posar d'acord sobre la manera de compartir els seus drets, no podran exercir aquests drets. Posteriorment, no cal dir-ho, poden renegociar aquests drets i obligacions amb els altres membres de l'organització internacional.

Des del punt de vista contractual, la pràctica de les Nacions Unides de reconèixer normalment una de les parts –la més gran– és insatisfactòria, pel fet que els membres de l'Assemblea de les Nacions Unides representen la majoria de la població en els països respectius.

REFERÈNDUMS I AUTODETERMINACIÓ

A efectes pràctics, una secessió només pot ser legitimada per un referèndum. Així doncs, les constitucions dels estats membres han de preveure els referèndums i les iniciatives populars que exigeixen de fer-ne. Idealment, hi hauria dos referèndums:

1. Es demana als ciutadans si la seva circumscripció opta per separar-se.

2. Quan se sap quines circumscripcions estan disposades a separar-se, es demana a la població si la circumscripció s'ha de separar conjuntament amb altres circumscripcions que consideren la secessió.

Aquest procediment de dos passos té dos avantatges:

1. En la votació final, cada ciutadà tindria coneixement de com seria l'Estat separat.

2. El doble referèndum asseguraria que la preferència per la secessió és estable i meditada.

En la majoria de democràcies occidentals, un vot doble favorable a la secessió seria suficient per convèncer el govern central i les altres províncies de la necessitat d'acceptar la secessió. Vista des d'aquesta perspectiva, l'opinió de la Cort Suprema del Canadà (1998) en el sentit que el Quebec té dret en tot moment a celebrar un referèndum sobre la secessió, si bé acordant els termes de la secessió amb les altres províncies, és més prudent que no semblaria a primer cop d'ull.

Com que la decisió de separar-se es pren per majoria i no per unanimitat, no es pot basar en el dret individual a la lliure determinació. El dret de secessió és un dret col·lectiu basat en la idea que la secessió redueix el nombre dels qui poden perdre a les urnes: encara que a la regió secessionista hi hagi una minoria contrària a la secessió, la majoria de la regió secessionista ja no pot perdre com perdria quan en la votació intervenien les altres regions. Si la minoria de la regió secessionista no és més reprimida del que ho ha estat la majoria de la regió secessionista per les altres regions abans de la secessió (com és probable en les democràcies europees), al capdavant la totalitat de la població de la regió secessionista es veurà afavorida per la secessió.

Els actuals estats d'Europa són el resultat de segles i mil·lennis de domini arbitrari i coercitiu. La majoria de les fronteres actuals s'han configurat a partir d'episodis de secessió dinàstica i de brutals conquestes militars. El dret de secessió és necessari per arribar a unitats polítiques adients amb la preferència de la població.

Finalment, la secessió és una forma de descentralització. La descentralització limita els poders del govern i és el fonament de la llibertat política.

REFERÈNCIES

BÜHLER, KG 2001, *State Succession and Membership in International Organizations*, Kluwer, L'Haia.
 EDWARD, D 2012, «Scotland in the European Union», *Scottish Constitutional Futures Forum*. 17 desembre (disponible en línia)
 EDWARD, D 2013, «EU Law and the Separation of Member States», *Fordham Journal of International Law*, Vol. 36, pàgs. 1-18.
 GOUNIN, Y 2014, «Les dynamiques d'éclatement d'États dans l'Union européenne: casse-tête juridique, défi politique», *Politique Étrangère*, Vol. 4, pàgs. 11-22.
 HECHTER, M 1992, «The Dynamics of Secession», *Acta Sociologica*, Vol. 35, pàgs. 267-83.
 MATAS I DALMASES, J, GONZALES BONDIA, A, JARRIA I MANZANO, J, and ROMAN I MARTIN, L 2011, *The*

Internal Enlargement of the European Union, Centre Maurits Coppieters, Brussel·les.

MCLEAN, I, GALLAGHER, J, and LODGE, G 2013, *Scotland's Choices: The Referendum and What Happens Afterwards*, Edinburgh University Press, Edimburg.

ZIMMERMANN, A 2000, *Staatenachfolge in völkerrechtliche Verträge*, Springer, Berlín.

Trobem clàusules semblants a les constitucions de França (art. 2) i Itàlia (art. 5).

Aquesta va ser la qüestió clau quan els estats del sud se separaren dels Estats Units el 1861.

Resposta del Sr. Prodi en nom de la Comissió, *Parlament Europeu*, *Diari Oficial de la Unió Europea C 84/E*, 422.

Carta de José Manuel Durão Barroso a Lord Tugendhat, 10 de desembre, disponible en línia a la Casa dels Lords, *Comitè d'Afers Econòmics, Independència d'Escòcia, Escòcia a la UE*.

Entrevista a la BBC, 15 febrer 2014.

El País, 30 octubre 2012.

Wall Street Journal, 17 setembre 2013.

The Observer, 4 novembre 2012.

Basler Zeitung, 18 octubre 2012.

Basler Zeitung, 18 octubre 2012.

Entrevista a la BBC, 16 gener 2014.

Vegeu Zimmermann (2000, pàg. 632 i seg.), Bühler (2001, pàgs. 180, 201, 208, 262).

Citat per Edward (2012). Sobre això, vegeu Edward (2013, p. 17).

EL NUCLI POLÈMIC DE *QUADERNS* DE *L'EXILI*

LOLES FREIXA / AGUSTÍ D'ARANA

Professora de llengua catalana / Llicenciat en Filosofia i Lletres per la UB.

Recordem que *Quaderns de l'Exili*, d'aparició en principi mensual encara que de fet no sempre es va complir aquest ritme, va ser publicat a Mèxic entre setembre de 1943 i l'abril de 1947. D'un tiratge de poc més de mil exemplars s'anà enlairant fins a assolir els quatre mil en el darrer número, el 26.

L'equip de redacció i alhora fundadors estava format per Joan Sales, Raimon Galí, Lluís Ferran de Pol i Josep M. Ametlla, però hi hagué col·laboradors habituals com Pere Calders, Josep Pijoan, Vicens Riera-Llorca, Vicens Guarnier, Josep M. Miquel i Vergés, Agustí Cabruja, Feliu Elias, Perez-Farràs, Masades de Segura, E.T. Lawrence, Marc Vallés, Jordi Arqué, J. A. Aiguadé i Cortés, Carles Cardó, Bosch Gimpera, etc.

Els membres de l'equip de redacció representen, segons paraules de Jaume Fusté, la "generació sacrificada", és a dir, una generació que –molt joves encara– hagué d'encarar-se a fets cruentos: la guerra al front i després nou anys a l'exili.

Tots aquells anys de convulsions –Segona República i guerra– marcaren preses de posició i postures ideològiques punyents. *Quaderns de l'Exili* esdevé una presa de consciència, és una veu que lluita per ocupar un lloc dins aquell caos resultant. I és, per aquesta raó, una revista combativa i no d'enyorances. Tampoc és una revista literària ni de lluny poètica. No volgueren adoptar una postura enyoradissa ni obrir un capítol a les lamentacions, sinó que es mantingueren en una actitud ferma de realitat, és

a dir, de crítica i recuperació, i sobretot de futur. Aquí resideix el seu mèrit.

Aquesta actitud es fa palesa en l'editorial del primer número, de l'any 1943, on defineixen els objectius que perseguïen. Per una banda, són molt crítics amb el que denominen "cultureta" i que veuen com l'acumulació d'opinions més o menys arbitràries de diverses capelletes; en segon lloc, estableixen que la Nació ha de ser el punt de referència comuna "per sobre de tots nosaltres"; en tercer lloc, exposen uns principis concrets en l'àmbit polític i social que són els següents: "1r. Catalunya, València i Balears són tres països i una sola Nació. 2n. La Nació podria formar una Confederació –occitana, hispànica, romànica o europea. 3r. Necessitat d'un exèrcit al servei de les institucions. 4t. Règim d'igualtat econòmica i social per a tots els ciutadans. 5è. La cultura ha de basar-se en els caràcters nacionals i posada al servei de l'home. 6è. "El Desastre Nacional" ha de constituir el començament d'una època nova".

A la vista d'aquesta arrencada del primer número, no és estrany que *Quaderns de l'Exili* no sintonitzés amb els òrsides.

L'equip de *Quaderns* tenia l'any 1931, amb lleugeres variacions, prop de vint anys. Eren estudiants a la universitat abans de la revolta del 36. Cal situar aquestes dates perquè són clau per entendre el seu antinoucentisme. És cert que Ors i tot l'aparell noucentista estaven liquidats, però restava tota una generació postorsiana i postcarneriana que continuaren –encara que en fossin molt crítics– la línia començada l'any 1906. Entre aquests "neonoucentistes" com els anomenava Fuster, hi trobem Crexells, Folguera, Carles Riba, Jordana, Carles Soldevila, Joan Oliver, etc. Els redactors de *Quaderns* ja són d'una altra generació; i, com diuen ells, no són importants, la qual cosa els permet mirar-se els esdeveniments sense el llast de posicions fixades.

El primer article del número 1 té un títol prou significatiu: "Contra l'obra de Josep Carner", de Ferran de Pol. No hi ha cap crítica formal a la seva poesia; l'única cosa que l'articulista no li perdona és que tot un "príncep dels poetes" sigui el primer que a l'exili escrigui una obra de creació en castellà. L'autor es dol pel fet que abans del 39 "la llengua era

la pàtria” i, això, considerat com un axioma. També és de l'opinió que: “Avui dia, es vulgui o no es vulgui, tota mena de Prínceps –i els de la poesia no n'estan exceptuats–, són o han de ser constitucionals; és a dir, que no tenen poder per a desfer les lleis que ells mateixos, amb la màgia de la seva paraula, han ajudat a crear. La Pàtria està per damunt de tot poeta, per alt que sigui l'imperi que exerceixi”.

L'article que explica més el ferotge antinoucentisme de *Quaderns* és el que s'intitula “Els òrsides”, de Joan Sales (número 12, març-abril 1945, pàgines 8 i següents). L'autor considera que una de les causes del “Desastre nacional” fou Eugeni d'Ors, perquè “...l'Ors i la seva escola representaven –o volien representar– un esperit de saló, de refinat intel·lectualisme, d'exquisida aristocràcia”. Per Sales, les idees d'Ors són confuses, contradictòries i abstractes. Així, “...l'Ors se'n va anar, però van quedar els òrsides”, que pogueren seguir sent òrsides, sense l'Ors.

La seva influència va ser tan funesta perquè abans els homes escrivien a impuls d'un ideal. Posa com a exemples l'ideal religiós de Llull o l'ideal de l'imperi català de Ramon Muntaner o el femení d'Ausiàs March, etc. En canvi, tant el doctor Vicens Garcia com l'Ors i els seus deixebles escriuen per escriure i per a ells l'escriure és com un joc. Joan Sales els compara: “Tots dos van conèixer una glòria enorme; tots dos van exercir una influència abassegadora durant un llarg període (més d'un segle el rector i prop de mig l'Ors); tots dos van concebir la literatura com un joc frívol, a base sobretot d'ironia; tots dos van voler universalitzar la literatura catalana a base d'introduir-hi tota mena d'influències estrangeres a la moda del seu moment”.

Els homes de la Renaixença, en canvi, “...no es deien intel·lectuals i no parlaven mai de la cultura; aquestes dues paraules tan lletges no es van divulgar entre nosaltres fins entrat aquest segle”. “Són conceptes nascuts de la vulgaritat civilitzada d'ara –de les jungles urbanes– com deia Miquel Costa”. Evidentment, allò que més retreu als noucentistes fou que van voler trencar d'arrel amb tot el moviment de la Renaixença. “El mateix mot Renaixença desapareix del lèxic, si no és aplicat al passat, com

si consideressin que ells ja estaven renascuts, que tot ja estava fet, que ja no hi havia res més a desitjar des del moment que havien aparegut ells, els òrsides. Geogràficament, una part molt considerable de la nació, quasi la meitat, el País Valencià, queda oblidada”. També rebutja que es consideri la nació com a sinònim de llengua o cultura. Per altra banda, “...s'arriba a la monstruositat de creure que la vocació militar és incompatible amb la catalanitat”. Aquest és un dels fets, per ells més important, que contribuï al fet que la guerra es perdés.

La influència estrangera la troba provinciana i decadent. I ho corrobora demostrant que van ser Verdaguer i Guimerà, les obres dels quals van ser traduïdes a molts idiomes mentre que les dels òrsides només arriben a esdevenir locals. Aquí cita dos neonoucentistes: “Carles Soldevila, òrsida i gal·lòman dels més significats parlava del “deliciós abisme de la influència francesa”. Joaquim Folguera encoratjava Josep Carner en els seus intents de “gal·licització filològica del català”.

Per últim cal assenyalar, per contrast, quina és la seva opinió sobre les teories orsianes: “la natura no és de cap manera una invenció de l'art, com predicava l'Ors, sinó que la seva existència enclou un misteri que ens inspira el màxim respecte. L'home no és un producte de la cultura –cosa que el faria igual a una cassola de ceràmica o a un ninot de terracota–, sinó un ésser d'una dignitat tan alta que ja, per damunt d'ell, només són possibles éssers que escapin al testimoni dels sentits”.

Aquest article resumeix, en bona part, la postura de *Quaderns* enfront la cultura que es respirava a la Barcelona de preguerra i guerra. En general, tots els redactors subscriuen aquests postulats, que es fan evidents tot al llarg dels números publicats, tant en els articles com en les crítiques a llibres, fins i tot en la secció “Gasete de l'exili”. Els exemples en són innumbrables. El Sr. Soldevila i el Sr. Folguera constitueixen unes de les víctimes més escarnides.

Una altra polèmica notable fou la que mantingueren amb Joan Oliver. També en Joan Sales fou qui s'encarregà de dur-la a terme en un article intitulat “El Senyor Oliver de Sabadell” (número 13, maig-juny de 1945).

Es tracta de la contesta a un article “violentísim” publicat a la revista Germanor de Santiago de Xile de Joan Oliver, el qual insistia en “la suspensió de les lluites armades entre els pobles” i es carregava la postura de *Quaderns* que creia en la necessitat d’un exèrcit català, mentre que Oliver deia: “...és encisador i reconfortant el sentiment antimilitarista, més ben dit antimilitar dels catalans. És un tret deliciós de poble civilitzat que no ens hauríem de perdre!”.

Igualment, li desagradava que el Sr. Raimon Galí, en un article sobre temes militars, signi com a capità d’artilleria. Es comprèn que les opinions de Joan Oliver treguin de polleguera la gent de *Quaderns*. Ells havien fet la guerra al front mentre que el Sr. Oliver restava a la rereguarda organitzant biblioteques o dirigint revistes que havien estat confiscades. Per això comenta: “Es veu que la salut se li altera, al Sr. Oliver de Sabadell, quan sap que algú va fer la guerra no des dels periòdics de la rereguarda –el Meridià, per exemple–, sinó en una bateria de canons o una companyia de granaders. No ha caigut que si la guerra va poder sostenir-se durant prop de tres anys és perquè algú la feia; o potser s’imagina que el que impedia el Franco d’avançar més de pressa eren els seus articles del Meridià! Algun dia parlarem amb més calma d’aquests que, en mitings o periòdics, durant la guerra, atiaven els altres a anarhi, i ara es diuen pacifistes i es posen nerviosos si se’ls parla de la guerra i dels que la van fer”.

La polèmica, que continuà amb notes i contranotes, sobrevisqué l’exili i arribà fins als anys seixanta. Raimon Galí, en el seu llibre *Recalada*, explica que anaren a demanar a uns prohoms la suspensió d’una representació teatral pels fets del Palau, “però ens van dir taxativament que l’acte més patriòtic possible era fer la representació com si res. Que la cultura catalana estava per damunt de tot. Aquestes darreres paraules, d’un resistent sense riscos, eren decisives per convèncer la gent de l’Agrupació i em feren saltar sobre el personatge, que és l’únic que anomenaré. El Sr. Joan Oliver, Pere IV, el qual, ja des d’Amèrica havia tingut el mal gust d’insultar la generació que va fer la guerra. D’acord amb un article seu, resultava que jo era un feixista perquè feia

memòria dels nostres morts, als *Quaderns de l’Exili*” (pàgina 194).

Amb el Sr. A. Hurtado i el Sr. Tasis mantingueren, amb el primer, discussions polítiques, i amb el segon continuaren la polèmica sobre els òrvides. Els dos polemitzaven des de la tribuna de la revista editada a Perpinyà *Quaderns d’Estudis Polítics, Socials i Econòmics*. Però, val a dir que Rafael Tasis escriví que la revista *Quaderns de l’Exili* “és una de les publicacions catalanes més suggestives, des del punt de vista literari i ideològic, que s’han editat fora de Catalunya”, com explica Albert Manent.

Així doncs, per la gent de *Quaderns*, la Renaixença constituïa el punt de partida del redreçament de la nació catalana. I, per aquest motiu, consideren el “Desastre Nacional” com el trencament i el camí cap a una segona Renaixença.

D’aquí que reivindicaren les figures literàries de Verdaguer i Guimerà, sobretot. Tots dos hi tenen sengles números –el 13 i el 19– dedicats. Ferran de Pol explica com va determinar, per primer cop, la data del naixement de Guimerà demanant la seva partida a Canàries, ja que fins aleshores a ningú se li havia acudit fer-ho. *Quaderns* de l’exili dedicà molts articles als clàssics catalans, des de Joanot Martorell fins a Costa i Llobera, el qual fou un mestre per a ells. Respecte a Maragall mantingueren un silenci respectuós i l’única vegada que el citen és per transcriure un text del poeta sobre la Mare de Déu de Montserrat a l’últim número. Per altra banda, consideraven que la Renaixença no corresponia només al món de les lletres sinó que abastava tots els camps de la societat catalana, és a dir, el dret, els costums, les institucions, l’exèrcit, etc.

Congruents amb la seva crítica als òrvides, el seu “Ideari” (punt número 5) diu: “Defensem la cultura basada en els caràcters nacionals i posada al servei de l’home. Rebutgem l’intel·lectualisme, la deshumanització i la supèrbia de tota manifestació que s’anomeni cultural a si mateixa però que pretengui sobrepassar o menystenir l’home. Rebutgem una cultura sense contingut i que es nodria indefinidament dels seus propis residus. Entenem que l’home val més que el seu rastre, el contingut més que el continent, el pensament més que la forma. Ambicionen un estil

directe, senzill i digne, subordinat a l'obra”.

Aquesta ideologia la mantingueren tot al llarg de la vida de la revista i, certament, explica el seu anti-noucentisme i la seva oposició a les “culturetes” del país i de l'exili. Raimon Galí posa com a objectiu de *Quaderns*: “Posar un aturador al curanderisme i a la xarlatenaria desenfrenats que corren sota el nom de cultura catalana (...) venent la Pàtria als castellans pels trenta diners del catalanisme de cultueta”. Acaba el seu article “Ressentits” (número 22, 1946) afirmant: “Contra cultura, humanitarisme i univèrsitat oposem ciència, humanisme i universitat”.

La primacia espiritual atorgada per *Quaderns* a la nació i al seu sentit pràctic i polític queden palesos en la darrera pàgina del darrer número, on hi ha una nota que s'intitula “En tancar l'edició”. Val la pena citar-la perquè és molt representativa de l'esperit que animava la revista. Diu així: “L'aplec de Montserrat ha superat totes les esperances. Una generació immensa, que alguns corresponents estrangers van calcular entre cent cinquanta i dues-cents mil persones, va desfilar a Montserrat el dia de l'entronització. La nit anterior grans fogueres havien estat enceses a tots els pics principals recordant les que es van encendre en una altra històrica ocasió. En el moment de l'ofici, va aparèixer una immensa bandera catalana sobre el cim més alt d'aquells volts, i la multitud va entonar les notes solemnes del Virolai de Verdaguer. L'emoció del moment va ser indescriptible. La premsa liberal d'arreu del món ha dedicat extensos comentaris a l'esdeveniment, veient-hi un emocionant plebiscit de la Nació Catalana, impedida de fer-se sentir d'altra manera. A Mèxic ha estat El Nacional el periòdic que amb més encert n'ha parlat. En canvi, la premsa feixista i reaccionària ha silenciada la simbòlica festa o l'ha condemnada amb acritud. Els diaris falangistes espanyols han sortit amb articles violentíssims contra els patriotes catalans i contra la festa montserratina, que titllen de separatista. Promoguda pels falangistes hi ha hagut també una agitació de tipus lerrouxista per sabotjar-la; a Mèxic se n'ha fet eco una publicació grollerament anticlerical intitolada La Nostra Revista. La cursa de toros organitzada per aquests elements a Barcelona per el mateix dia 27, a fi de sabotjar

el magnífic aplec nacional de Montserrat, va ser un fracàs; els barcelonins van obeir la consigna llançada pels homes de la Resistència, que els qui no poguessin anar a Montserrat es quedessin a casa seva, sense acudir a cap espectacle públic. Quasi simultàniament, un ample moviment nacionalista es va produir al País Basc, determinant una vaga general patriòtica a Bilbao. L'amplitud i l'empenta inesperada d'aquestes manifestacions populars de Catalunya i Bascònia —que formen un contrast tan acusat amb el conformisme de la resta de la Península— han impressionat fortament les esferes oficials i Franco, alarmadíssim, va decidir presentar-se de sobte al Principat i destituir els governadors civils de Barcelona i Biscaia. Felicitem-nos tots; el primer pas en ferm cap a la Segona Renaixença ha estat donat”.

La majoria de l'equip de *Quaderns* van tornar de l'exili l'any 1948. El primer acte que van fer va ser pujar a Montserrat la llàntia dels exiliats de Mèxic, la Vetlla de la Mare de Déu, tal com explica Raimon Galí al seu llibre *Recalada*.

BIBLIOGRAFIA

- Quaderns de l'exili: edició facsímil*, Ed. Estudis Naciona-listes, Col·lecció Documents, Barcelona, 1982.
- Relleu: núm. 4*, 30 de gener de 1984, dedicat a Joan Sales.
- CASTELLET, J. M. I MOLAS, J.: *Poesia catalana del segle XX*, Ed. 62, Llibres a l'abast, Barcelona, 1980.
- FUSTER, JOAN: *Literatura catalana contemporània*, Ed. Curial, Barcelona, 1982.
- GALÍ, RAIMON: *Recalada*, Ed. Estudis nacionalistes, Col·lecció Documents, Barcelona, 1984.
- MANENT, ALBERT: *La literatura catalana a l'exili*, Ed. Curial, Barcelona, 1982.
- MOLAS, JOAQUIM: *La literatura de postguerra*, Rafael Dalmau editor, Barcelona, 1966.

FRAGMENTS ESCOLLITS DE *LA JOIA DE L'EVANGELI DEL PAPA FRANCESC*

JOSEP HEREU

Filòsof i Professor

El text que proposo en aquest article és, com diu el títol, un conjunt de fragments escollits de l'exhortació apostòlica del Papa Francesc *Evangelii gaudium*. M'ha semblat adient presentar amb aquest format el més destacable d'aquest document.

La idea de fer-ho així la vaig trobar en un suplement dominical de La Vanguardia, en què van aparèixer pensaments destacats del Papa Francesc sobre diversos temes. Amb algunes diferències, tanmateix. Els fragments que presentem són sempre sencers, és a dir, no estan trets de context, i estan emmarcats amb un títol, que és el que correspon a la mateixa exhortació apostòlica. També estan numerats, de manera que es pot contrastar sempre amb el context. Hi ha també altres raons.

En primer lloc, es tracta d'un document força extens (segurament massa), en què es parla de temes molt diversos. Gairebé tots els documents pontificis o episcopals tenen el mateix defecte: són excessivament llargs. Abreujar-ne el contingut i la lectura sempre és d'agrair.

En segon lloc, en voler abordar massa temes, fa que no se'n tracti cap en profunditat i es quedi sovint en una superficialitat inconcreta. Amb això no vull dir que no sigui interessant el que s'hi diu, sinó que es queda en generalitzacions que no aprofundeixen els temes que aborden. Faltarien anàlisis més

rigoroses que donessin suport a les afirmacions que es fan, les quals són del tot pertinents.

En tercer lloc, aquesta exhortació apostòlica, com gairebé tots els documents procedents del magisteri, barregen gèneres literaris que en dificulten la lectura: gèneres descriptius, exhortatius, doctrinals, teològics. Caldria mantenir-se en un únic gènere literari.

M'ha semblat que, d'aquesta manera, es pot donar a conèixer l'essencial d'aquesta exhortació. També se'n pot fer una lectura selectiva sense necessitat de seguir fil per randa tots els enunciats. Espero que amb aquesta pauta de lectura l'exhortació del Papa Francesc, que d'altra banda té aspectes molt interessants, no resulti tan feixuga i, si el lector ho desitja, pugui completar pel seu compte la lectura sencera del document.

ALEGRIA QUE ES RENOVA I ES COMUNICA

2. El gran risc del món actual, amb la seva múltiple i aclaparadora oferta de consum, és una tristesa individualista que brota del cor còmode i avar, de la recerca malaltissa de plaers superficials, de la consciència aïllada. Quan la vida interior es tanca en els propis interessos, ja no hi ha espai per als altres, ja no hi entren els pobres, ja no s'hi escolta la veu de Déu, ja no s'hi gaudeix de la dolça joia del seu amor, ja no hi batega l'entusiasme de fer el bé. Els creients també corren aquest risc, cert i permanent. Molts hi cauen i es converteixen en éssers ressentits, queixosos, sense vida. Aquesta no és l'opció d'una vida digna i plena, aquest no és el desig de Déu per a nosaltres, aquesta no és la vida en l'Esperit que brota del cor de Crist ressuscitat.

LA DOLÇA I CONFORTADORA JOIA D'EVANGELITZAR

9. El bé tendeix sempre a comunicar-se. Tota experiència autèntica de veritat i de bellesa busca per si mateixa la seva expansió, i qualsevol persona que visqui un profund alliberament adquireix major sensibilitat davant les necessitats dels altres.

Comunicant-lo, el bé s'arrela i es desenvolupa. Per això, qui vulgui viure amb dignitat i plenitud no té altre camí que reconèixer l'altre i cercar el seu bé. No haurien d'estranyar-nos, doncs, algunes expressions de sant Pau: "L'amor de Crist ens obliga" (2 Co 5,14): "Ai de mi si no anunciés l'evangeli" (1 Co 9,16).

PROPOSTA I LÍMITS D'AQUESTA EXHORTACIÓ

16. Vaig acceptar amb gust la petició dels Pares sinodals de redactar aquesta exhortació. En fer-ho, recullo la riquesa dels treballs del Sínode. També he consultat diverses persones, i procuro, a més, expressar les preocupacions que em mouen en aquest moment concret de l'obra evangelitzadora de l'Església. Són innombrables els temes relacionats amb l'evangelització del món actual que podrien desenvolupar-se aquí. Però he renunciat a tractar detalladament aquestes múltiples qüestions que han de ser objecte d'estudi i acurat aprofundiment. Tampoc no crec que hagi d'esperar-se del magisteri papal una paraula definitiva o completa sobre totes les qüestions que afecten l'Església i el món. No és convenient que el papa reemplaci els episcopats locals en el discerniment de totes les problemàtiques que es plantegen en els seus territoris. En aquest sentit, percebo la necessitat d'avançar en una saludable "descentralització".

UNA IMPOSTERGABLE RENOVACIÓ ESPIRITUAL

32. Com que sóc cridat a viure el que demano als altres, també haig de pensar en una conversió del papat. Em correspon, com a Bisbe de Roma, estar obert als suggeriments que s'orientin a un exercici del meu ministeri que el faci més fidel al sentit que Jesucrist volgué donar-li i a les necessitats actuals de l'evangelització. El Papa Joan Pau II va demanar que l'ajudessin a trobar "una forma d'exercici del primat que, sense renunciar de cap manera a l'essencial de la seva missió, s'obri a una situació nova". Hem avançat poc en aquest sentit. També el papat

i les estructures centrals de l'Església universal necessiten escoltar la crida a una conversió pastoral. El Concili Vaticà II va expressar que, de manera anàloga a les antigues Esglésies patriarcalcs, les conferències episcopals poden "desenvolupar una obra múltiple i fecunda, a fi que l'afecte eclesial tingui una aplicació concreta". Però aquest desig no es va realitzar plenament, en el sentit que encara no s'ha explicitat suficientment un estatut de les conferències episcopals que les concebi com a subjectes d'atribucions concretes, incloent-hi també alguna autèntica autoritat doctrinal. Una excessiva centralització, més que ajudar, complica la vida de l'Església i la seva dinàmica missionera.

DES DEL COR DE L'EVANGELI

34. Si pretenem posar-ho tot en clau missionera, això també val per a la manera de comunicar el missatge. En el món d'avui, amb la velocitat de les comunicacions i la selecció interessada de continguts que realitzen els mitjans, el missatge que anunciem corre més que mai el risc d'aparèixer mutilat i reduït a algun dels seus aspectes secundaris. D'aquí que algunes qüestions que formen part de l'ensenyament moral de l'Església quedin fora del context que els dona sentit. El problema més gros es produeix quan el missatge que anunciem apareix identificat amb aquests aspectes secundaris que, sense deixar de ser importants, per ells mateixos no manifesten el cor del missatge de Jesucrist. Llavors convé ser realistes i no donar per suposat que els nostres interlocutors coneixen el rerefons complet del que diem o que poden connectar el nostre discurs amb el nucli essencial de l'Evangeli que li atorga sentit, bellesa i atractiu.

39. Així com l'organicitat entre les virtuts impedeix d'excloure'n cap de l'ideal cristià, cap veritat no és negada. Cal no mutilar la integritat del missatge de l'Evangeli. És més, cada veritat es comprèn més bé si es posa en relació amb l'harmoniosa totalitat del missatge cristià, i en aquest context totes les veritats tenen la seva importància i s'il·luminen les unes a les

altres. Quan la predicació és fidel a l'Evangelí, es manifesta amb claredat la centralitat d'algunes veritats i queda clar que la predicació moral cristiana no és una ètica estoica, és més que una ascesi, no és una mera filosofia pràctica ni un catàleg de pecats i errors. L'Evangelí convida primer de tot a respondre al Déu amant que ens salva, reconeixent-lo en els altres i sortint de nosaltres mateixos per buscar el bé de tots. Aquesta invitació en cap circumstància no ha de quedar a l'ombra! Totes les virtuts estan al servei d'aquesta resposta d'amor. Si aquesta invitació no brilla amb força i atractiu, l'edifici moral de l'Església corre el perill de convertir-se en un castell de cartes, i aquí rau el nostre pitjor perill. Perquè no serà pròpiament l'Evangelí el que s'anuncii, sinó alguns accents doctrinals o morals que procedeixen de determinades opcions ideològiques. El missatge perillarà de perdre la seva frescor i deixarà de tenir "olor d'Evangelí".

LA MISSIÓ QUE S'ENCARNA EN ELS LÍMITS HUMANS

41. Al mateix temps, els enormes i veloços canvis culturals requereixen que prestem una constant atenció per intentar expressar les veritats de sempre en un llenguatge que permeti advertir la seva permanent novetat. En efecte, en el dipòsit de la doctrina cristiana "una cosa és la substància i una altra la manera de formular-ne l'expressió". A vegades, escoltant un llenguatge completament ortodox, allò que els fidels reben, a causa del llenguatge que ells fan servir i entenen, és quelcom que no respon al veritable Evangelí de Jesucrist. Amb la sana intenció de comunicar-los la veritat sobre Déu i sobre l'ésser humà, en algunes ocasions els donem un fals déu o un ideal humà que no és veritablement cristià. D'aquesta manera, som fidels a una formulació, però no en donem la substància. Aquest és el risc més greu.

43. En el seu constant discerniment, l'Església també pot arribar a reconèixer costums propis no directament lligats al nucli de l'Evangelí, alguns molt arrelats al nucli de la història, que avui ja no

són interpretats de la mateixa manera i el missatge dels quals no sol ser percebut adequadament. Poden ser bonics, però ara no presten el mateix servei amb vista a la transmissió de l'Evangelí. No tinguem por de revisar-los. De la mateixa manera, hi ha normes o preceptes eclesials que poden haver estat molt eficaços en altres èpoques però que ja no tenen la mateixa força educativa com a formes de vida. Sant Tomàs destacava que els preceptes donats per Crist i els Apòstols al Poble de Déu "són poquíssims". Citant sant Agustí, advertia que els preceptes afegits per l'Església posteriorment han d'exigir-se amb moderació "per a no fer més feixuga la vida als fidels" i convertir la nostra religió en un esclavatge, quan "la misericòrdia de Déu volgué que fos lliure". Aquest advertiment, fet uns quants segles enrere, té una tremenda actualitat. Hauria de ser un dels criteris a considerar a l'hora de pensar una reforma de l'Església i de la seva predicació que permeti realment arribar a tothom.

UNA MARE DE COR OBERT

49. Sortim, sortim a oferir a tothom la vida de Jesucrist. Repeteixo aquí per a tota l'Església el que moltes vegades he dit als sacerdots i laics de Buenos Aires: m'estimo més una Església accidentada, ferida, tacada per haver sortit al carrer, que no pas una Església malalta pel tancament i la comoditat d'aferrar-se a les pròpies seguretats. No vull una Església preocupada per ser el centre i que acabi clausurada en un embolic d'obsessions i procediments. Si una cosa ha d'inquietar-nos santament i preocupar la nostra consciència, és que tants germans nostres visquin sense la força, la llum i el consol de l'amistat amb Jesucrist, sense una comunitat de fe que els contingui, sense un horitzó de sentit i de vida. Més que la por d'equivocar-nos, espero que ens mogui la por de recloure'ns en les estructures que ens donen una falsa contenció, en les normes que ens converteixen en jutges implacables, en els costums en què ens sentim tranquils, mentre a fora hi ha una multitud famolenca i Jesús ens repeteix sense cansar-se: "Doneu-los menjar vosaltres mateixos" (Jo 6,37).

ALGUNS DESAFIAMENTS DEL MÓN ACTUAL

52. La humanitat viu en aquest moment un tomb històric, que podem veure en els avenços que es produeixen en diversos camps. Són de lloar les millores que contribueixen al benestar de la gent, com per exemple, en l'àmbit de la salut, de l'educació i de la comunicació. Tanmateix, no podem oblidar que la majoria dels homes i dones del nostre temps viu precàriament el dia a dia, amb conseqüències funestes. Algunes patologies augmenten. La por i la desesperació s'apoderen del cor de nombroses persones, fins en els anomenats països rics. La joia de viure, sovint s'apaga; la falta de respecte i la violència creixen; la desigualtat és cada vegada més patent. Cal lluitar per viure i, freqüentment, per viure amb poca dignitat. Aquest canvi d'època s'ha generat pels enormes salts qualitius, quantitius, accelerats i acumulatius que es donen en el desenvolupament científic, en les innovacions tecnològiques i en les seves veloces aplicacions en distints camps de la natura i de la vida. Som en l'era del coneixement i de la informació, font de noves formes d'un poder moltes vegades anònim.

NO A UNA ECONOMIA DE L'EXCLUSIÓ

53. Així com el manament de "no matar" posa un límit clar per a assegurar el valor de la vida humana, avui hem de dir "no a una economia de l'exclusió i la desigualtat". Aquesta economia mata. No pot ser que no sigui notícia que mor de fred un ancià que té per casa el carrer i que sí que ho sigui una caiguda de dos punts a la borsa. Això és exclusió. No es pot tolerar més que es llençi menjar quan hi ha gent que passa fam. Això és desigualtat. Avui tot entra dins el joc de la competitivitat i de la llei del més fort, en què el poderós es menja el més feble. Com a conseqüència d'aquesta situació, grans masses de la població es veuen excloses i marginades: sense treball, sense horitzons, sense sortida. Hom considera l'ésser humà en si mateix com un bé de consum, que es pot usar i després llençar. Hem iniciat la cultura del "descartament", que, a

més, és promoguda. Ja no es tracta simplement del fenomen de l'explotació i de l'opressió, sinó d'una cosa nova. Els exclosos no són "explotats" sinó rebuïgs, "sobrants".

54. En aquest context, alguns encara defensen les teories del "vessament", que suposen que tot creixement econòmic, afavorit per la llibertat de mercat, aconseguirà provocar per si mateix major equitat i inclusió social en el món. Aquesta opinió, que mai no ha estat confirmada pels fets, expressa una confiança bastant ingènua en la bondat dels qui detenen el poder econòmic i en els mecanismes sacralitzats del sistema econòmic imperant. Mentrestant, els exclosos continuen esperant. Per a poder sostenir un estil de vida que exclou altres persones, o per a poder entusiasmar-se amb aquest ideal egoista, s'ha desenvolupat una globalització de la indiferència. La cultura del benestar ens anestesia i perdem la calma si el mercat ofereix alguna cosa que encara no hem comprat, mentre totes aquestes vides truncades per falta de possibilitats ens semblen un mer espectacle que de cap manera no ens altera.

NO A LA NOVA IDOLATRIA DEL DINER

55. Una de les causes d'aquesta situació es troba en la relació que hem establert amb el diner, ja que acceptem pacíficament el seu predomini sobre nosaltres i les nostres societats. La crisi financera que travessem ens fa oblidar que en el seu origen hi ha una profunda crisi antropològica: la negació de la primacia de l'ésser humà! Hem creat nous ídols. L'adoració de l'antic vedell d'or (Ex. 32, 1-35) ha trobat una versió nova i despietada en el fetitxisme del diner i en la dictadura de l'economia sense un rostre i sense un objectiu veritablement humà. La crisi mundial, que afecta les finances i l'economia, posa de manifest els seus desequilibris i, sobretot, la greu mancança de la seva orientació antropològica que redueix l'ésser humà a una de sola de les seves necessitats: el consum.

56. Mentre els guanys d'uns pocs creixen exponencialment, els de la majoria es queden cada vegada més lluny del benestar d'aquesta minoria feliç. Aquest desequilibri prové d'ideologies que defensen l'autonomia absoluta dels mercats i l'especulació financera. D'aquí que neguin el dret de control dels Estats, encarregats de vetllar pel bé comú. S'instaura una nova tirania invisible, a vegades virtual, que imposa, de forma unilateral i implacable, les seves lleis i les seves regles. A més, el deute i els seus interessos allunyen els països de les possibilitats viables de la seva economia i els ciutadans del seu poder adquisitiu real. A tot això s'hi afegeix una corrupció ramificada i una evasió fiscal egoista, que ha assumit dimensions mundials. L'afany de poder i l'afany de tenir no coneixen límits. En aquest sistema, que tendeix a fagocitar-ho tot amb vista a acreïxer beneficis, qualsevol cosa que sigui fràgil, com el medi ambient, queda indefensa davant els interessos del mercat divinutzat, convertits en regla absoluta.

57. Darrere aquesta actitud s'amaga el refús de l'ètica i el refús de Déu. L'ètica sol ser mirada amb cert menyspreu burleta. És considerada contraproductent, massa humana, perquè relativitza el diner i el poder. Se sent com una amenaça, ja que condemna la manipulació i la degradació de la persona. En definitiva, l'ètica porta a un Déu que espera una resposta compromesa que està fora de les categories del mercat. Per a aquestes, si són absolutitzades, Déu és incontrolable, immanejable, àdhuc perillós, perquè crida l'ésser humà a la seva plena realització i a la independència de qualsevol tipus d'esclavitud. L'ètica –una ètica no ideologitzada– permet crear un equilibri i un ordre social més humà. En aquest sentit, animo els experts financers i els governants dels països a considerar les paraules d'un savi de l'antiguitat: “No compartir amb els pobres els propis béns és robar-los i prendre'ls la vida. No són nostres, els béns que tenim, sinó seus”.

58. Una reforma financera que no ignori l'ètica requeriria un canvi d'actitud enèrgic per part dels dirigents polítics, a qui exhorto a afrontar aquest repte amb determinació i visió de futur, sense ig-

norar, per descomptat, l'especificitat de cada context. El diner ha de servir i no governar! El Papa estima tothom, rics i pobres, però té l'obligació, en nom de Crist, de recordar que els rics han d'ajudar els pobres, respectar-los, promocionar-los. Us exhorto a la solidaritat desinteressada i a un retorn de l'economia i les finances a una ètica en favor de l'ésser humà.

NO A LA DESIGUALTAT QUE GENERA VIOLÈNCIA

59. Avui en molts llocs es reclama major seguretat. Però fins que no es reverteixin l'exclusió i la desigualtat dins una societat i entre els distints pobles serà impossible eradicar la violència. Hom acusa de la violència els pobres i els pobles pobres, però sense igualtat d'oportunitats les diverses formes d'agressió i de guerra trobaran un brou de cultiu que tard o d'hora provocarà la seva explosió. Quan la societat –local, nacional o mundial– abandona a la perifèria una part d'ella mateixa, no hi haurà programes polítics ni recursos policials o d'intel·ligència que puguin assegurar indefinidament la tranquil·litat. Això no passa solament perquè la desigualtat provoca la reacció violenta dels exclosos del sistema, sinó perquè el sistema social i econòmic és injust en la seva arrel. Així com el bé tendeix a comunicar-se, al mal consentit, que és la injustícia, tendeix a expandir la seva potència danyosa i a socavar silenciosament les bases de qualsevol sistema polític i social per més sòlid que sembli. Si cada acció té conseqüències, un mal enquistat en les estructures d'una societat té sempre un potencial de dissolució i de mort. És el mal cristal·litzat en estructures socials injustes, a partir del qual no pot esperar-se un futur millor. Som lluny de l'anomenada “fi de la història”, ja que les condicions d'un desenvolupament sostenible i en pau encara no estan adequadament plantejades i realitzades.

ALGUNS DESAFIAMENTS CULTURALS

64. El procés de secularització tendeix a reduir la

fe i l'Església a l'àmbit privat i íntim. A més, en negar tota transcendència, ha produït una creixent deformació ètica, un afebliment del sentit del pecat personal i social i un progressiu augment del relativisme, que ocasionen una desorientació generalitzada, especialment en l'etapa de l'adolescència i la joventut, tan vulnerable als canvis. Com bé indiquen els bisbes dels Estats Units d'Amèrica, mentre l'Església insisteix en l'existència de normes morals objectives, vàlides per a tothom, "hi ha qui presenta aquest ensenyament com a injust, això és, com a oposat als drets humans bàsics. Tals al·legats solen provenir d'una forma de relativisme moral que va unida, no sense inconsistència, a una creença en els drets absoluts dels individus. Des d'aquest punt de vista hom percep l'Església com si promogués un prejudici particular i com si interferís amb la llibertat individual". Vivim en una societat de la informació que ens satura indiscriminadament de dades, totes en el mateix nivell, i acaba duent-nos a una tremenda superficialitat a l'hora de plantejar les qüestions morals. Per consegüent, esdevé necessària una educació que ensenyi a pensar críticament i que ofereixi un camí de maduració en valors.

NO AL PESSIMISME ESTÈRIL

86. És cert que en alguns llocs s'ha produït una "desertificació" espiritual, fruit del projecte de societats que volen construir-se sense Déu o que destrueixen les seves arrels cristianes. Allí "el món cristià s'està fent estèril, i s'esgota com una terra sobreexplotada, que es converteix en sorra". En altres països, la resistència violenta al cristianisme obliga els cristians a viure la seva fe gairebé d'amagat en el país que estimen. Aquesta és una altra forma molt dolorosa de desert. També la mateixa família o el mateix lloc de treball pot ser aquest ambient àrid on cal conservar la fe i mirar d'irradiar-la. Però "precisament a partir de l'experiència d'aquest desert, d'aquest buit, és com podem descobrir novament la joia de créixer, la seva importància vital per a nosaltres, homes i dones. En el desert es torna a descobrir el valor del que és essencial per a viure; així, en

el món contemporani, són molts els signes de la set de Déu, del sentit últim de la vida, sovint manifestats de forma implícita o negativa. I en el desert es necessiten sobretot persones de fe que, amb la seva pròpia vida, indiquin el camí cap a la Terra promesa i d'aquesta manera mantinguin viva l'esperança". En tot cas, allí som cridats a ser persones-càntirs per a donar beguda als altres. A vegades el càntir es converteix en una feixuga creu, però va ser precisament a la creu on, traspassat, el Senyor ens va lliurar com a font d'aigua viva. No ens deixem robar l'esperança!

SÍ A LES RELACIONS NOVES QUE GENERA JESUCRIST

89. L'aïllament, que és una traducció de l'immanen-tisme, pot expressar-se en una falsa autonomia que exclou Déu, però pot també trobar en l'aspecte religiós una forma de consumisme espiritual a la mesura del seu individualisme malaltís. El retorn al sagrat i les recerques espirituals que caracteritzen la nostra època són fenòmens ambigus. Més que l'ateisme, avui se'ns planteja el desafiament de respondre adequadament a la set de Déu de molta gent, perquè no mirin d'apagar-la en projectes alienadors o en un Jesucrist sense carn i sense compromís en l'altre. Si no troben en l'Església una espiritualitat que els curi, els alliberi, els ompli de vida i de pau al mateix temps que els convoqui a la comunió solidària i a la fecunditat missionera, acabaran enganyats per projectes que no humanitzen ni donen glòria a Déu.

NO A LA MUNDANITAT ESPIRITUAL

94. Aquesta mundanitat espiritual pot alimentar-se especialment de dues maneres profundament emparentades. Una és la fascinació del gnosticisme, una fe reclosa en el subjectivisme, en què només interessa una determinada experiència o una sèrie de raonaments i coneixements que suposadament reconforten i il·luminen, però en definitiva el subjecte queda clausurat en la immanència de la seva pròpia raó o dels seus sentiments. L'altra és el neopelagi-

anisme autoreferencial i prometeic dels qui en el fons només confien en les seves pròpies forces i se senten superiors als altres pel fet de complir determinades normes o pel fet de ser aferrissadament fidels a cert estil catòlic propi del passat. És una suposada seguretat doctrinal i disciplinària que dóna lloc a un elitisme narcisista i autoritari, en què en lloc d'evangelitzar el que es fa és analitzar i classificar els altres, i en lloc de facilitar l'accés a la gràcia es gasten les energies controlant. En tots dos casos, ni Jesucrist ni els altres no interessen de debò. Són manifestacions d'un immanentisme antropocèntric. No és possible imaginar que d'aquestes formes desvirtuades de cristianisme pugui brotar un autèntic dinamisme evangelitzador.

ALTRES DESAFIAMENTS ECLESIALS

102. Els laics són simplement la immensa majoria del poble de Déu. Al seu servei està la minoria dels ministres ordenats. Ha crescut la consciència de la identitat i missió del laic en l'Església. Es compta amb un nombrós laïcat, encara que no suficient, amb arrelat sentit de comunitat i una gran fidelitat al compromís de la caritat, la catequesi, la celebració de la fe. Però la presa de consciència d'aquesta responsabilitat laïcal que neix del Baptisme i la Confirmació no es manifesta de la mateixa manera a tot arreu. En alguns casos perquè no es van formar per assumir responsabilitats importants, en altres per no trobar espai en les seves Esglésies particulars per a poder expressar-se i actuar, arran d'un excessiu clericalisme que els manté al marge de les decisions. Si bé es percep una major participació de molts en els ministeris laïcals, aquest compromís no es reflecteix en la penetració dels valors cristians en el món social, polític i econòmic. Es limita moltes vegades a les tasques intraeclesials sense un compromís real per l'aplicació de l'Evangeli a la transformació de la societat. La formació de laics i l'evangelització dels grups professionals i intel·lectuals constitueixen un desafiament pastoral important.

LA FORÇA EVANGELITZADORA DE LA PIETAT POPULAR

126. En la pietat popular, fruit com és de l'Evangeli inculturat, hi subjau una força activament evangelitzadora que no podem menysprear: seria desconèixer l'obra de l'Esperit Sant. Més aviat som cridats a encoratjar-la i enfortir-la per tal d'aprofundir el procés d'inculturació que és una realitat mai acabada. Les expressions de la pietat popular tenen molt per ensenyar-nos i, per a qui sap llegir-les, són un lloc teològic al qual hem de prestar atenció, particularment a l'hora de pensar la nova evangelització.

CULTURA, PENSAMENT I EDUCACIÓ

132. L'anunci a la cultura implica també un anunci a les cultures professionals, científiques i acadèmiques. Es tracta del trobament entre la fe, la raó i les ciències, que procura desenvolupar un nou discurs de la credibilitat, una original apologètica que ajudi a crear les disposicions perquè l'Evangeli sigui escoltat per tothom. Quan algunes categories de la raó i de les ciències són acollides en l'anunci del missatge, aquestes mateixes categories es converteixen en instruments d'evangelització; és l'aigua convertida en vi. És allò que, assumit, no sols és redimit sinó que esdevé instrument de l'Esperit per a il·luminar i renovar el món.

L'ACOMPANYAMENT PERSONAL DELS PROCESSOS DE CREIXEMENT

170. Encara que soni obvi, l'acompanyament espiritual ha de portar més i més a Déu, en qui podem assolir la veritable llibertat. Alguns es creuen lliures quan caminen al marge de Déu, sense adonar-se que es queden existencialment orfes, deseparats, sense una llar on retornar sempre. Deixen de ser pelegrins i es converteixen en errants, que giren sempre entorn d'ells mateixos sense arribar enlloc. L'acompanyament seria contraproduent si esde-

vingués una mena de teràpia que fomenti aquest tancament de les persones en la seva immanència i deixi de ser un pelegrinatge amb Crist cap al Pare.

CONFESSIÓ DE FE I COMROMÍS SOCIAL

178. Confessar un Pare que estima infinitament cada ésser humà implica descobrir que “amb això li confereix una dignitat infinita”. Confessar que el Fill de Déu va assumir la nostra condició humana significa que cada persona humana ha estat elevada al cor mateix de Déu. Confessar que Jesús va donar la seva sang per nosaltres ens impedeix de conservar cap dubte sobre l'amor sense límits que ennobleix tot ésser humà. La seva redempció té un sentit social perquè “Déu, en Crist, no redimeix solament la persona individual, sinó també les relacions socials entre els homes”. Confessar que l'Esperit Sant actua en tothom implica reconèixer que ell procura penetrar tota situació humana i tots els vincles socials: “L'Esperit Sant posseeix una inventiva infinita, pròpia d'una ment divina, que proveeix a desfer els nusos dels successos humans, àdhuc els més complexos i impenetrables”. L'evangelització procura cooperar també amb aquesta acció alliberadora de l'Esperit. El misteri mateix de la Trinitat ens recorda que hem estat fets a imatge d'aquesta comunió divina, per la qual cosa no podem realitzar-nos ni salvar-nos sols. Des del cor de l'Evangeli reconeixem l'íntima connexió que existeix entre evangelització i promoció humana, que necessàriament ha d'expressar-se i desenvolupar-se en tota acció evangelitzadora. L'acceptació del primer anunci, que invita a deixar-se estimar per Déu i a estimar-lo amb l'amor que ell mateix ens comunica, provoca en la vida de la persona i en les seves accions una primera i fonamental reacció: desitjar, buscar i cuidar el bé dels altres.

L'ENSENYAMENT DE L'ESGLÉSIA SOBRE QÜESTIONS SOCIALS

183. Per consegüent, ningú no pot exigir-nos que

releguem la religió a la intimitat secreta de les persones, sense cap influència en la vida social i nacional, sense preocupar-nos per la salut de les institucions de la societat civil, sense opinar sobre els esdeveniments que afecten els ciutadans. Qui pretendria cloure en un temple i fer callar el missatge de sant Francesc d'Assís i de la beata Teresa de Calcuta? Ells no podrien pas acceptar-ho. Una autèntica fe –que mai no és còmoda ni individualista– sempre implica un profund desig de canviar el món, de transmetre valors, de deixar alguna cosa millor rere el nostre pas per la terra. Estimem aquest magnífic planeta on Déu ens ha posat, i estimem la humanitat que l'habita, amb tots els seus drames i cansaments, amb els seus anhels i esperances, amb els seus valors i fragilitats. La terra és la nostra casa comuna i tots som germans. Si bé “l'ordre just de la societat i l'Estat és una tasca principal de la política”, l'Església “no pot ni ha de quedar-se al marge en la lluita per la justícia”. Tots els cristians, també els Pastors, són cridats a preocupar-se per la construcció d'un món millor. D'això es tracta, perquè el pensament social de l'Església és abans que res positiu i propositiu, orienta una acció transformadora, i en aquest sentit no deixa de ser un signe d'esperança que brota del cor amant de Jesucrist. Al mateix temps, uneix “el propi compromís al que ja duen a terme en el camp social les altres Esglésies i Comunitats, tant en l'àmbit de la reflexió doctrinal com en l'àmbit pràctic”.

LA INCLUSIÓ SOCIAL DELS POBRES

189. La solidaritat és una reacció espontània del qui reconeix la funció social de la propietat i la destinació universal dels béns com a realitats anteriors a la propietat privada. La possessió privada dels béns es justifica per a tenir-ne cura i fer-los créixer de manera que serveixin millor per al bé comú, per la qual cosa la solidaritat ha de viure's com la decisió de retornar al pobre el que li correspon. Aquestes conviccions i hàbits de solidaritat, quan es fan carn, obren camí a altres transformacions estructurals i les fan possibles. Un canvi en

les estructures sense generar noves conviccions i actituds donarà lloc a fer que aquestes mateixes estructures tard o d'hora esdevinguin corruptes, feixugues o ineficaces.

190. A vegades es tracta d'escoltar el clamor de pobles sencers, dels pobles més pobres de la terra, perquè "la pau es funda no sols en el respecte dels drets de l'home, sinó també en el dels drets dels pobles". Lamentablement, fins els drets humans poden ser utilitzats com a justificació d'una defensa exacerbada dels drets individuals o dels drets dels pobles més rics. Respectant la independència i la cultura de cada nació, cal recordar sempre que el planeta és de tota la humanitat i per a tota la humanitat, i que el sol fet d'haver nascut en un lloc amb menors recursos o menor desenvolupament no justifica que alguns visquin amb menor dignitat. Cal repetir que "els més afavorits han de renunciar a alguns dels seus drets per posar amb major liberalitat els seus béns al servei dels altres". Per a parlar adequadament dels nostres drets necessitem ampliar la mirada i obrir les orelles al clamor d'altres pobles o d'altres regions del propi país. Necessitem créixer en una solidaritat que "ha de permetre a tots els pobles arribar a ser per ells mateixos artífexs del seu destí", com també que "cada home és cridat a desenvolupar-se".

192. Però volem més encara, el nostre somni vola més alt. No parlem tan sols d'assegurar a tothom el menjar, o "un decorós sosteniment", sinó que tinguin "prosperitat sense exceptuar cap bé". Això implica educació, accés a la cura de la salut i especialment treball, perquè en el treball lliure, creatiu, participatiu i solidari, l'ésser humà expressa i acreix la dignitat de la seva vida. El salari just permet l'accés adequat als béns que estan destinats a l'ús comú.

196. A vegades som durs de cor i de ment, ens oblidem, ens entretenim, ens extasiem amb les immenses possibilitats de consum i de distracció que ofereix aquesta societat. Així es produeix una mena d'alienació que ens afecta tots, ja que "està alie-

nada una societat que, en les seves formes d'organització social, de producció i de consum, fa més difícil la realització d'aquesta donació i la formació d'aquesta solidaritat interhumana".

198. Per a l'Església l'opció pels pobres és una categoria teològica abans que cultural, sociològica, política o filosòfica. Déu els atorga "la seva primera misericòrdia". Aquesta preferència divina té conseqüències en la vida de fe de tots els cristians, cridats a tenir "els mateixos sentiments de Jesucrist" (Fl 2,5). Inspirada en ella, l'Església va fer una opció pels pobres entesa com una "forma especial de primacia en l'exercici de la caritat cristiana, de la qual dona testimoni tota la tradició de l'Església". Aquesta opció, ensenyada per Benet XVI, "està implícita en la fe cristològica en aquell Déu que s'ha fet pobre per nosaltres, per enriquir-nos amb la seva pobresa". Per això vull una Església pobra per als pobres. Ells tenen molt a ensenyar-nos. A més de participar en el sensus fidei, en els seus propis dolors coneixen el Crist sofrent. És necessari que tots ens deixem evangelitzar per ells. La nova evangelització és una invitació a reconèixer la força salvífica de les seves vides i a posar-los al bell mig del camí de l'Església. Som cridats a descobrir Crist en ells, a prestar-los la nostra veu en les seves causes, però també a ser els seus amics, a escoltar-los, a interpretar-los i a recollir la misteriosa saviesa que Déu vol comunicar-nos a través d'ells.

ECONOMIA I DISTRIBUCIÓ DELS BÉNS

202. La necessitat de resoldre les causes estructurals de la pobresa no pot esperar, no sols per una exigència pragmàtica d'obtenir resultats i d'ordenar la societat, sinó per guarir-la d'una malaltia que la fa ser fràgil i indigna i que només podrà dur-la a noves crisis. Els plans assistencials, que atenen certes urgències, sols haurien de pensar-se com a respostes passatgeres. Mentre no es resolguin radicalment els problemes dels pobres, renunciant a l'autonomia dels mercats i de l'especulació financera i atacant les causes estructurals de la desigual-

tat, no es resoldran els problemes del món i en definitiva cap problema. La desigualtat és l'arrel dels mals socials.

203. La dignitat de cada persona humana i el bé comú són qüestions que haurien d'estructurar tota la política econòmica, però a vegades semblen només apèndixs agregats des de fora per a completar un discurs polític sense perspectives ni programes de veritable desenvolupament integral. Quantes paraules han esdevingut molestes per a aquest sistema! Molesta que es parli d'ètica, molesta que es parli de solidaritat mundial, molesta que es parli de distribució dels béns, molesta que es parli de preservar les fonts de treball, molesta que es parli de la dignitat dels febles, molesta que es parli d'un Déu que exigeix un compromís per la justícia. Altres vegades passa que aquestes paraules esdevenen objecte d'un grapeig oportunista que les deshonra. La còmoda indiferència davant aquestes qüestions buida la nostra vida i les nostres paraules de tot significat. La vocació d'un empresari és una doble tasca, sempre que es deixi interpel·lar per un sentit més ampli de la vida; això li permet servir veritablement el bé comú, amb el seu esforç per multiplicar i fer més accessibles per a tothom els béns d'aquest món.

204. Ja no podem confiar en les forces cegues i en la mà invisible del mercat. El creixement en equitat exigeix alguna cosa més que el creixement econòmic, encara que el suposa; requereix decisions, programes, mecanismes i processos específicament orientats a una millor distribució dels béns, a una creació de fonts de treball, a una promoció integral dels pobres que superi el mer assistencialisme. Estic lluny de proposar un populisme irresponsable, però l'economia ja no pot recórrer a remeis que són un nou verí, com quan es pretén augmentar la rendibilitat reduint el mercat laboral i creant així nous exclosos.

208. Si algú se sent ofès per les meves paraules, li dic que les expresso amb afecte i amb la millor de les intencions, lluny de qualsevol interès personal

o ideologia política. La meva paraula no és la d'un enemic ni la d'un opositor. Només m'interessa procurar per aquells qui estan esclavitzats per la mentalitat individualista, indiferent i egoista, puguin alliberar-se d'aquestes cadenes indignes i assoleixin un estil de vida i de pensament més humà, més noble, més fecund, que dignifiqui el seu pas per aquesta terra.

L'ACCIÓ MISTERIOSA DEL RESSUSCITAT I DEL SEU ESPERIT

276. La seva resurrecció no és una cosa del passat; comporta una força de vida que ha penetrat el món. On sembla que tot ha mort, a tot arreu tornen a aparèixer els brots de la resurrecció. És una força imparable. És veritat que moltes vegades sembla que Déu no existís: veiem injustícies, maldats, indiferències i crueltats que no cedeixen. Però també és cert que enmig de la foscor sempre comença a brotar alguna cosa nova, que tard o d'hora produeix un fruit. En un camp arrasat hi torna a aparèixer la vida, tossuda i invencible. Hi deu haver moltes coses negres, però el bé sempre tendeix a tornar a brotar i a difondre's. Cada dia en el món reneix la bellesa, que ressuscita transformada a través de les tempestes de la història. Els valors tendeixen sempre a reparar-se de noves maneres, i de fet l'ésser humà ha renascut moltes vegades del que semblava irreversible. Aquesta és la força de la resurrecció i cada evangelitzador és un instrument d'aquest dinamisme..

LA REVISTA RELLEU

— RECOMANA —

CONSULTA ELS NÚMEROS DE LA REVISTA JA PUBLICATS

O BE CERCA CONTINGUTS PER AUTORS A:

WWW.RELLEU.CAT

WWW.RELLEU.CAT